

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Holland=
Falsters
Historiske
Samfunds
ÅRBØG

for

1881

Redaktionsudvalg:

Rektor Willesen, Nykøbing F.

Lærer A. H. Bendsen, Bandholm.

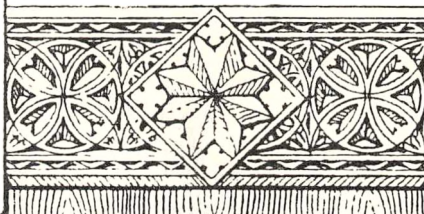
Lærer Svend Jørgensen, Torøby, Søllested.

Manuskripter bedes tilsendt sidstnævnte.

Lolland-Falsters
historiske Samfund

Aarbog XXXII
1944

Række IV - Bind II

Holland=
 Falsters
 historiske
 Samfunds
KARBOG
 for
 1884

Indhold.

	Side
Mag. art. <i>Ole Widding</i> :	
Indsamlingen af Dialektord paa Lolland og Falster	165
Forretningsfører <i>Niels P. Pedersen</i> :	
Omkring Rødby Fjord	181
Forfatterinden <i>Helene Strange</i> :	
Mordet i Sortsø	193
Købmand <i>Rich. Jørgensen</i> :	
Svenske Krigsminder i Nakskov og Omegn	203
Inspektør ved Nationalmuseet <i>Georg Galster</i> :	
Møntfundet fra Lymose Skov	213
Viceinspektør <i>L. Kring</i> :	
Oldtidsfund paa Lolland-Falster i de senere Aar	223
Grosserer <i>Alfred Larsen</i> :	
Lidt om den lollandske Del af Slægten Suhr	228
Redaktør <i>C. C. Haugner</i> :	
Hvorledes bliver man Lokalhistoriker?	251
Gaardejer <i>L. Larsen Eske</i> :	
En falstersk Musikerslægt	260
Lærer <i>Svend Jørgensen</i> :	
Helene Strange (1874—1943)	265
<i>Smaastykker</i> :	
Fra Brandstrup Mølle, ved <i>A. Johanessen</i>	270
Tiulshøjmarken, ved <i>Svend Jørgensen</i>	272
Hvad siger Nattergalen? ved <i>Oluf Olsen</i>	273
Da Børnene i Klodskov Skole skrev til Bjørnstjerne Bjørnson, ved <i>R. P. Nielsen</i>	274
<i>Fra Bogverdenen</i> , ved <i>Sv. Laursen</i> og <i>Svend Jørgensen</i> . .	277
H. C. Broholm: Læsefrugter. Spredte Studier og Om- rids. — H. C. Broholm: Danmarks Bronzealder I. — Danske Slotte og Herregaarde. Under Redaktion af Arthur G. Hassø. II. — V. Thorlacius-Ussing: Reventlow-Mu- seet, Pederstrup. — Reventlow-Museet paa Pederstrup. Vejledning udgivet af Museumsbestyrelsen ved V. Thor- lacius-Ussing. — Kristian Hald: De danske Stednavne paa -um. — Aktieselskabet C. A. Qvade & Co.	

	Side
1843—1943. — Axel Steensberg: Danmarks gamle Bøndergaarde. — V. Kolbye: Fremmed Arbejdskraft. — Nakskov Samfundet 1918—1943. — N. Clausen-Bagge: Mod Vind og Strøm. — Oscar Geismar: Erlindringsbilleder. — Personalhistorisk Tidsskrift. 62. Aargang. — Julehilsen 1943, udgivet af Lollands Højskoles Elevforening. — Axel Pille: Rasmus Jensen Vandman. — Tage Nissen: De mange Fold.	
<i>Aarsberetning</i>	287
<i>Til Medlemmerne</i>	289
<i>Nye Medlemmer</i>	290

Indsamlingen af Dialektord paa Lolland og Falster.

Af Ole Widding.

Det er ikke noget lille Arbejde, der er gjort i de sidste 130 Aar for at faa fæstet paa Papiret de Ord og Udtryk, der hører hjemme i den lolland-falsterske Dialekt og som ikke er almindelig kendt over hele Landet. Mange Penne har været i Brug med det Maal for Øje, og de Samlinger, de har skrevet, ligger nu spredt i offentlige Biblioteker — eller i private Gemmer. I „Udvalg for Folkemaal“ er der skabt den Institution, der har taget sig paa at samle alle disse Oplysninger og føje nye til, hvor de er at faa, for ad den Vej at samle Stof sammen til en Ordbog over Øernes Dialekter svarende til den jyske Ordbog, der allerede er udgivet af H. F. Feilberg.

Naar Menigmand taler om Dialekt, tænker han tiest paa sære Ord, eller paa den sære Udtale af somme Ord, der gør, at de skal skrives anderledes end i de trykte Bøger. Men for dem, der studerer Sproget, har Dialekten flere Sider, for blot at nævne nogen: Ordenes Bøjning dvs. de Maader et og samme Ord siges paa, Navneordenes Køn dvs. om de i Lollandsk og Falstersk har Kendeordet *ing* eller *æn* eller *et* foran sig, og Ordenes Føjning dvs. den Rækkefølge Ordene skal have for at give en vis Mening.

Den Side ved Sproget, der er mest Interesse for, er de sære Ord, som bruges i Hverdags-Tale. De falder mest i Øret, og der skal ikke saa mange Overvejelser til for at faa dem ned paa Papiret, for naar først Ordene *skal* skrives. saa *kan* de det ogsaa!

Det er nu godt et Hundrede Aar siden, at Begyndelsen blev gjort til at optegne disse Dialektord i større Stil, til Hjælp for den danske Ordbog, den saakaldte Videnskaber-nes Selskabs Ordbog, der skulde udgives den Gang. Før den Tid var det ikke blevet til noget systematisk Arbejde; selvfølgelig kunde Folk, der kendte til Dialekten, ikke und- gaa at vide Besked med, at der blev brugt mange Ord, der ikke var almindelige; men der manglede ganske Kendskab til, hvorfor det var Tilfældet, og hvad Betydning det havde. Da Seidelin i 1798 havde skrevet en lollandsk Ordsamling sammen og sendte den i Trykken, maatte han begrunde sin Interesse for Dialektord med, at flere af disse Ord var saa gode, at de fortjente at blive optaget i Digter- sproget. Der skulde en Undskyldning til for den, der in- teresserede sig for Dialektord.

Ledelsen af den omtalte Ordbog havde imidlertid faaet en dæmrende Forstaaelse af, at det var af Værdi at kende til Dialekternes Ordforraad, og i hvert Fald havde de Brug for Ordene til deres Ordbog. Ordbogens Ledelse fik i 1807 udsendt en Rundskrivelse til Gejstligheden i Danmark og Norge, hvor Præsterne eller andre Interesserede blev op- fordret til at indsende Bidrag til Ordbogen, det var den- gang som saa ofte før Præsterne, der var Tillidsmænd i slige Sager. Det blev Begyndelsen til Dialektsamlingen. De Bidrag, der kom ind, blev af Ledelsen delt i større og mindre Samlinger; Bidragene fra Lolland-Falster hører alle til de mindre. Paa Lolland kom de fra Biskop *Boisen*, Pastor Dr. *Rs. Møller* i Købelev, Skoleholder *Nieman* i Vesterborg, og paa Falster fra Pastor *Koch*, Horbelev, Pa- stor *Forman* i Vaalse, Provst *Steenstrup*, Karleby, og fra Provst *Grundtvig* i Torkildstrup.

De 7 Bidrag er meget forskellige baade af Omfang og Godhed; mens den ene tydeligt nok kun har brugt en halv Eftermiddag til at ekspedere Sagen, har den anden virkelig lagt et Arbejde i at faa skrabet en Ordsamling sammen. De to, der har gjort mest ud af det, er *Koch* og *Grundtvig*, der ikke alene hver har leveret en stor Samling, men ogsaa hver paa sin Maade har givet originale

Bidrag, Koch i Form af en Samling Sætninger og en kort Sprogbeskrivelse og Grundtvig i Form af en fyldig Beskrivelse af det falsterske Sprog, der ved et Tilfælde skulde faa stor Betydning for Sprogforskningen, som vi snart skal se.

De to Præster var naaet langt i Retning af en Beskrivelse af den falsterske Dialekt; takket være dem har vi nu Kendskab til den falsterske Udtale af adskillige Ord for omtrent 150 Aar tilbage, det er ikke mange Egne i Danmark, der kan vise Mage til Samling, og den er til stor Nytte for dem, der arbejder med Sprogets Historie. Her er en Prøve paa Kochs Regler for Udtalen, det gælder Selvlydene *e*, *ee* og *i*.

e udtales snart som *e* *evig*
 snart som *i* *ing Hist Hest*

ee udtales som *ie rien* ren
 ogsaa som *æ flæste* fleste

i udtales snart som *i Rive*
 snart som *ei Peine* Pine
 snart som *y Almysse*

og om Udtalen af Medlydene *d* og *g* siger Koch:

d i Begyndelsen udtales som *d*, i Enden og efter *l* og *n* opsluges det altid, *Gu*, Gud, *Blou* Blod, *Bloued* Blodet, *Gullet* Guldet, *Hunnen* Hunden.

g foran *j* opsluges, *jerne* gerne, *Jerning* Gerning, *jæv* gjæv, ogsaa i Enden og efter *a* opsluges det, at *bae* bage, *ba* bag; i Midten udtales det ofte som *j leje* lege.

Koch finder, at det mest iørefaldende ved det falsterske — dvs. østfalsterske — er den dræbende Tone og giver et Eksempel, han har hørt i Horreby: „Jaae Hæær Prooost, oote Skeeling i Ooer og ooete Skeeling aad Ooere, og ooete Skeeling dæ aaned Ooer! jaaa Guu over ed snart ed Paaar Maaark“ (ja, Hr. Provst, 8 Skilling i Aar og 8 Sk. ad Aare dvs. til næste Aar og 8 Sk. det andet Aar! Ja Gud vorder (bliver) det snart et Par Mark). Jeg kan forsikre, at Koch ikke er ene om at finde Østfalstersk *la(ng)trækkinges*.

Denne lille Prøve viser en Side hos Koch, som er meget tiltalende, hans Evne til at gengive Sætninger, som han har opsnappet. Rundt om i hans Ordsamlinger har han strøet flere af den samme Slags. Her er nogle Prøver, de fleste lyder, som de kunde være sagt i det Herrens Aar 1943.

1. Va ve du stoe aa \bar{a} mple mæ de for.
2. Mouer ka inte foe Dreging rien, for de sidder i Skinget, lisom ing Aarpe.
3. Uotte Reisd Daaler fo de Brænge e formeied, de e jou \bar{g} aske frenged.
4. Ha hæde Jigten i \bar{a} le senne Lemmer, me hjartesøi va ha dou inte.
5. Nyebrudt Jour jyer stillehen got i di föste tolletre Oer.

Det er virkelig levende Eksempler, som de fleste Østfalstringer sikkert vil nikke genkendende til; maaske vil de studse over, at Koch skriver *inte* og ikke *enne*, som nu er almindeligt, medmindre de er vant til at høre gamle Østfalstringer tale, for i deres Mund kan man ofte høre en Sætning som: „De vee jænte“. Her følger et lille Udvalg af Ord, som kun er kendt takket være Koch. At lægge Garnet, der skal vaskes, i Lud, kalder han at *aske* Garn ned, en *Lure* er en Trækile ved Vognkæppen, en *Plovholder* den, der gaar og styrer Ploven, det er jo Hjulplovens Tid, da der var en til at styre Ploven og en til Hestene.

Vi skal nu se Provst Grundtvigs noget mere vidtløftige Regler for Udtalen af de samme Selvlyde *e* og *i*.

- e 1) efter *j* udtales stundom som *a* f. Eks. *sjalden* for sjælden.
- 2) i Endestavelser foran *n* som *i* f. Eks. *Præstin* for Præsten, *Mortin* for Morten (dog ej i alle Ord)
- 3) i Begyndelsen af Ordet som *i* f. Eks. *in* eller *jin* for en eller een. *lig* for Eeg, *Tiglstén* for Teglsten saa og *hiim* for hjem.
- 4) som \bar{o} i Ordet *Jøsus* for Jesus.
- i ofte 1) som *e* f. Eks *men* for min, *den* for din, *besse* for bisse.

- 2) i Forbindelse med *u* som *y* eller *yv* f. Eks. *Hyvl* for Hjul, *Hylmand* eller *Hyvlmand* for Hjulmand,
- 3) som *ö* f. Eks. i *möster* for mister,

og om de samme Medlyde som nævnt ovenfor siger Grundtvig:

- d 1) udtales som *t* midt i Ordet f. Eks. *Verten* for Verden.
- 2) undertiden udelades det midt i Ordet f. Eks. *staig* for stadig, *stæes* for stædes.
- 3) som oftest høres det ej i Enden af Ordene f. Eks. *Gu* for Gud, *Ma* for Mad, *Nø* for Nød. Dog beholder Ordene *Brød*, *Grød*, *sød*, *Glød*, *Død*, *Strid*, *Dyd*, *Lyd* og nogle faa flere deres *d* i Enden, men disses Vokal udtales da meget hastig.
- 4) *d* forandres ogsaa til *j* f. Eks. *Klæjer* for Klæder, *Væjer* for Væder eller Vædder.
- g 1) foran *je* udtales ikke f. Eks. *jemme* for gjemme, *Jæs* for Gjæs, *Jær* for Gjær.
- 2) forvandles ofte til den foregaaende eller efterfølgende Konsonant f. Eks. *nolle* for nogle, *manne* for mange.
- 3) udtales ofte som *v* f. Eks. *Plave* for Plage.

Et Par Ord, som Grundtvig har været ene om at oplyse er *Jorddrætten* den Vind, der blæser nærmest Jorden, og som meget mærkes om Efteraaret i tykt og taaget Vejr (god for Vejrmøller, der staar paa flad Mark). *Kirkeskylde* var en Høstdag som en Husmand, der var *Kirkeskylde*, skulde yde Præsten. En *ren* Sygdom kaldes en Sygdom, som er haard og hidsig, som varer længe og synes farlig.

De to Prøver paa Sprogbeskrivelse er nok til at vise, at selvom de to Præster har gjort meget ud af det, har de dog ikke kunnet faa Hold paa det — begge ender deres Oversigt med at forsikre, at det er umuligt at give faste Regler for Udtalen. Det, de manglede, var et System at bygge deres Beskrivelse op over. Vi maa huske, at de skrev, før den sammenlignende Sprogvidenskab var grund-

lagt, i en Tid, hvor Dialekterne kun blev opfattet som fordrejet fra den fine Tale. Den Ændring, der skete netop i de Aar, hvorved Dialekterne blev sat paa Plads og fik deres Værdi som selvstændige Sprog, har paa en mærkelig Maade Forbindelse med den Ordliste med Udtale-regler af Provst Grundtvig, som der er aftrykt en Prøve af her ovenfor. Den er nemlig afskrevet af ingen mindre end det største Sproggeni, Danmark har fostret, Fynboen Rasmus Kristian Rask, og efter at have skrevet Listen af og sammenlignet med Islandsk og Fynsk skriver Rask: „Disse fortræffelige Bemærkninger om Sprogets Tilstand, sammenholdt med det i Fyn og andre Provinser, bestyrker mig meget i den Mening, at Almuesproget langtfra ej er saa vaklende og ubestemt eller fordrejet, som man af For-domme har anset det for, men at i det mindste visse Hoveddele af Sprogbygningen stemmer overens i alle Provinser og skiller sig meget betydeligt fra Skriftsprogets Indretning og har ligesom en ganske egen Grammatik — — —“

Her kan vi paa nært Hold følge den Strømkænting, der indtraf for godt 100 Aar siden; den gammeldags Beskrivelse bliver i Sproggeniets Øjne et Bevis paa, at Dialekterne ikke bare er forvansket Dansk, men Sprog med deres eget Liv, hvoraf følger, at de kan have Forrangen fremfor Rigsdansk og altsaa ikke behøver at holde sig i Skammekrogen. Havde blot alle de, der taler Dialekt, Forstaaelsen heraf, naar de taler, og naar de skriver.

Rask var den herhjemme, der klarest havde formuleret Betydningen af Dialektoptegnelser; det blev *C. Molbech*, der satte Arbejdet med en Dialektordbog i Gang. Han var med i Ledelsen af den omtalte Videnskabernes Selskabs Ordbog, og derfra hentede han Ideen til at udsende Rundspørge til Præster i alle Landets Egne, hvorved han fik en Del Besvarelser samlet ind, der saa blev arbejdet sammen i et Dialekt-Lexicon, der blev færdigt i 1841. Det blev et mærkeligt Amfibium. Molbech havde faaet samlet en Del af de sære Ord, men han savnede Kendskab til Lydenes Forandring og havde derfor ikke Overblik over sine Samlin-

ger, saa hele Leksikonnet blev ikke saa lidt af en Rodebutik. Selvom der er samlet en god Del af de Stamord, der findes i de danske Dialekter — især i de Jyske — er Manglerne saa store, at de er til at tage og føle paa. Selv med gode Hjælpere ude i Marken kan man ikke sidde ved sit Skrivebord og lave en Dialektordbog. Hvem var de gode Hjælpere, Molbech havde paa Lolland-Falster?

Steenstrup, Grundtvig og Koch hjalp igen, Koch endda med to nye Samlinger. Desuden Professor *Smidth*, der var Præst i Aastrup, og fra Lolland: Professor *Chr. Winther*, det er Digteren, der jo var vokset op i Købelev, Provst *D. Smith*, der sad i Horslunde, Pastor *Balslev* i Kettinge, Professor *Dyssel* med to Samlinger fra Egnen omkring Mariibo, og endelig fra Fejø og Femø en Samling af Pastor *P. Bentsen*. Desuden havde Chr. Winthers Plejefader Dr. *Rs. Møller* givet en Samling. Der er især Grund til at glæde sig over Samlingerne fra Koch, Smith og Dyssel; de er store og gode. Her er nogle Udtryk, som de er ene om at have skrevet ned. Dyssel kalder det Jern, der blev brugt til at brænde Mærke med, for *et Brænde*, at Katten stryger sig op ad en, kalder han, at den *smiger* sig op ad en, og at *ludde* eller *lode* skal være at valke og rue Klæderne. Smith har Ordet *Brudføre* om frossen Vej, der ikke kan bære en Vogn, en *Bumpøkse* skal være en kort Køkkenøkse, *Gen-skud* skriver han uden nogen Forklaring, at *klistre* for sine Heste er at pleje dem.

Man skulde tro, at saadan et Værk som Molbechs Dialektordbog maatte ægge Folk, der havde bedre Viden, til at skrive Dialektord op, men saadan gik det ikke. Hvad der er samlet fra ca. 1841, da Ordbogen udkom, til omkring 1900 er hurtigt oversat, det meste er kun Smaapillerier, kun ét Arbejde fra den Tid rager højt op over de andre.

Der var en Mand, der fuldt ud forstod Manglerne ved Molbechs Ordbog, og som søgte Medarbejdere overalt i Danmark til at hjælpe sig med at raade Bod paa Skavankerne, det var *Folmer Dyrlund* (1826—1917). Han har ogsaa samlet en Del i sit lange Liv, men den Metode, han

brugte i sit Arbejde, bestemte forud, at hele hans Indsamling maatte strande; hans Samlinger er skrevet ind i nogle Protokoller, som er et helt Særsyn af Kradseri, det bare Ugler og Marekatte, eller skrevet til i Molbechs Dialektordbog, som han kendte lige saa godt som sin egen Vestelomme, Tilføjelserne staar snart over Teksten, snart under, snart i Margin, snart imellem Linjerne, skrevet med sylespids Pen og med mange Forkortelser. Der skal god Taalmodighed til, hvis man vil tage Nytte af Dyrlunds Samlinger. Efter hans Oplysninger fra Falster staar meget tit *Mrts*, det skal opløses Mortensen, og den Mortensen, der gav Dyrlund sine falsterske Udtryk, var Seminarielærer H. Mortensen, der i sin Ungdom var Lærer paa Næsgaard.

Den næste i Rækken er Præsten *Niels Lindberg*. Han kom i 1844 til Tingsted, hvor hans Fader blev Præst. Hans Jagttagelser maa stamme fra Aarene 1844 til 1849, da han blev Student og kom til København, men er suppleret ved senere Lejligheder. Som et Kuriosum kan jeg nævne, at Niels Lindberg i nogle Aar var Lærer for Frederik Lange Grundtvig, der senere skal omtales som den, der har fremkaldt Hovedværket inden for den falsterske Dialektlitteratur. Lindberg var en meget alsidig Mand. Allerede som Student skrev han sin første falsterske Ordsamling sammen; men hans Interesser gik videre end til Ordene, til et Felt, hvor de ældre ikke havde arbejdet, nemlig Folkeminderne, og Lindberg var den første, der gav kulturhistoriske Beskrivelser fra Falster ud fra optegnet Stof. Jeg har talt med flere gamle Falstringer, der kendte Magister Lindbergs Bog, en Beskrivelse af Gilder og Lavssammenkomster paa Falster. Det maa være den, der findes et Brudstykke af i Original i Udvalg for Folkemaals Arkiv og er en god Skildring af alle mulige Gilder.

Lindberg skrev op saa tidligt, at Menigmand ikke forstod, hvad Betydning det kunde have, og for ikke at saare Følelserne eller ligefrem skræmme dem, han skrev op efter, havde han sat Optegnelserne i Scene. Han fik Hjælp af Elise Lindberg. Især en gammel Væver maatte holde for; mens Lindberg sad og talte med ham i den ene Stue, sad

Elise i Stuen ved Siden af og skrev op. Paa den Maade har de reddet nogle falsterske Eventyr, Sagn og Viser, der ellers var gaaet i Graven med de Gamle, der fortalte dem. Lindbergs Samling af Folkesagn fra Falster fra 1850 er paa 17 Numre; den Samling er udvidet i Elise Lindbergs Samling fra 1853, som findes i Kirkeligt Samfunds Bibliotek i Grundtvigs Hus i København. Her er et Par Oplysninger, som vi kan takke Lindbergerne for. Ved *Thors Næder* (dvs. Næet i Marts Maaned) da kommer Grøden i Jorden; *overværdig* skal bruges for fortrinlig. Naar en Kone, mens hun gaar med Barnet, kryber gennem en Følham ude paa Marken, bliver det Barn, hun føder, en *Maremind*, hvis det er en Pige, og en Varulv, hvis det er en Dreng.

Lindberg blev ved med at omarbejde og udvide sine Samlinger, for at de kunde svare til Tidens Krav. Hans første Ordsamling var fra 1850; større og bedre er to andre Samlinger, der indeholder nogle flere Ord, men er gjort værdifulde paa hver sin Maade. I den ene har Lindberg tilføjet smaa Tegninger, der bedre end mange Ord tjener til at gøre Tingene anskuelige. I den anden er der foruden Tegningerne kommet Lydskrift til Ordene, og Forklaringerne er blevet mere udførlige. Den Lydskrift, der er tilføjet, er Lindbergs egen Konstruktion, den er saa fintmærkende, at den ogsaa har Tegn for Ordenes Tonelag.

Menigmand har almindeligvis Modvilje mod Lydskrift, og det er meget forstaaeligt, baade fordi der indføres nye Skrifte tegn, som man skal gætte sig til Betydningen af, og fordi Lydskriften kommer i Karambolage med vor allerførste Børnelærdom: Stavning og Skrivning. Men vil man undgaa Tvivlstilfælde, naar man skriver Dialektord op, er i det mindste en mild Form for Lydskrift en Nødvendighed, ganske simpelt fordi der er flere Lyde i Talen end der er Bogstaver i Bogstavrækken. Paa den anden Side maa man ikke misforstaa Brugen af Lydskrift saadan, at enhver, der kan læse Lydskrift, ogsaa kan gengive Ordene, saadan som de lyder i Dialekten. Der er mange Omstændigheder, der ledsager Udtalen, som ikke kommer med i

Lydskriften, lige meget hvor fin man gør den, f. Eks. den forskellige Klarhed, hvormed Lydene udtales, deres Paa-virkning af hinanden, den Tone, Ordene udtales med, det Tryk, der bliver lagt paa Ordene i sammenhængende Tale osv. Kunsten ved Lydskriften er at bruge lige saa mange Lydtegn, som der er Lyd i Talen, hverken fler eller færre og at lytte sig frem til, hvilket Bogstav, der skal bruges i de Ord, man vil skrive saadan, at man adskiller, hvad der er forskelligt, og skriver de Lyde ens, der er ens. Dernæst maa man bruge ensartede Tegn til at vise, om Lydene er lange eller korte; det er en gammel Regel, som kan bruges i den Forbindelse, at skrive *e* efter de Selvlyd, der er lange, f. Eks. et *Been*, en *Søe* osv. og at skrive de Medlyd to Gange, der er lange, eller som har en kort Selvlyd foran sig, naar de staar inde i et Ord f. Eks. *Føllet* (men et *Føl*). Man vil ogsaa se, at det er ligegyldigt, om man skriver *kk* eller *gg* i et Ord som *Høv(nd)ing slikker ham*. Den Kattepine, som Skolebørn daglig er i, er den, der skriver Lydskrift, fri for.

Det er indviklet at forklare, men hvor simpelt det kan løses, kan De se i det næste Værk, som her skal omtales: Livet i Klokkergaarden, som *Frederik Lange Grundtvig* samlede Stoffet til ved Dag ud og Dag ind gennem flere Aar i 1890erne at skrive op efter *Lars Rasmussens* Fortælling og Svar paa utallige Spørgsmaal. Det er meget mere end en Ordsamling, selvom Ordbogen paa mange Maader skinner igennem. Det er en Beskrivelse, som tjener de to Forfattere til Ære. Man faar den største Respekt for Grundtvig, der forstod at spørge saa snildt, og for Lars Rasmussen, der havde Evnen til at erindre sit Modersmaal og sit Barndomsliv saa klart i alle dets Enkeltheder. For Falster er den Bog meget mere værd end den eftertragtede Turistreklame.

Da Livet i Klokkergaarden skulde udgives i Trykken, blev Viceskoleinspektør *P. Petersen* i Nykøbing ofte taget med paa Raad. Han gennemlæste hele Skriftet og gav undertiden i Fodnoter en anden Mening til Kende, end Lars Rasmussen havde haft. Det kan skyldes, at der var Forskel paa den Tradition, som de to kendte, men der er

ikke Tvivl om, at der er Tilfælde, hvor Lars Rasmussen har husket forkert — Livet i Klokkergaarden er ikke uden Fejl. Peter Petersen har gjort sig kendt ved sin Lolland-Falsterske Navnebog. Den findes i større Omfang end den trykte Bog i Manuskript paa det kongelige Bibliotek i København, og bag i den findes en Ordsamling, ikke særlig stor, men meget udsøgt. Petersen vilde ikke gentage, det han vidste var kommet paa Tryk, og skrev derfor kun de Ord, han kendte ud over, hvad der staar i Dialekt-Leksikonnet og Klokkergaarden.

Da det er Arbejdet med Folkemaalene, der er Emnet for denne Afhandling, sprang jeg over før, da jeg var ved Folkeminderne, at nævne *Karen Toxværd* (død 1941), og dog har ingen paa Falster gjort sig fortjent som hun som Optegner af Folkeminder, hovedsagelig fra Sydfalster, hvor hun var født i Vegerløse Sogn og levede al sin Tid. Naar hun alligevel nævnes her, er det, fordi hun ogsaa har skrevet en Ordsamling sammen. Karen Toxværd blev draget af det Røre, som Evald Tang Kristensen vakte omkring Folkeminderne, og hun blev en flittig Medarbejder ved hans Tidsskrift „Skattegraveren“. Det var dog ikke fra fremmede, hun havde Sansen for Folkeminder; allerede hendes Fader gav Bidrag til Sv. Grundtvigs Indsamling af Folkeviser. Hendes Bidrag var saa sandelig ikke Opkog og ikke skaaret over den Læst, der passer alle. De er helt igennem originale og fortjente at komme samlet i Trykken. I nogle Aar var der stille om hendes Navn, indtil hun efter Opfordring af Axel Olrik gik i Gang med en Ordsamling, der blev indsendt i 1910. Det er jo velkendt, at det falsterske Sprog tidligere var delt i tre klart adskilte Dialekter. Man kan endnu skimte Omridsene, selvom det er blevet svært at høre paa en Falstring, om han er fra Øst- Nord- eller Sydfalster. Karen Toxværd meldte sig som den første Indsamler paa Sydfalster, og det viste sig, at der ogsaa i Ordene var Forskelle mellem Nord og Syd. Hende skylder vi Kendskabet til en lang Række kernefulde Udtryk, der var kendt paa hendes Egn, men sikkert ikke har været i Brug over hele Falster. Her er nogle faa Ek-

sempler. Det var Skikken, at Konerne gav *Brudeskænk* i rede Penge til Bruden. Ved Begravelser skulde der en *Brøds kalk* i Ligvognshalmen, og Halmen skulde læsses af ved Kirkegaarden, det skulde alt sammen tjene til at hindre den døde i at gaa igen. Efter Marts Maaned „saa kommer *Avenderne* med deres Hue, jager dem ind, saa de maa grue“. En *Bøgesnerre* skal være en Fugl, hvilken er ikke oplyst. „Han blev *hen* over det“ skal være det samme som ked af det. I Stedet for at sige bringe paa Bane kan man sige „hun skød *til Maale* om Gilder for at høre, om vi vilde fortælle noget om vort Gilde“. At *pippe* skal være at være utilpas som frugtsommelige Kvinder. Om den magre Tid hen paa Vinteren hed det, „naar *Pønitenserne* kommer, maa Husmændene leve paa saltede Bygavner“.

Indsamlingen paa Sydfalster er senere blevet fortsat af den lærde Bonde *Povl Povlsen*, der født i Skelby Sogn og altsaa nærmeste Nabo til Karen Toxværd. Er der virkelig Mening i at samle i to Nabosogne, spørger De maaske. Ja, vi har sort paa hvidt for, at det kan gøres med stort Udbytte. Her spiller det ind, at Povl Povlsens Erindring rækker langt tilbage i Tiden, han husker, hvad hans Bedsteforældre har fortalt, og at den ene især fortæller om Kvindens Sysler inden Døre, mens den anden giver Udtrykkene fra Mandens Arbejde i Mark og i Stald. Her er et Par Udtryk valgt i Flæng, som vi kun kender gennem Povl Povlsens Opskrift. Vi tager det paa *gevoren* Fod dvs. lige raat. *Smak* er Smuds, Musegnav af Kornskaller; Udtrykket *skyde Skank* bruges om at komme igennem en svær Periode i Opvæksten. Et *Sift* er et løseligt Sting.

Fra Nordfalster er der i de senere Aar, efter at Udvalg for Folkemaals Indsamling kom i Gang, blevet optegnet af *Helene Strange* i Egnen omkring Nr. Alslev, og cand. mag. *Chr. Lisse*, der er barnefødt i Torkildstrup, har i sin Studietid gjort meget store Samlinger til en falstersk Grammatik, der skal gælde for alle tre falsterske Dialekter, saa Optegnelserne er baade fra Lisses Hjemsovn og fra Sydfalster og Østfalster.

De spørger maaske: Hvor er Lolland blevet af i denne

Oversigt? Ja, nægtes kan det ikke, at Lolland paa dette Omraade staar tilbage for Falster; men det skal dog fremhæves, at Adjunkt *Jørgen Jørgensen*, der er barnefødt i Thoreby Sogn, og som nu i en Aarrække har forsynet denne Aarbog med en Ordliste, har samlet en større Ordbog, som om kort Tid udsendes af Udvalg for Folkemaal; men hvor omhyggeligt der end er samlet til den, er det ikke troligt, at Jørgen Jørgensen skulde have fundet hele det lollandske Ordforraad frem. Vi kan for den Sags Skyld trøstigt samle ind, især hvis det er som paa Falster, at Sproget veksler fra Herred til Herred, ja fra Sogn til Sogn. Dog har Arbejdet paa Lolland ikke ligget helt stille, her er nogle Navne.

En Indsamler, der havde sin egen Arbejdsmetode, var *Anders Tryde*, der var barnefødt i Horsens, men levede nogle Aar af sin Opvækst i Fuglse, hvor hans Fader var Præst. Det ser ikke ud til, at Tryde har lagt meget til i sin Ordbog ud fra sit eget Kendskab til Sproget. Tryde samlede sine Ord ved at udskrive fra Molbechs Dialekt-Lexicon, hvad der findes fra Lolland, paa store Ark med Spørgsmaal, om Ordene stadig var kendt. Disse Ark blev for det meste sendt ud til Lærere paa Lolland. Af dem, der gav fyldige Svar og ofte mere, end der blev spurgt om, er der Grund til at nævne Lærerne *Mortensen*, Brandstrup, *Bruun*, Nordlunde, *Freudenthal*, Utterslev, *Nielsen*, Stubberup, og *Rasmus Pedersen*, Thoreby, den sidste har givet en meget fin Samling af østlollandske Ord.

Det var Trydes Hensigt at skabe en Ordbog over de lolland-falsterske Dialekter, og det fik han ogsaa gennemført ved at skrive de Svar, han havde faaet ind, omordnet efter Bogstavrækken; men den Bog blev aldrig trykt, og det maa siges, at den vel heller ikke havde fortjent at blive trykt, for trods mange gode Bidrag er Samlingen som Helhed tyndbenet. Den Ordbog, som Tryde redigerede færdig, findes nu i Universitetsbiblioteket i København, alle hans Kladder og Svar findes i Udvalg for Folkemaals Arkiv.

Her er nogle Ord, som vi kan takke Tryde for at have

skaffet til Veje. Fra Lærer Bruun i Nordlunde: „Der er ikke *Ophov* til, at hun tager ham“, skal vist være Udsigt: *den onde Ting* er det, der ellers kaldes Modersyge. Fra Lærer Freudenthal i Utterslev stammer disse: Jeg kunde *dale* ham dvs. ordne, magte; *Smedesim* siges for Hammer-skæl; en meget mærkelig Oplysning om, at det var Skikken at hænge Skulderbladet af et Faar op ude i Stalden; saalænge det hang her, havde *Maaden* til Huse paa Gaarden, faldt det ned, forlod Maaden Gaarden. Fra Nielsen i Stubberup: Lebladet blev af de gamle kaldt for *Bidebuen* (*Biebouen*); en lumsk og snedig Person kan kaldes en *Lugpels*; at *gøre Noder* er at vise sig overmodig og ringagtende. Fra Rsm. Pedersen i Thoreby: Om Sæden, der lige pipper frem, kan man sige, at den er ved at *gry*; de gamle sagde ikke at gurgle Halsen men *skulke*.

Af trykte Arbejder om Lolland findes der nu „Lollandsk Landsbyliv“, hvis Kerne er Optegnelser af Lærer *Jørgen Jørgensen*, der var barnefødt i Østofte. Bogen staar som et Modstykke til „Klokkergaarden“, men har mere Præget af en Kulturbeskrivelse og har derfor ikke det store Forraad af Ord, som sætter sit Præg paa „Klokkergaarden“.

Der er endnu to Lollændere at nævne, som af egen Drift har givet sig i Lag med at samle Ord, den ene er Lærer *C. Willert*, Maribo, der lavede en lille Samling fra Sydlolland (hans Fødesogn kender jeg ikke), den anden er *F. V. Galschiøt* (vist Forstmanden omtalt i L. P. Poulsen: En gammel Skolemands Erindringer), hvis Samlinger er fra Stokkemark, hvor hans Fader var Præst. Tilsammen gaar deres Samlinger ikke over ca. 500 Ord, saa de er ikke stort at regne.

En til er der Grund til at nævne i denne Forbindelse, det er Lærer *Jarløv*, der paa sine gamle Dage kom i Forbindelse med Udvalg for Folkemaal. Han, der var barnefødt i Errindlev, havde da en Ordsamling liggende, som han havde arbejdet sammen, en meget fin Samling af sydlollandske Udtryk. Af Udtryk som kun er kendt fra Jarløvs Ordsamling, kan jeg nævne: *holde Sekund* dvs. spille anden Violin, *slaa grønne* er at slaa Skæve i Keglespil, en

Gruekat et virkelig godt Ord for en forkælet Unge; naar de vilde spille Vip, skulde de *skydss* om, hvem der først skulde have Indleg; *skar(n)raadden* er et andet Udtryk for pilraadden. Ord som stammer fra Galschiøt er: en tilløbende Kat eller Hund betød Held, den kaldtes en *Driftehund* eller *Driftekat*; der er en Fugl — vist Grønspætten — der hedder *Skovhanen*; det er en almindelig Talemaade, at Gøgen holder op med at kukke, naar den ser den første Høstak, Galschiøt kender Remsen:

Saa skifter den Hu og Ham
og bliver til en Høg saa gram.

Ogsaa i Willerts lille Samling findes der Ord, som ellers ikke har været skrevet op, f. Eks. en *Bikke* om en Paryk eller gammel grim Hue; en lang Trøje blev kaldt en *Sidjakke*; Helbreden kaldte de gamle for *Jælbren*.

Da Udvalg for Folkemaal kom i Gang, fik det meget hurtigt Forbindelse med *Laura Mortensen* i Oreby, der har skaffet en meget stor Samling fra Østlolland skrevet op efter hendes Moder, der var barnefødt i Taars. Den Samling udmærker sig ved at være særlig rig paa Talemaader og Fraser, tit meget fyndige og træffende.

Det skyldes ogsaa Udvalgets Initiativ, at *Balthasar Christensens* Lollandske Grammatik, der er bygget over Dialekten i Radsted Sogn, hvor Forfatteren er barnefødt, kom frem. I den findes ogsaa en Del af de særligt lollandske Gloser nævnt. En anden Radsteder har for Udvalget med stor Kunst skrevet nogle Erindringer sammen, det er Forfatteren *Karl Rasmussen*. Vil man have et Indtryk af lollandsk Tænke- og Talemaade, faar man det efter min Mening ikke bedre end her.

Som man vil se, er der i Løbet af de godt og vel 100 Aar, som Indsamlingen har staaet paa, sket en Forandring med Hensyn til, hvem der skriver op. I de første Aar var det Præsterne, der efter Opfordring skrev, hvad de havde lagt Mærke til. Det siger sig selv, at naar de ikke hørte hjemme paa Lolland-Falster, kunde det kun blive det, der i højtidelig og daglig Tale var mest paafaldende, der kom

med. Det er først efter at de, der er vokset op med Dialekten som deres Modersmaal, har faaet Øret op for deres eget Sprog og dets Mærkværdigheder, at der kan blive Tale om at faa Sproget i hele sin Rigdom. Det er derfor af den allerstørste Vigtighed, at de, der har Interesse for Sagen, tager Del i Indsamlingen. Det er en naturlig Lyst at ville være den første til at meddele et Ord, jeg mindes selv min Skuffelse over, at mange af de Ord, jeg havde i min første Samling, var kendt i Forvejen! Men jeg har ikke skrevet denne Oversigt over det, der er gjort for at bevare Dialektens Ord for Eftertiden, for at De skal holde Dem fra at skrive Ord op eller sende det ind, som De maatte have liggende. Det er ikke rigtigt at holde sig hjemme, fordi man tror, at Ordene er kendt i Forvejen. Vi maa kende Ordene fra mere end et Sted og have mere end et Eksempel paa Brugen af dem, ja helst skal vi for hvert Ord vide nøje; hvor vidt omkring det har været brugt.

Det er ikke svært at se, at Falster er bedre hjulpet end Lolland, og dog ved vi alt for lidt om det nordlige og saa at sige intet om det nordvestlige Falster. Siden 1929 har jeg omtrent hver Sommer rejst paa Lolland og Falster for at samle ind og pudse de Samlinger af, som Udvalget har fra Lolland-Falster. Det har givet ikke faa nye Ord, men ogsaa gjort mig overbevist om, at Arbejdet ikke kan sluttes af paa den Maade. Det har derfor været et godt Skridt fremad, at der siden 1942 har været flere korreponderende Medarbejdere paa Lolland, der besvarer Spørgsmaal, der sendes dem, — deres Antal maatte gerne fordobles, og Fejø og Femø skulde med i Vognen. Men *ét* er vist — det maa ikke vente for mange Aar endnu, for *no Illing æ øue, saa æ Asken koel!*

Omkring Rødby Fjord.

Af Niels P. Pedersen.

I.

Landbrug.

Omkring Begyndelsen af det 19. Aarhundrede fik Grev C. D. F. Reventlow paa Christianssæde, antagelig gennem sin Broder Conrad Reventlow paa Sandbjerg i Sundeved, en Del sønderjyske Bønderfamilier til at flytte til Lolland. Aarsagen hertil var bl. a., at Greven ønskede at faa Overdrevene omkring Rødby Fjord opdyrket.

Men hertil behøvede han udsøgte Folk. Den Bonde, som Greven mente egnede sig til at overtage en af de yderste Udflyttergaarde ved Rødby Fjord, skulde være en oplyst Mand. Han skulde ligesom Greven selv være begejstret for Landboreformerne og tro paa disse, ellers vilde han næppe flytte ud i en saadan Ørken. Han skulde være en Mand i en passende Alder, d. v. s. en Mand paa et halvt Hundrede Aar, saa at det kunde antages, at han havde en 8—10 voksne og halvvoksne Børn. Saa var der nemlig Arbejdskraft paa Gaarden de første Aar, og siden kunde der blive Afløsere for nogle af de ældre af Godsets Fæstebønder. Endelig skulde han være forholdsvis velhavende; thi der skulde mange Penge til for at faa Herredømmet over en saadan Udflyttergaard.

Paa den Maade kom omkring 1808 min Tipoldefader paa fædrene Side, *Niels Nielsen*, hertil fra Graasten og købte Gaarden Sølyst paa Øen Lang i Rødby Fjord til Arvefæste.

Hans økonomiske Stilling var i 1813 saaledes: Han skyldte en 1. Prioritet til Grev Reventlow paa 174 Rbd. Sølv; men samtidig havde han 210 Rbd. Sølv staaende i Skomager Peder Ibsens Hus i Maribo. Desuden ejede han nogle Tusinde Rbd. Sedler.

Redby Fjord omkring 1890.

Det kunde være trist og ensomt nok for disse Nybygere i Førstningen. Edvard Skovmand, der købte Gerringe Skov, skal saaledes have sagt: „Første Gang, jeg var der ude, var der ikke saa meget Træ, at jeg kunde binde min Hest, men alligevel kalder de det Gerringe Skov!“

Det kunde forresten se ud til, at de første Udskiftninger tværtimod deres Hensigt virkede afskrækkende. Saaledes blev Udskiftningen i Nebbelunde, som skete senere end i Gerringe, ikke ført til Bunds, idet de to sidste Gaarde blev bygget lige ved Siden af hinanden paa Landø, og denne Ø samt Storeholm og Kastø deltes imellem dem. Der opnaedes saa den Fordel for Beboerne, at de boede nær sammen, men til Gengæld laa Jorden til begge Gaarde meget spredt.

De fleste af disse Nybyggere havde dog Raad til at bygge forholdsvis store, rummelige Gaarde, hvad ogsaa var nødvendigt, der skulde jo være Plads til en stor Husstand. De behøvede heller ikke at bruge Børnenes Arbejds-kraft mere, end at de kunde faa Tid til at passe deres Skolegang.

Denne var forøvrigt besværlig nok. Børnene fra Øen Lang havde f. Eks. 1 km at gaa, 1 km at sejle og igen 4 km at gaa for at komme til Tirsted Skole.

Men trods alle udmærkede Planer angaaende disse lave Jorders Opdyrkning og trods Nybyggernes Ihærdighed, havde det alligevel nær gaaet galt. I Januar 1825, netop da Landbrugskrisen var paa sit Højdepunkt, kom Stormfloden og ødelagde de lave Jorder for flere Aar.

Naar Stormfloden kom, maatte man først og fremmest sørge for at bjerge Mennesker og Dyr. Menneskene søgte op paa Loftet med Madvarer og Sengeklæder, saa man kunde klare sig der. Men Kreaturerne skulde ogsaa bjer- ges. I de Tider var der ikke Loft over Staldene, men kun Stængetræer, hvorpaa der var sat Halm. Naar saa Vandet kom, løste man først Kreaturerne, dernæst skubbedes et Par Stængetræer over Stalden til Side, saa der let kunde væltes noget Halm ned i Stalden. Efterhaanden som Køer og Heste trampede Halmen sammen, blev der stadig væl- tet mere Halm ned, og paa den Maade kunde Kreaturerne komme saa højt op, at de kunde bjerge Livet. Maaske stammer Udtrykket: „Det er ikke saa nemt, naar Kvæget skal paa Loftet!“ fra disse Stormflodsegne og -tider.

Skete det, at Køerne druknede et Sted, hjalp Slægtninge og Venner den skadelidte paa den Maade, at de laante ham hver en Ko, saa han straks havde fuld Besætning igen. Mælken og Kalvene var hans, og naar han havde faaet lagt en ny Besætning til, leverede han Køerne tilbage til deres respektive Ejere med Tak for Laan.

Skønt der af Grev C. D. F. Reventlow blev ofret mange Penge og meget Arbejde paa Kultivering af disse Egne, naaedes Hensigten dog ikke i hans Tid. Saa vanskelig var Kampen mod Naturen her omkring Rødby Fjord, at selv

en glimrende Administrator som han, der havde Evne til at fremskaffe betydelige Pengemidler og noget af Rigets bedste Menneskemateriale, ikke evnede at vinde Sejren i Løbet af et langt og ihærdigt Liv.

I adskillige Tilfælde gik det saaledes, at Sønnerne af de forholdsvis velhavende Bønder, der var indvandret til Lolland for at løse denne Opgave, paa Grund af Stormfloder og Krisetider kom saaledes i Betryk, at de maatte bede Greven om Henstand med deres Ydelser. Først under den følgende Greve — Statsministerens Søn, Kammerherre, Greve C. D. Reventlow — bedredes Forholdene. Jorderne blev merglede og der rejstes Diger til at beskytte de laveste Jorder mod Saltvandets Ødelæggelser. Samtidig gjordes det muligt ved Sluseanlæg at sænke Vandstanden lidt i Foraars- og Sommermaanederne. Men disse Digeanlæg var ingen billig Historie, og for en udsat Bondegaard kunde det godt dreje sig om et Par Tusind Rigsdaler. Et Digelag for Nebbelunde rejste et Dige fra Næsbæk til Slusen ved Gerringebæk, ialt ca. 2700 m. Saa vidt jeg ved, var en enkelt Mands Andel heri 3000 Rbd., foruden at han gav Jorden. Et Digelag i Gerringe og Viet rejste et Dige udenom Th. Mortensens Ejendom og fortsatte til den høje Jord i Viet, ialt ca. 1200 m. Stormfloden 1872 lagde en hel Del af dette Kultiveringsarbejde øde. Som et Eksempel paa dens Magt skal blot anføres, at Marken Nordvest for Landøgaard var nypløjet, da Stormfloden kom. Vandet rullede hele Pløjelaget sammen „som en Pandekage“ og trillede det ned i Gerringebækken.

For en Tid lammede Stormfloden ogsaa alt Initiativ i disse Egne. Da Rødby Fjord blev inddæmmet, søgte Digelaget omkring 1876 at faa Lodsejerne til at tage Helhegn mod at faa et Stykke af Fjorden. Kun ganske enkelte Lodsejere gik imidlertid med hertil; formodentlig har de ikke haft nogen Tro til, at der nogen Sinde kunde komme til at gro noget i disse Egne.

En enkelt Lodsejer, Niels Hansen (Selling), Landø, vilde heller ikke tage Halvhegn. Han lod føre til Protokols ved Retten i Rødby, at Hegn imod Fjorden var ham uvedkom-

mende, da Hegnsloven kun krævede Hegn mod Naboerne i Land, og Rødby Fjord var fra gammel Tid Sø. Digelaget har aldrig prøvet at rokke ved denne Opfattelse.

II.

Fiskeri.

Min Tipoldefar, Niels Nielsen, Sølyst paa Øen Lang, havde i hvert Fald 8 Børn. Den ældste, *Niels Nielsen*, købte Tirstedgaard, *Rasmus* fik Sølyst, og de to døvstumme Sønner, *Peder* og *Povl*, byggede paa 16—18 Tdr. Land købt af Søgaard. Disse to Parceller er senere slaaet sammen til det nuværende Søborg. Det vides, at Rasmus optog et Laan d. 28. Dec. 1826 paa 550 Rdl. Sedler af Jens Knudsen — et Beløb, som denne Tid efter anden havde forstrakt ham med. Af gamle Skattebøger ses tillige, at Peder og Povl først betalte deres Grundskatter d. 7. Febr. 1827 for Aarene 1825 og 1826. Det kunde tyde paa, at 2. Generation af Slægten har haft meget trange økonomiske Kaar, og at Stormfloden og Krisen har været medvirkende hertil.

De fattige Tider afspejler sig ogsaa i Jordpriserne. Ved Udskiftningen blev Rødby Fæland mellem Strandholm og Bindernæs delt i Lodder paa 7—9 Tdr. Land, som blev overdraget Gaardene i Rødby og paa Rødby Mark. Omkring 1850 blev de fleste af disse Lodder opkøbt af „den store Hansen“ paa Strandholm, og der oprettedes af disse Lodder 3 Bøndergaarde, hvor 3 af hans Børn kom til at bo. En saadan Lod kunde han dengang købe for en Flaske Brændevin; og 1 Pot Brændevin kunde købes i Rødby for 1 Mark.

I saadanne Tider var den fiskerige Rødby Fjord en god Nabo — ikke mindst for Fattigfolk. Den, der havde et Hus med en lille Jordlod, hvor der kunde avles Brødkorn og Foder til en Ko og en Gris, og saa ellers Jagten og Fiskeriet i Fjorden, havde dog altid Føden og behøvede ikke at være afhængig af nogen.

Min Bedstemoder, der var født 1833, fortalte, at Fjorden i hendes Barndom var saa fiskerig, at hun sammen med

sin Søster gik og lagde døde Fisk, mest Torsk, i Plovfuren, medens deres Fader gik og pløjede dem ned til Gødning.

Særlig rigeligt med Fisk har der været omkring 1870, da Aalene kom ind i Fjorden i store Stimer. Min Bedstefader, *Niels Pedersen*, Søn af den døvstumme Peder Nielsen, fortalte, at naar han var ude at flytte Heste til Natten ovre paa Øen Lang, kunde han høre Aalene komme ind nede ved Kramnitze Gab. Det lød som, „naar der knækkes Gærdebrænde“. Der lever endnu her paa Egnen ældre Folk, som var med til som Dreng at fange disse Aal; der var saa rigeligt af dem, at de kunde fanges med Gafler! Flere Steder nedsaltede man Aal i Tønnevis; men saa blev det gammeldags, og saa var der Folk, der hittede paa, at det var paa Grund af Sygdom, at Aalene var gaaet ind i Fjorden, og saa turde mange ikke spise dem mere. Enkelte Gange er der ogsaa fanget Laks i Fjorden, men det hørte vistnok til Sjældenhederne.

At Fiskeriet har haft stor Betydning ses ogsaa af, at paa Matr. Nr. 11 i Gerringe var der et Stykke Jord paa ca. 2 Tdr. Land, som tilhørte Husmændene i Gerringe og Viet. De havde her hver et lille Stykke Jord, hvorpaa de kunde tørre deres Fiskegarn og trække deres Baade op paa Land. Maaske stammer Betegnelsen „Skipperhullet“ fra, at der her har været en Slags Fiskerihavn. Ligeledes havde Lodsejere i Gerringe og Viet hver et Skaar tværs over Øen Lang paa Søgaards Jord, for at de her kunde slæbe deres Baade over til Mellemnoret. Jeg ved ikke, om denne Ordning stammer fra Udskiftningstiden, eller om den er blevet til dengang, da der blev bygget Bro over Langs Vejle, hvorved Sejladsen herigennem standsedes.

Ved Digeloven af 1873 fik Digelaget overdraget Fiskeretten i Fjorden; men det blev dog ordnet saaledes, at et vist Antal ubemidlede Personer omkring Fjorden kunde faa „Aaletegn“. Der var dog mange af disse fattige Mennesker, som mente, at det var deres Ære for nær at blive betegnede som ubemidlede og at skulle tigge noget af nogen. De havde altid klaret sig selv uden at tigge — og saa for Resten kunde de fiske uden Aaletegn!

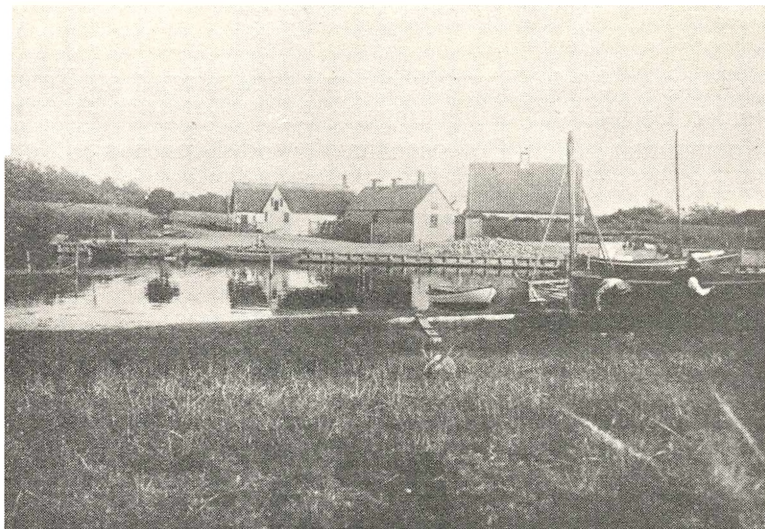
Den Indignation, der raadede blandt Fjordens Naboer over, at Fiskerettighederne var berøvet dem, kunde tyde paa, at Fiskeri og Jagt i Rødby Fjord fra gammel Tid har været Befolkningens Værn mod Overgreb. Omkring Rødby Fjord var Fattigfolk lige saa selvstændige og lige saa stejle som de velhavende — allermindst.

III.

Sejlads.

At Fjorden ogsaa paa anden Maade kunde give det daglige Brød, viser min Bedstefader Niels Pedersens efterladte Papirer fra 1840'erne og 1850'erne.

Niels Pedersen var født paa Øen Lang 1822, men da hans Fader døde omkring 1830, blev Hjemmet opløst, og han blev opfødt hos sin Farbroder, Niels Nielsen, Tirstedgaard. Den 1. Maj 1842 kom han, knapt 20 Aar gammel, tilbage til Øen ud hos sin døvstumme Farbroder, Povl Nielsen, Søborg, og kort efter dannede han sig en Levevej ved at pramme Gods mellem Kramnitze Havn og Næsbæk ved Rødby.

Fra Kramnitze Havn.

Den Pram, han sejlede med, havde han selv bygget efter en Tegning, han selv havde udført. Af denne fremgaar det, at Prammen har været 20 Fod lang, 6 Fod 3 Tm. bred paa Midten og spids til begge Stævnene. Højden var 2 Fod 3 Tm. paa Midten, 3 Fod 2 Tm. i Forstavnen og 2 Fod 8 Tm. i Agterstavnen. Dens Bundflade var altsaa ca. 100 Kvadratfod, og den har kunnet laste 30—40 Tdr. Korn.

Den har ført Sejl, hvad man kan se af en Brandpolice fra 1849, hvor der er forsikret „2 Sejl til en Pram 15 Rbd.“, og „Staaende og løbende Linegoods til en Pram 10 Rbd.“.

Den første Gang, vi ved han har prammet, er den 1. Februar 1844, hvad vi kan se af en Opgørelse fra Købmand F. W. Bruhn, Rødby. I en Regnskabsbog er skrevet, hvad han har prammet i Aarene 1848—52. Udskriften er:

Pramcontrol Nielsen Øen Lang

Det har altsaa gaaet i Farbroderens Navn. Paa første Side staar:

1848		Rbd.	Mark	Sk.
Marts	Nedskibet fra Næsbaek til Kramnitz			
d. 21.	42 Tdr. Hvede og Vikker à 6 sk Td.	2	3	12

til Skipper N. Pedersen

Et andet Sted i Bogen har han ogsaa skrevet sit Navn under Opgørelsen, saa antagelig er Bogen indleveret til Købmanden. Niels Pedersen havde gode Kundskaber og skrev en pæn og tydelig Haandskrift, hvad han ogsaa nok selv var klar over. Derimod ser det ud til, han har haft ondt ved at tyde de Skrifttegn, der kom ud fra Købmandens Kontor. Det næste, der staar i Bogen, er nemlig følgende Besked, som næppe har kunnet misforstaas: „I skulle skrive lidt bedre I Hundetampe, ellers skal jeg snakke med jer; troe I det!“

Betalingen for Pramningen har praktisk talt været ens i alle Aarene 1844—52. Det kostede 6 Sk. pr. Td. for Hvede, Ærter, Vikker, Kløverfrø og Kul, men kun 5 Sk. pr. Td. for Havre, Byg og Malt. 1 Td. Tjære kostede 8 Sk. og Brædder 8—10 Sk. pr. Tylt. Gods pr. Læs betaltes med

2 Mark 8 Sk.—3 Mark. Flensborgsten, der var lidt tyndere end almindelige Mursten nu, kostede 5 Mark pr. 1000 Stk., og for Tagsten betaltes 1 Mark 8 Sk. Controleur Suhr i Kramnitz har givet 4 Rbd. for at faa sejlet Brænde, og 16. April 1852 staar der: „Nedskibet for Præsteenken Flyttegods 5 Rbd.

Der blev ogsaa fisket Grus og Sand i Fjorden og solgt til Købmændene i Rødby for 13 Sk.—1 Mark Tønden. En Tur med fuld Fragt har kunnet indbringe 1½—2 Rbd. Et Par Gange ses, at der har været ydet ekstra for Prammene for at gaa til Søs, formodentlig naar det har været Lavvande, saa Skibene ikke har kunnet gaa ind i Havnen.

Af Regnskabet fremgaar, at Betalingen skulde deles med en anden. Der har altsaa været to Pramme om Losning eller Ladning, saa at den ene Pram var ved Skibet i Kramnitze, naar den anden var i Næsbæk.

Skibene, der gik ind til Kramnitze, lastede kun 100—200 Tdr. Korn eller 6—11000 Flensborgsten.

Det ses af Regnskabet, at der er sejlet Korn fra Hoby til Næsbæk; Hobyegnen har altsaa den Gang delvis hørt til Rødbys Opland. Det var jo langt lettere at transportere Korn o. l. til Rødby pr. Pram end at køre det med Vogn ad den Tids elendige Veje til Nakskov.

Naar Rødby i 1857 fik 15000 Rbd. for at afstaa sine Rettigheder til Sejlads igennem Rødby Fjord, var det næppe for høj Betaling, naar Hensyn tages til, at Byen derved mistede en Del af sit Opland. Efter mundtlige Beretninger var der ogsaa Udskibningssted ved Næsodde, men forøvrigt kunde disse Pramme sejle ind næsten alle Steder.

Købmændene i Rødby, der er nævnt i Regnskabet, er: Bruhn, senere Henrichsen, der blev gift med Bruhns Enke, Pøhler, C. Hovmand, Kissler, Nathan og Meier.

Der blev ind- og udført Hvede, Byg, Havre, Ærter, Vikker og Malt. Indførsel skete af Brædder, Mursten, Tagsten, Kul, Tjære, Lybækkereds, Raps, Kløverfrø og Kridt.

I Marts 1852 giftede Niels Pedersen sig med Povl Nielsens Datter og har straks derefter anskaffet — maaske

selv bygget — en Jagt, som han kaldte „Haabet“, der kunde laste ca. 200 Tdr. Korn.

Med denne sejlede han i nogle Aar Fragt mest paa Flensborg og Kiel, men dog ogsaa til Lybeck og København.

Et opbevaret Brev fra Købmand Henrichsen i Rødby giver en Del Oplysninger om Sejladsen paa Kramnitze.

Man kan forstaa, at Niels Pedersen har skrevet til Købmanden og beklaget sig over, at Købmanden ikke rettidigt havde faaet skibet en Ladning Korn ned til Kramnitze. Han har saa forklaret Henrichsen, at der kunde tjenes omtrent 100 Rdl. paa 14 Dage ved at sejle Mursten fra Flensborg, saa det var tydeligt nok en kedelig Historie at ligge stille i Kramnitze og vente efter Købmandens Nøleri. Det med de 100 Rdl. vil Henrichsen dog ikke rigtig tro paa, og han anfører, at om Sommeren vidste Skipperne knap, om de vilde gaa efter Sten eller ikke, den Gang havde det været Tid at passe paa.

Man maa vel gaa ud fra, at de 100 Rdl. var beregnet under gunstige Vejr- og Vindforhold. En Ladning Sten, som „Haabet“ kunde laste, kostede 9—10 Rdl. at skibe op til Næsbaek i Pramme.

Hvis Fragten fra Flensborg til Kramnitze var det dobbelte, giver 3 Fragter ca. 60 Rdl. Kunde det være saa heldigt, at der ogsaa kunde faas nogen Fragt de 3 Rejser til Flensborg, skulde det ikke være utænkeligt at naa hen imod de 100 Rdl.

Naar Skipperne ikke brød sig om at sejle Sten om Sommeren, er det vel af den Grund, at paa denne Aarstid er der mest Udsigt til Vindstille, saa at en Rejse kunde tage uforholdsmæssig lang Tid.

Desuden var det vel almindeligt i de Tider, at Skipperne ligesom Præster, Degne, Haandværkere og Købmænd havde Jord. De har saa haft nok at bestille med Landbruget fra Saatid, til Høsten var forbi, og var der lidt Ophold i Landbrugsarbejdet, trængte Fartøjerne til at tjæres, males og efterses.

Fra Rødby udførtes ifølge Landhusholdningsselskabets

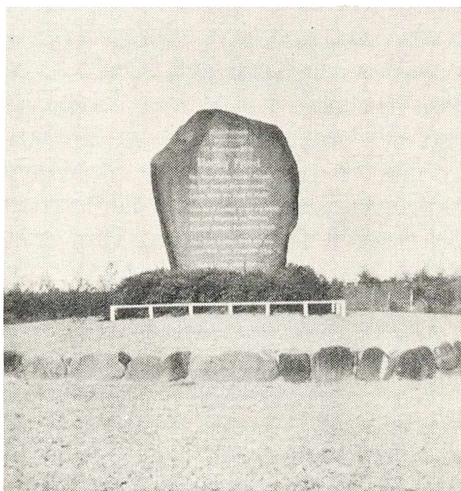
Aarvog 1864 af Kornvarer i 1863: Til Udlandet: 170 Tdr. Hvede og 190 Tdr. Byg. Til Hertugdømmerne: 2380 Tdr. Hvede, 0 Tdr. Rug, 1536 Tdr. Byg, 70 Tdr. Havre, 57 Tdr. Ærter og Vikker og 80 Tdr. Raps.

Af det foregaaende fremgaar det, at Niels Pedersen — paa Grund af den lave Vandstand — ikke med „Haabet“ kunde sejle op til Næsbæk.

Alligevel synes det, som om mindre Sejlskibe saa sent som i 1860'erne lastede Korn ved Næsbæk. Saaledes fortæller Frederik Grejsen i sin Artikel „Lidt Erindringer om det gamle Rødby“ (Aarvog 1936 pag. 76), at han fra sin Barndom kan mindes at have set tre Skuder fra Tyskland indtage Korn ved Næsbæk; de var fladbundede og kunde tage et à to Hundrede Tønder Korn. Han erindrer endog deres Navne: Macmann, Naurus og Stahl. Overensstemmende hermed fortæller P. Petersen i Artiklen „Byen med de 3 Havne“ (Aarvog 1915 pag. 108): „Under min 3-aarige Lærervirksomhed i Rødby (1865—68) saa jeg gentagne Gange en lille Jagt opankret et Par Hundrede Alen fra Kysten ud for Næsbæk, Købmandsvognene, der medbragte Kornet i Sække, kørte længst muligt ud i Vandet paa den faste Sandbund, saa kom en Baad paa Siden af Køretøjet, og i 3 à 4 Baadfragter bragtes Læsset over i Jagten, hvor det styrtedes ned i Lastrummet, og de derved tømte Sække gik tilbage med Vognen efter et nyt Læs. Jeg har selv været om Bord i det lille Skib, der vel kunde indtage mindst et Par Hundrede Tdr. Sæd og var udstyret som en almindelig Kartoffelskude med Dæk og en lille Kahyt, heri Køje og Kogerum. Foruden „Kaptajnen“ bestod Besætningen af en Dreng og en Hund. Saavidt jeg mindes, hed „Kaptajnen“ Markmann og havde Klumpfod paa det ene Ben; han var gæstfri og meddelsom, saa jeg havde al Grund til mit Farvel og Tak at føje Ønsket for ham om en lykkelig Hjemfart til Femernland. Nogle Aar senere fortalte Rygtet, at han var gaet under med Top og Tavt i Lollandsbæltet hin haarde 13. November. Foruden Markmann kom ogsaa i

de Aar nu og da en anden Skipper, „tyske Vilhelm“, op til Næsbæk efter Kornlast“.

Alligevel maa disse Smaaskuders Besøg i Næsbæk dog ganske afgjort betragtes som Undtagelsestilfælde. Den stadige Tilsanding havde allerede et Par Aarhundreder tidligere berøvet Rødby dens direkte Forbindelse med Havet.

**Mindesten for Rødby Fjords Udtørring.
Rejst 1930.**

Mordet i Sortsø.

Af Helene Strange.

Til Sortsø By i Gunslev Sogn paa Falster kom der i Slutningen af 1837 en Familie fra Møn. Manden hed Niels Pedersen Bækmand og Konen Maren Jensdatter. Jævnaldrende var de langt fra, idet han var 58 og hun kun 30, men trods den store Aldersforskel levede de et sjældent smukt og lykkeligt Samliv. I deres Ægteskab havde de en 5-aarig Datter Bodil Kirstine og en 2¹/₂ Aar gammel Dreng, der hed Hans. En lille Pige blev født 3. Marts 1838, men døde uden Daab 28. samme Maaned, og Dagen efter døde den lille Hans, saa det har ikke været lyse Tider for Familien at begynde med paa Falster. Tre Aar senere ligeledes i Marts kom der saa atter en Søn, som fik Navnet Jens efter sin Morfar. Baade Niels Bækmand og Konen var indfødte Mønboer, og inden de købte Gaarden i Sortsø havde de haft en lille Ejendom i Dame paa Vestmøn. Før de i 1832 blev gift, havde Maren Jensdatter fra sin Konfirmation 1822 tjent paa et og samme Sted, og hendes Husbond gav hende det Skudsmaal, at hun var en udmærket dygtig, flitig, tro og lydige og meget godmodige Pige. Ved sin Udskrivning af Skolen havde hun faaet Karakteren meget godt, og Sognepræsten vidnede senere om hende, at hun baade som ung Pige og nygift Kone havde ført et stille, sædeligt og rosværdigt Levned. Efter at hun var kommet til Sortsø, lærte Folk hende der at kende som en stræbsom og ordentlig Kvinde, der levede et eksemplarisk Samliv med sin aldrende Ægtefælle.

Om Bækmanden var der heller kun godt at sige. Han var en skikkelig, retsindig og fredsommelig Mand, der var

meget afholdt af sine Omgivelser, men han var et noget flegmatisk Gemyt og ikke særlig driftig til at passe sine Sager. Med Byens Folk levede saavel han som Konen i bedste Forstaaelse, og alt var derfor særdeles godt i alle de første Aar. Men senere blev det helt anderledes. I deres Tjeneste havde de faaet en 29-aarig Mønbo ved Navn Hans Nielsen, og med ham var det, som alle Ulykkerne kom til Huse. Noget egentlig slet Menneske var han dog ellers ikke, men han var en god Del letsindig og kaadmundet og meget ustadig. Først havde han været i Tømrerlære hos en Broder, men det blev han ked af og havde saa haft flere forskellige Tjenester, inden han havnede hos Bækmanden. Fra sine tidligere Pladser fik han et ret fordelagtigt Skudsmaal, men hans Skolekundskaber var kun maadelige, og for sin Opførsel i Skolen havde han faaet samme Karakter.

Fra første Øjeblik, han var kommet hos Bækmanden, fattede Konen Godhed for ham, fordi hun saa, at han langt bedre end den snart helt gamle Niels Bækmand forstod at lede Gaardens Drift, men herover blev Manden straks fornærmet og blev haard og grov imod hende, ligesom han ogsaa med det samme begyndte at mistænke hende for at staa i Forhold til Karlen, hvilken Beskyldning krænkede hende meget, da hun paa det Tidspunkt kun stod paa en fortrolig Fod med Hans Nielsen.

Bækmanden forklagede sig nu ogsaa til andre over Konen, og nogle af disse hidsede ham yderligere op imod hende, hvorved Samlivet blev endnu daarligere mellem Ægtefællerne. En Dag i Sommeren 1844 kom det til et heftigt Sammenstød mellem Bækmanden og Karlen om en Ting vedrørende Gaardens Drift, og Konen tog da Parti for den sidste. Herover blev Manden aldeles rasende og gav sig til at slaa hende, idet han samtidig raabte, at han vilde stikke en Kniv i hende, hvis hun oftere holdt med Karlen.

Fra nu af var der som faret en ond Aand i Maren Bækmand, og det, som Manden tidligere med Urette havde beskyldt hende for, blev nu til Virkelighed. Paa Foranledning fra hendes Side opstod der nu et utugtigt Forhold mellem

hende og Karlen, og for den gamle Niels Bækmand var der en streng Tid i Vente. En Dag længere hen i Sommeren kom det atter til Stridigheder mellem ham og Karlen, og Bækmanden jog ham til sidst bort fra Gaarden. Konen fik dem dog atter forligte, og efter nogle Dages Forløb kom Hans igen i sin Tjeneste; men hvad det ikke havde været galt for den gamle Bækmand før, blev det nu. Paa alle mulige Maader chikanerede og fornærmede Konen og Karlen ham, saa han næsten ikke kunde udholde at være paa Gaarden. Overfor andre søgte Maren Bækmand og Hans Nielsen dog stadig at holde deres Forhold skjult, og Tjenesstepigen og en Daglejer, som senere blev afhørt derom, kunde ikke sige andet, end at Konen og Karlen fjasede lidt med hinanden, og at han gerne vilde være inde i Stuen, naar Bækmanden var borte.

Som Tiden gik, æklede Maren Bækmand mere og mere ved Samlivet med Manden, og efterhaanden listede den Tanke sig ind i hende, at hun hellere maatte dræbe ham. Sin Beslutning meddelte hun straks til Karlen og lovede at ville gifte sig med ham, naar han vilde hjælpe hende at slaa den gamle ihjel. Hans Nielsen gav hende ogsaa villig Løfte om sin Hjælp, da han var fjendtlig sindet imod Bækmanden for de stedfundne Klammeriers Skyld, men paa hendes Bemærkning om Giftermaal svarede han, det kunde ikke nytte at tænke derpaa, da han intet ejede.

De begyndte nu at lægge forskellige Planer om, hvorledes de skulde faa Manden af Dage, og hun foreslog da først, at naar Bækmanden en Aften kørte hjem fra Stubbekøbing, skulde Karlen se at styrte Hest og Vogn ned ad en dyb Skrænt ved Vejen, men han opgav det af Frygt for at blive set. Senere besluttede han sig til at vippe ham paa Hovedet ned i en Brønd, men opgav ogsaa det. Ligeledes maatte han opgive en Plan om at styrte ham ud i en Mergelgrav, da Maren Bækmand fraraadede det, fordi hun alligevel syntes endnu at have nogen Medlidenhed med Manden. Nogen Tid stod de begge vaklende med Hensyn til Fremgangsmaaden, og egentlig Bestemmelse om Mordet blev der ikke taget før Søndag den 18. August. Maren Bæk-

mand var da saa ophidset og led og ked af det hele, at hun besluttede sig til at dræbe Manden ved allerførste Lejlighed, og Dagen efter blev det bestemt, at Karlen skulde slaa den gamle ihjel, medens han sov til Middag. I den Anledning var han ogsaa et Par Gange inde i Stuen for at udføre sit frygtelige Forsæt, men hver Gang svigtede Modet ham, og han gik ud igen uden at tilføje Bækmand noget ondt. Hen paa Eftermiddagen gav Konen ham en stor Hammer, for at han dermed kunde slaa Manden ihjel, mens de flyttede Rug ind, men heller ikke nu kunde Karlen faa gjort Alvor af sin Beslutning. Stadig forekom det ham, at Niels Bækmands Øjne fulgte ham med et eget stivt og gennem-borende Blik, som anede han, hvad der var i Gære, og Dagen forløb, uden at der skete noget. Først om Tirsdagen, den 20. August, da Bækmanden havde lagt sig at sove til Middag, og Tjenestepigen tillige med den 12-aarige Datter var ude for at se efter nogle Faar, der var løbet bort, blev alle Betæneligheder overvundet. Da Konen saa, at Manden sov, gik hun ud paa Loen til Karlen og opfordrede ham til nu at slaa den gamle ihjel med en Hammer, som hun havde hentet fra Huggehuset og lagt paa Køkkenbordet.

Karlen fulgte ogsaa straks med hende, men da de kom ind i Køkkenet, gik det som alle de forrige Gange, at han kunde ikke skille Bækmanden ved Livet, og han sagde da til hende, at hun hellere selv maatte give ham et Slag i Hovedet.

Formodentlig har Konen nu indset, at med Karlen var der i denne Henseende intet at stille op, saa de paa den Maade, som han greb Sagen an, aldrig vilde komme videre. Skulde der gøres noget, maatte hun selv gribe ind, og uden at betænke sig tog hun Hammeren og gik ind i Stuen, hvor hun af al sin Magt slog den sovende i højre Tinding, saa han blev liggende som død.

„Kom du nu“, raabte hun derpaa ud til Karlen, der imens havde holdt Køkkendøren paa Klem for selv uset at kunne følge med i, hvad der foregik inde i Stuen.

Paa hendes Bud kom han ogsaa derind, men han var dog stadig angst for Følgerne af deres Handling. „Det gaar al-

drig godt“, hviskede han skrækslagen, da de skulde føre det mishandlede Legeme bort. I det samme gav Niels Bækmand et Livstegn fra sig, og uden Barmhjertighed gav Konen ham endnu et Slag i Hovedet paa samme Sted, hvor hun før havde slaaet. Tilsyneladende var den gamle nu død, og hurtigt bar de ham op i Storstuen, hvorfra der var Nedgang til Kælderen, hvor de vilde skjule ham, indtil de senere kunde faa ham helt af Vejen. Idet de bar ham igennem Stuen, dryppede der Blod paa Lergulvet, og da de kom ned i Kælderen, vendte til deres Forfærdelse den ulykkelige Mand til Live igen.

„Hvad skal jeg dette for?“ spurgte han og søgte at rejse sig lidt op.

„Det skal I have, fordi I har været saa slem til at mistænke Jer Kone for Uskyldighed“, svarede Karlen, hvorpaa Konen uden Skaansel gav ham et tredie Slag, denne Gang for Hjertekulen, og bandt derefter et uldent Tørklæde for hans Næse og Mund. Dermed var saa Bækmandens Død endelig fuldbyrdet, og Konen skyndte sig op for at faa Blodet vasket af Storstuegulvet, før Pigerne kom tilbage.

Fra først af havde de tænkt at kaste Liget i Stranden, men Karlen mente senere, at det alligevel ikke var værd, og foreslog at grave et Hul i Laden og lægge det deri. Konen fandt ogsaa dette bedre, og allerede samme Eftermiddag gav Hans Nielsen sig til at grave et Hul paa en Alens Dybde. At Pigen og Børnene blev holdt borte fra Laden saavel som fra Kælderen er en Selvfølge, og tidlig næste Morgen, da Pigen var ude paa Marken for at malke, bar Konen og Karlen Liget ud i Laden og kastede Jorden paa. For ikke at der skulde blive vakt nogen Mistanke med Hensyn til den gravede Ladebund, blev en So, som skulde skilles fra sine Grise, sat derhen, dels for at træde den bløde Jord fastere, og dels fordi det kunde faa Udseende af, at Jorden var oprodet af denne. I hele den følgende Tid holdt Karlen trolig Øje med, at Soen ikke rodede Jorden altfor meget op, eller der paa anden Vis kom noget frem, men der skete intet usædvanligt, og 14 Dage efter blev der

sat Hvede ind i Laden, saa nu var der ingen Fare at frygte fra den Side.

Paa andre Maader havde de heller ikke undladt at gøre, hvad de mente, der var tjenligt for for at holde Mordet skjult. Allerede samme Dag, som de havde begravet Niels Bækmand, begyndte de alle Vegne at lede efter ham, og rundt om hos Naboer og Bekendte blev der rettet Forespørgsel, om de ikke havde hørt eller set noget til den gamle. Hvor Bækmanden var, anede naturligvis ingen, og den 24. August blev hans Forsvinden anmeldt til Politiet. Saavel Konen som Karlen forklarede, at Niels Bækmand, 20. August efter at have sovet til Middag og drukket Eftermiddagskaffe, havde foregivet, at han vilde ud i Skoven for at fælde et Træ, men var ikke senere vendt tilbage. Konen udtalte tillige sin Angst for, at han skulde have taget sig selv af Dage, da han i den senere Tid havde været meget mismodig over, at han manglede nogle Dokumenter vedrørende noget af Gaardens Jord. En Undersøgelse af Skoven blev nu foretaget, og der fandtes Bækmandens Økse, som Karlen i Forvejen havde baaret derud, fordi den yderligere skulde bestyrke deres Fortælling om hans Forsvinden i Skoven. Fundet havde dog næsten den modsatte Virkning, idet der var forskellige Ting, som ikke rigtig kunde holde Stik med de virkelige Forhold, og Mistanken om, at der laa noget skjult bag det hele, fik stadig Næring.

Paa Egnens Beboere havde Bækmandens mystiske Forsvinden gjort et stærkt Indtryk, og hvor lidt der end i Virkeligheden kunde bevises imod hans Kone og Tjenestekarlen, saa blev de dog fra første Færd betragtet med Mistænksomhed. Bækmandens egne Ord til andre Mennesker om, at Konen stod i Forhold til Karlen, og de forskellige Rivninger, der havde været imellem ham og dem, var mere end nok til at faa Folk til at fremsætte adskillige Gisninger.

Imens gik Tiden. Høsten blev forbi, og Efteraaret kom, uden at der skete det allermindste. Om Bækmandens

Skæbne var der ingen, som vidste noget, og de fleste havde vel opgivet Haabet om, at det skulde lykkes Øvrigheden at komme til Bunds i den mystiske Sag. Men selv om end alt tilsyneladende stod stille, saa var Folkesnakken dog ikke gaaet i Staa, og særlig Hans Nielsen maatte ofte høre af de andre Karle, at han nok engang vilde blive arresteret. Dette yndede han selvfølgelig ikke at blive drillet med, og i den Anledning henvendte han sig flere Gange til Politi-Fuldmægtig Wilcken og bad om Hjælp mod Folkesnakken. Fuldmægtigen talte da gerne lidt frem og tilbage med ham om Forholdene, og til sidst fik han en begrundet Mistanke om, at Karlen var delagtig i en Forbrydelse paa Niels Bækmand. I Slutningen af Oktober kom Hans Nielsen igen for at bede Fuldmægtigen hjælpe sig ud af Forlegenheden ved Folks graverende Talemaader, men i Stedet for at faa Hjælp, blev han nu arresteret, og den 27. Oktober tilstod han, hvorledes Niels Bækmand var blevet myrdet.

Maren Bækmand, der nu mente at være uden for al Fare, var just i de Dage en Tur paa Møn, og her blev hun anholdt.

„Vi har fundet Deres Mand“, sagde Betjenten først til hende.

„Men Gud være lovet, har De det!“ udbrød hun, ligesom taknemmelig ved at høre herom, og paa det bestemteste nægtede hun at have nogen Lod eller Del i Mandens Død. En Færgemand blev lejet til at sejle hende til Stubbekøbing, og her ankom de om Aftenen ved 11-Tiden. Ved Ankomsten havde der samlet sig en stor Mængde Mennesker, som vilde se Niels Bækmands Morderske, men det anfægtede hende ikke i mindste Maade. Sin Uskyldighed beraabte hun sig vedblivende paa og bad endogsaa om endnu en Gang at faa sin Mand at se, men saa snart hun Dagen efter hørte, at Hans Nielsen havde aabenbaret alt vedrørende Mordet, bekendte hun sig ogsaa skyldig heri.

Straks efter Hans Nielsens Tilstaaelse havde Fuldmægtig Wilcken været i Sortsø og faaet Niels Bækmands Lig gravet op. Det var da stærkt forraadnet, men det sorte,

uldne Tørklæde sad endnu for Munden. Liget blev nu obduceret og derpaa begravet, og det stakkels, mishandlede Legeme havde saa endelig fundet den rette Hvile.

For de to ulykkelige Smaabørn maa det have været en frygtelig Tid, som nu fulgte efter Moderens Arrestation, men noget særligt kendes ellers ikke herom, da nogle af Forældrenes Slægtninge paa Møn tog dem til sig, og de døde begge i en tidlig Alder.

Gaarden stilledes til Auktion, og følgende Annonce var i den Anledning indrykket i Lolland-Falsters Stiftstidende:

„Efter Begjæring af vedkommende Skifteforvalter, bliver den afdøde Gaardmand Niels Pedersen Bækmand og efterlevende Enke fælleds Bo tilhørende og i Sortsø i Gunslov Sogn beliggende Hovedparcel af Gaarden Nr. 12, nyt Matricul Nr. 8a, med tilliggende Jorder og Skovpart, ansatte til Hartkorn Ager og Eng, 4 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. $1\frac{4}{11}$ Alb. og Skovskyld 1 Fdk. $\frac{3}{11}$ Alb., efter den gamle Matricul og 4 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. efter den nye, bortsolgt ved trede offentlige Auktioner, som afholdes Torsdagen den 14., Mandag d. 18. og Torsdag d. 21. November d. A., Formiddag Kl. 11, de tvende første Auktioner paa Birkets Tingsted og den sidste i Gaarden selv. Conditionerne kunne forinden erholdes til Eftersyn paa mit Contoir.

Falsters Birk, Nykjøbing, 31. Oktober 1844.

Pontoppidan“.

Maren Bækmands og Hans Nielsens Sag var jo imidlertid kommet for de respektive Domstole, og begge blev først dømt til at have deres Liv forbrudt, men for Karlens Vedkommende ændredes dette ved Højesteret saaledes, at hans endelige Dom kom til at lyde paa Kagstrygning og livsvarigt Tugthusarbejde. Maren Bækmand derimod maatte bøde med sit Liv, og ude paa Ønslev Galgebakke faldt hendes Hoved for Mestermændens Økse. En uhyre Menneskeskare havde indfundet sig for at se det blodige Skuespil, og Drengene og helt unge Mennesker var krøbet op i nogle nærstaaende Træer for bedre at kunne se, hvad

der foregik. Bymændene fra Gunslev Sogn var tilsagte at danne Vagten omkring Retterstedet, og den grufulde Forestilling tog sin Begyndelse ved, at Hans Nielsen blev bundet til en Pæl og pisket paa den blottede Ryg.

Maren Bækmand blev tvunget til at se derpaa, men tilsyneladende var hun haard og som uberørt af det altsammen. Sin bedste Silkekjole havde hun forlangt at faa paa ved sin Henrettelse, og dette Ønske var blevet opfyldt. Da Karlen var pisket, saa hans Ryg hang i blodige Laser, førtes hun hen til Retterstedet, og uden et Kny knælede hun ned i Sandet og lagde selv sit Hoved tilrette paa Blokken. Da Skarpretteren vilde binde hende paa Hænder og Fødder, skød hun ham let tilbage. „Det behøves ikke“, sagde hun koldt. „Jeg skal nok ligge rolig“.

Og det gjorde hun. Uden at røre et Lem blev hun liggende med Hovedet hvilende paa Blokken, og lidt efter susede Mestermændens Økse gennem Luften. Et Par Kvinder besvimede i det samme, og en af Drengene faldt ned fra Træerne, men ingen ænsede det. Kun for Maren Bækmand havde de Øje, og i hendes sidste Stund var det næsten, som de alle maatte bøje sig for hende. Den enestaaende Ro og Fasthed, hun udviste i de frygtelige Minutter, der gik forud for Henrettelsen, kunde ikke andet end gøre et stærkt Indtryk paa dem alle, og hvor haardt de end maatte fordømme hendes Forbrydelse, saa maatte de dog nu beundre hende for den Styrke og Selvbeherkskelse, hvormed hun tog imod dens Følger.

Da Skarpretterens Økse faldt, gik en Gysen gennem dem alle, og som forstenede af Rædsel saa de ham tage det afhuggede Hoved op ved Ørene og holde det frem foran dem. De rullende Øjne og den spillende Tunge i det blaarøde Ansigt, som snart blev kridhvidt, var et uhyggeligt Syn, og mangfoldige var en Besvimelse nær.

Men nu skete der saa heller ikke mere af Betydning, idet Kongen, da han stadfæstede Højesterets Dom, havde resolveret, at Maren Bækmands Lig ikke skulde lægges hverken paa Stejle eller Hjul, og Menneskeskaren skiltes saa og drog hver til sit.

Endnu længe efter var Bækmandsfolkenes Liv og Død dog et stadigt Samtaleemne paa Falster, og senere blev der skrevet et Par Viser om Mordet. Hvem Forfatterne var, kendes ikke, og af Viserne huskes kun nogle enkelte Vers, af den ene endda kun det første, der lyder saaledes:

„Konen, som sin Mand selv dræbte
Med en Hammer i sin Seng,
Hun da straks til Karlen raabte
„Kom og ham i Kældren slæng.
Vi for ham vel nu har Ro
Her vi leve kan og bo“.

Den anden har jeg hørt Partikulier O. Koch, Eskildstrup, synge nogle Brudstykker af.

„En Mand og en Kone er kommen fra Møn,
Niels Bækmand han hedder, der fik han sin Løn.
Han blev ihjelslaget paa Morders Manér,
Det gjorde hans Kone, det var ej Plasér“.
„Jeg kan det erindre og husker det grant,
Det var sidste Aar, da Hveden vi bandt“.
„En Aften den gamle ved Bordenden sad
Og levede lystig ved Øl og ved Mad,
Og Konen og Karlen de hopped' omkring,
I Stadsstuen de gjorde saa underlige Spring“.
„Han sov til Middag, og det var i Aar,
Da han af en Hammer sit Banesaar faar.
Og Karlen i Køkkenet lurede til,
Da Konen skulde gøre det grusomme Spil“.
„Ja, nu kan du komme, nu er det forbi,
Ej længer at tøve, her er ikke Tid,
Nu maa han paa Hovedet i Kælderen ned,
Og saa har vi Glæde, og saa har vi Fred“.

Kilder: Kollegialtidende, Lolland-Falsters Stiftstidende og mundtlige Beretninger, bl. a. af Forfatterindens Farmor, der var til Stede ved Henrettelsen (angaaende denne se ogsaa Aarvog 1940 pag. 136).

Fra Hestholm med gammel svensk Skanse.

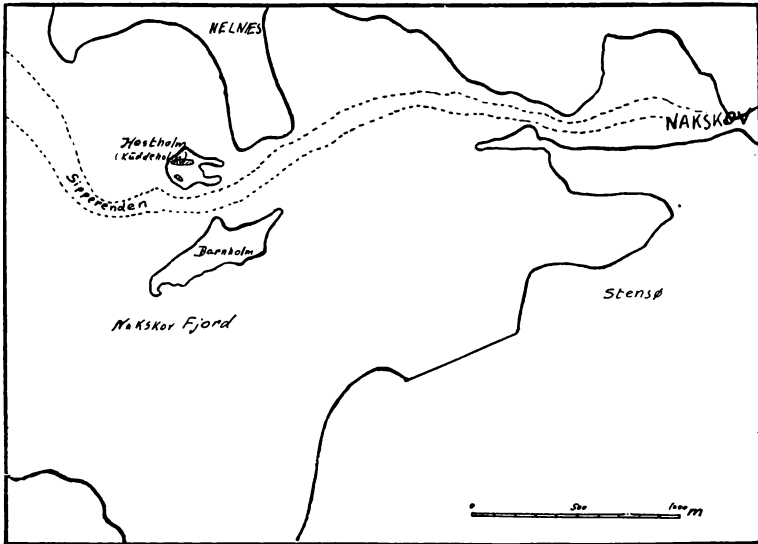
Svenske Krigsminder i Nakskov og Omegn.

Af Rich. Jørgensen.

Paa Forespørgsel fra Sverige til det svenske Vicekonsulat i Nakskov om eventuelle endnu bevarede Minder om den svenske Hærs Ophold her i 1659 blev i 1934 følgende Beretning med Billedstof udarbejdet og oversendt til det Kgl. svenske Krigsarkiv i Stockholm:

Da de svenske Hærafdelinger i de første Dage af Maj Maaned 1659 under Ledelse af General-Admiral Wrangel paabegyndte Belejringen af Fæstningen Nakskov, tog man straks fat paa at anlægge Skanser paa flere Steder i Byens Omegn. Blandt andet blev d. 9. Maj og følgende Dage nogle „simple Jordskanser“ opkastede paa de to smaa Øer Hestholm og Barnholm i Nakskov Fjord for, om muligt, at afspærre Byen fra Søsiden. Øerne ligger paa hver sin Side af den smalle Sejlrende, kaldet

„Sipperenden“, som den Dag i Dag er det eneste Sejlløb, ad hvilket dybere gaaende Skibe kan komme fra Havet ind til Nakskov Havn. Fra Skanserne paa disse to Øer kunde man beherske Indsejlingen til Byen. Desuden blev et Krigsskib forankret i Sejlløbet.

Kort over Nakskov Fjord.

Paa den nordligste af Øerne, Hestholmen (nu kaldet Kuddeholm) findes endnu nogle Jordvolde, og der er ingen Grund til at tvivle om, at det er de i 1659 opkastede Skanser, der her er bevarede. Hovedskansen er ifl. Generalstabens Maalebordsblad ca. 4 Meter over Havet. Paa Stranden nærmest ud mod Renden findes desuden nogle mindre Jordvolde, der kan have tjent som en Slags Forskanse. Øen, som er ganske lille, har sikkert ikke været beboet eller opdyrket, hvorfor disse gamle Volde da ogsaa har kunnet faa Lov at henligge urørte. Øen er græsbevokset og tjener som Opholdssted for Faar. Skansen er dækket af Krat og Tjørn, Hyld og vilde Roser. Om Sommeren benyttes Øen som Udflugtssted af nogle af Nakskovs Beboere, der kan sejle til den i deres smaa Baade, men som

næppe er sig bevidst, at de her færdes paa et gammelt svensk Skanseanlæg.

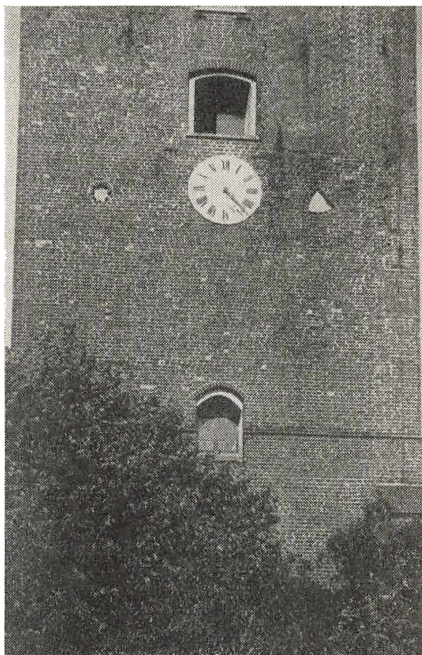
Paa den sydlige Ø, Barnholm, der er lidt større end Hestholm, er nu alle Spor af de der i sin Tid anlagte Skanser udslettede. Øen er beboet og opdyrket.

Om Træfninger, ud-kæmpede paa dette Sted, beretter Historien intet.

Under Belejringen blev Byen beskudt fra flere Sider, i Begyndelsen især fra de to stærke Batterier paa henholdsvis 6 og 10 Kanoner, som var indrettede paa den Syd for Byen liggende Ø Stensø, hvorfra Bombardementet begyndte d. 16. Maj, og senere fra den vestlige Side ved „Hornværket“, hvor det sværeste Skyts mod Slutningen samledes. Ilden

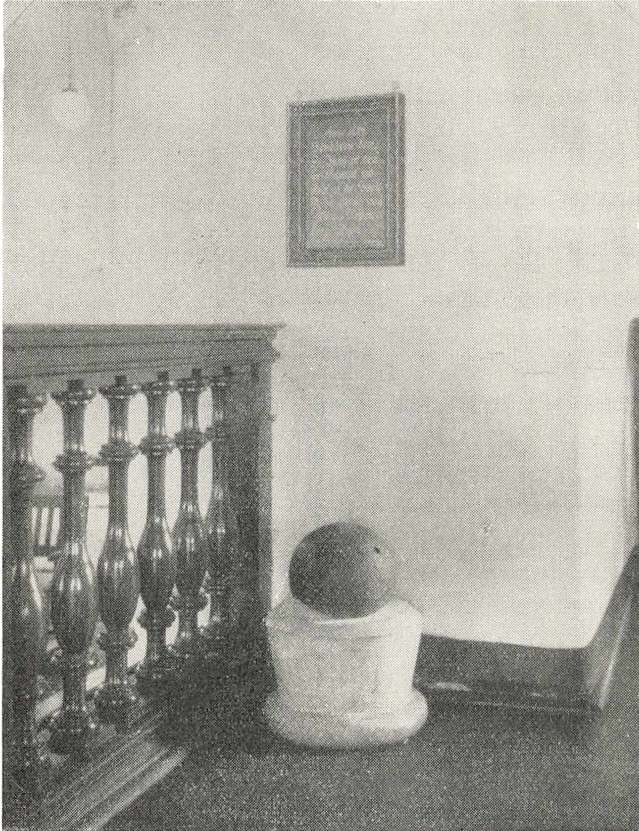
var for en stor Del rettet mod Kirken, idet Angriberne havde faaet at vide, at Byens Krudtbeholdning opbevarede her. Krudtet blev, trods Sognepræstens energiske Protest, opbevaret i „Omgangen“ (den ydre Del af Kirkerummet) omkring Koret. „Omgangen“ var netop tilbygget Kirken i 1651.

Paa Taarnets Sider og paa Korgavlen ses flere Steder, hvor Kanonkugler har anrettet Skade. Disse Steder er ikke reparerede med nye Mursten, men i Stedet er de tilpudsede og fremtræder nu som runde eller trekantede Blændinger. Paa Taarnets Vestside findes desuden to Kanonkugler indmurede og fastnaglede saaledes, at Halvdelen

Kirketaarnets Vestside med indmurede Kugler.

af dem springer frem foran Muren. Kuglerne sidder paa de Steder, hvor de i sin Tid under Beskydningen er blevet siddende i Muren. Den ene Kugle ses tæt til højre for Urskiven, den anden lidt ovenover og til højre for den tre-

Granaten i Nakskov Kirkes Kor.

kantede Blænding, der findes ud for Urskiven. (Nakskov Kirkes Taarn havde i 1659 intet Spir, men et grimt, fir-kantet Tegltag, opsat 1625).

I Kirken findes i den nordre Side af Koret en Granat af Jern opstillet paa en Stensokkel. Granaten, af hvilken ca. $\frac{1}{3}$ er bortsprængt, maaler 30 Centimeter i Diameter og har en Tykkelse af ca. 30 Millimeter i Godset. Paa Pillen

ovenover findes en lille Tavle af Træ med følgende Indskrift:

Anno 1659 Søndagen
den 19. Junii er denne
Granat indskudt af de
Svenske oc gjorde paa
Alter-Taflen stoer Skade.

Om denne Begivenhed er iøvrigt følgende berettet:

Menigheden var just forsamlet i Herrrens Hus, og Byens tre Præster var til Stede i Koret, thi der var mange Forretninger at udføre den Dag: 7 Børn skulde døbes, og den idelige Dødsangst, hvori Menigheden svævede, havde samlet mere end 130 Altergæster; men heldigvis var Altergangen ikke endnu begyndt, Ulykken vilde da være blevet større. Besynderligt nok faldt Bomben ned i Koret, ret som Menigheden sang Salmen „Nu bede vi den Helligaand —“. Bomben faldt ned over Præsten, der stod ved Altret, og sønder slog ved sit Fald en Ligsten, hvis Stykker let saarede „en liden Skoleklerk“. Hvælvingens Stene saarede Præsten saavel paa Armen som paa Hovedet, „skjendte slemt“ en Alterstage og „forklemte Kalk og Disk“. Alle ilede i største Hast ud af Koret, med Undtagelse af Sognekapellanen Niels Saxtrup. Han trykkede sig øjeblikkelig ned i Stolen, indtil han, ved at høre Braget fra Ligstenen, som Bomben knuste, troede, at det var Bomben, som var sprunget, og nu rejste han sig for ligesom de andre at ile ud af Kirken. Men næppe havde han forladt Stolen og var kommet midt ud i Koret, før Bomben sprang ved hans Fødder, og da man siden undersøgte Skaden, fandt man, at et Stykke af den havde sønderslaaet det Sted i Stolen, hvor Præsten havde ligget, saa denne upaatvivlelig vilde være blevet dræbt, hvis en lykkelig Fejltagelse ikke havde bragt ham til at rejse sig og gaa ud.

I det nordøstlige Felt af Hvælvingen over Altret viser en Trækugle, som oprindeligt var forgyldt, men som i Tidens Løb er bleven sort, Stedet, hvor Granaten er trængt ind.

I Nakskov Kirke blev flere svenske Officerer begravede, saaledes tre Majorer: Stahl v. Holstein, Winzentz v. Wildenhjelm og Lowys Rybmordts, samt en Kaptajn, der alle faldt under et Stormløb paa Fæstningens Palisader ved Hornværket Natten mellem d. 15. og 16. Juni; endvidere 4 Kaptajner, 1 Ritmester, 4 Løjtnanter, 2 Fændriker og 1

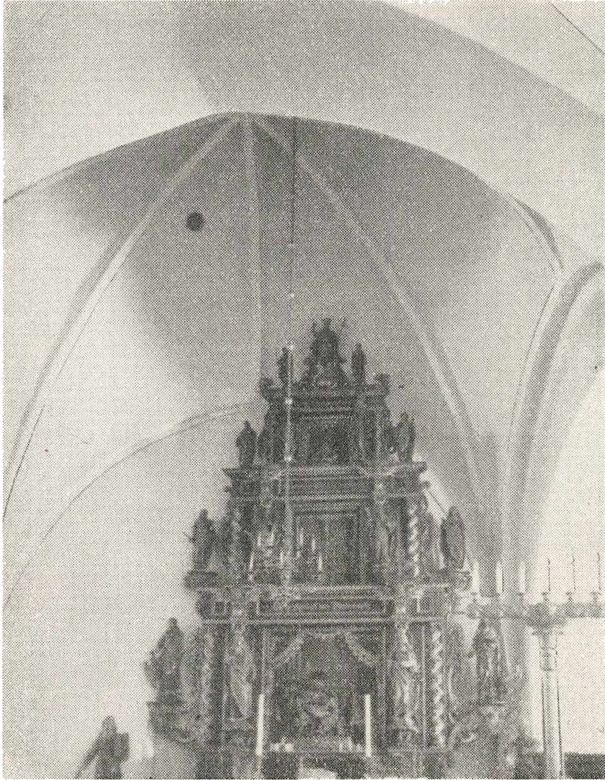

Granaten.

Kornet. Disse faldne har først faaet deres Hvilested i Kirken, efter at Fæstningen havde overgivet sig. I Kirkebogen berettes under 5. Juli: „begraves i Kirken en svensk Captein skut af vore“ og under d. 18. Juli „Samme Aften blev efter Feldtmarschal Steenbuches begiering ved en svensk Prest sat trende Svenske liig ind i Kirken bag Choret oc siden begraefne her“. Den daværende Kirkevæрге havde den Dristighed at anmode de Svenske om en „Diskretion“ til Kirken for de mange svenske Lig,

som der blev nedsatte, men fik det Svar, „at efter som de havde forlist deres Liv for Nakskov, saa havde de dermed betalt deres Lejested dyrt nok“. I Kirken ophængtes tre Faner til Minde over de tre Majorer forsynede med Oplysninger om deres Navne, Regiment og Dødsdag. Disse Faner er desværre forlængst forsvundne. I 1653—56 foretoges en betydelig Ombygning og Udvidelse af Kirken, og ved denne Lejlighed blev der indrettet en stor aaben Begravelse under hele Koret, Sakristiet og „Omgangene“. I denne Begravelse blev de faldne svenske Offi-

cerers Kister nedsatte, og det kan konstateres, at de befandt sig der i 1774, men de er senere — vistnok under Restaurering af Kirken i 1823 — blevet optaget af Gravkammeret og begravede i „nordre Gang nær ved Altret“.

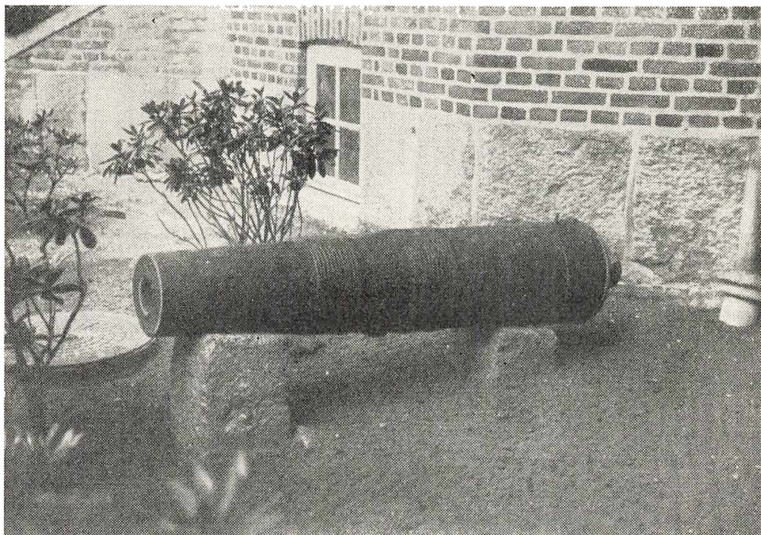

Korhvelvingen, hvor Granaten er trængt ind.

Her, i nordre Sideskib, under Flisegulvet, altsaa paa den anden Side af den store Pille, ved hvilken Granaten ligger, er endnu de svenske Officerers Hvilested, men ingen Inskription eller anden Tilkendegivelse kan nærmere vise, hvor deres Grave er.

I sin Bog „Mindeblade om Nakskovs Fortid“ (1852) skriver J. J. F. Friis om en stor „meget uhandelig Jernkanon“, som skal findes paa Herregaarden Fredsholm tæt Syd for

Nakskov Fjord, og som han hævder er svensk. — Denne Kanon findes endnu. Den ligger til højre for Trappen til Fredsholms nuværende Hovedbygning. Kanonen er af Jern, den er 172 Centimeter lang, har en Diameter af $21\frac{1}{2}$ Centimeter ved Munden og af 36 Centimeter paa det

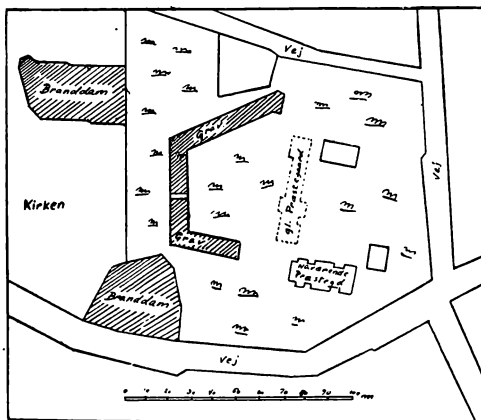
Jernkanon ved Fredsholm.

tykkeste Sted. Løbet er ca. $9\frac{1}{2}$ Centimeter. Kanonen er fundet og opgravet paa Stensø, som tidligere har hørt under Fredsholm, og at Kanonen betegnes som værende svensk, kan formentlig godt være rigtigt, ja vel sandsynligt. Nakskov Borgere tilbageerobrede Stensø fra Svenskerne Natten mellem d. 29. og 30. Juni, efter at Svenskerne havde trukket deres sværeste Skyts bort derfra. Ved denne Lejlighed maatte Svenskerne lade flere Kanoner i Stikken efter at have fornaglet dem. Da Nakskovitterne straks forandrede Skanseanlægene saaledes, at de fik modsat Front, er det formentlig ikke usandsynligt, at en eller flere af de fornaglede Kanoner kan være blevet tildækkede eller paa anden Maade glemt og saaledes først fundet langt senere. Paa Stensø, som nu er landfast med det øvrige Lolland, findes ikke mere noget Spor af Fæstningsanlæg.

Endnu er at berette om et Minde fra den svenske Hærs Ophold ved Nakskov 1659, omend det ikke direkte staar i Forbindelse med Nakskovs Belejring.

Svenske Hærafdelinger var under Opholdet fordelt rundt omkring paa Landet, hvor den lokale Befolkning led meget herunder. I Landsbyen Horslunde, ca. 10 Kilometer Nord-øst for Nakskov,

havde svenske Officerer og Menige slaaet sig ned i Præstegaarden. — Det er den almindelige Mening, at de betydelige Anlæg af Grave, der findes i Præstegaardshaven, alle stammer fra denne Tid, idet Svenskerne har ladet dem grave, for at man i Præstegaar-

Horslunde Præstegaardshave.

den kunde forskanse sig mod de jævnlige Smaaangreb af Bønderne, som kom dertil, endog helt fra Stokkemark. Rhode skriver (1776): „— — Præsten, Hr. Jacob Andersen Cuningham — — skal have levet i god Forstaaelse med de Svenske, som han fik til at omgive Præstegaarden med Grave“.

Iøvrigt berettes der om, at der under et Lindetræ, der tidligere stod i Gaarden, skal være begravet en svensk Officer i Hemmelighed; han havde forført Præstens Datter (eller Steddatter), som i Fortvivelse druknede sig i Gaardens Brønd, hvorefter Præsten slog Officeren ihjel. Hvorvidt dette er andet end et Sagn, er det umuligt at afgøre, men sikkert er det, at man i 1760, — altsaa 100 Aar efter — opdagede en lukket Brønd under Gaardens Brølægning. Brønden, der var dyb og havde godt Vand, blev taget i Brug og virkede meget tilfredsstillende. Sætter man dette i Forbindelse med Beretningen om Pigens Død, forstaar

man, hvorfor man ikke ønskede at bruge den gode Brønd, men dækkede den til.

Graven i Præstegaardshaven er trefløjet, og den gamle Præstegaard, som nu er nedrevet, har ligget midt for Graven, som muligvis har haft en større Udstrækning end oprindelig.

Fra Gravene i Horslunde Præstegaards Have.

Litteratur benyttet ved Undersøgelsen: P. Rhode: „Samlinger til de danske Øer Laaland og Falsters Historie“ (1776) paany udgivet af J. J. F. Friis 1859. — J. J. F. Friis: „Mindeblade om Nakskovs Fortid“ (1852) ny Udg. 1886. — Axel Liljefalk: „Bidrag til Laalands Historie under Svenskekrigen“ i „Fra Arkiv og Museum“ IV (1909). — C. C. Haugner: „Nakskov Købstad“ 1918. — C. C. Haugner: „Nørre Herreds Historie“ (1922). — Svend Jørgensen: „Hvad de lolland-falsterske Kirkebøger fortæller om Svenskernes Indfald 1658—60“ i Loll. Falsters hist. Samf. Aarbog (1928). — K. Juul. Christensen: „Nakskov“ i Danske Købstæder og deres Erhvervsliv (1918).

Møntfundet fra Lymose Skov.

Ai Georg Galster.

Da nogle Drengene Søndagen den 31. Maj 1942 legede i Lymose Skov, Nr. Vedby Sogn, Nr. Herred, Falster, hændte det, at en af dem, den tolvaarige Bengt Østergaard fra Orehoved, i Jordoverfladen ved en Vindfælde fandt nogle gamle Mønter. Hans Kammerater hjalp til, og denne og de følgende Dage fandt Børn og Voksne et større Antal Mønter frem paa Stedet. Skovens Ejer, Godsejer Georg Wilhelm, Orenæs, og den siden afdøde Lærer L. Prior Larsen, Nørre Vedby Nyskole, underrettede Nationalmuseet, der lod det desværre fuldstændigt gennemrodede Findested besigtige. Lærer Prior Larsen paatog sig med vanlig Elskværdighed det brydsomme Arbejde at opspore og indsamle de mange Mønter, der var kommet paa urette Hænder. En ældre Karl fra Orehoved, J. C. Madsen, gennemgravede Findestedet gentagne Gange og gjorde en ikke ringe Efterhøst. Det endelige Resultat blev 393 Mønter eller Møntbrudstykker og elleve smaa Stykker Sølv, alt til en samlet Vægt af ca. 450 g. Af Mønterne var een fra Kalifatet, een fra Byzans, ni fra England og Resten, 382 fra Tyskland. De tyske Mønter fordeler sig saaledes:

Køln	14	Magdeborg	17	Venderpenning	1	Strasborg	4
Deventer	7	Mundborg	2	„Otto-Adelheid“	302	Regensburg	2
Frisland	8	Hildesheim	1	Mainz	7	Ubestemte	2
Saxen	5	Dortmund	9	Worms	1		

Her følger Beskrivelse af Mønterne; de med * mærkede Numre er afbildede.

1. *Kalifatet*. Ubestemmeligt Brudstykke. 1 Ex.

Mønten kaldtes *Dirhem*, det er græsk *Drachme*. Dens ejendommelige Skrift kaldes *kufisk* efter Staden Kufa i Irak. Disse arabiske Dirhemer indførtes i overmaade store Mængder fra Centralasien ad Volga over Holmegaard (Novgorod). Denne Import ophørte kort efter Aar 1000 (sidste Aarstal paa de her i Landet fundne Mønter er 1002). Skriftegnene paa det her fundne Brudstykke synes at være forvanskede, hvad der tyder paa, at Mønten er blevet slaaet paa Handelsvejen til Norden, maaske hos Volga-Bulgarene, uden at iøvrigt Sølvindholdet er blevet forringet. Mønten er ligesom flere i det følgende klippet itu af Nordboer, der havde mere Brug for Brudsølv end for gangbar Mønt.

2. *Bysanz*. Kejser Nicephorus II Phocas (963—9). Brudstykke. 1 Ex.

Mønten kaldtes *Miliarensis* (græsk: *Miliaresion*), idet der gik 1000 Stykker paa en Solidus. Forsiden viste Kejserens Brystbillede indfattet i et Standkors, herom Omskriften med delvis græske Bogstaver: +IhSUSXRI STUSNICA* d. v. s. Jesus Christus nicator (Sejrherr); kun Bogstaverne CA* er bevaret. Bagsiden bærer Indskriften: nICHF/EnX ω AVTO/CRAT'EVSEB'/BASILEVS/R ω MAI ω ' d. v. s. Niceforus i Christo Selvhersker, Augustus, Romernes Konge. Af denne Indskrift er godt Halvdelen bevaret. BMC. pag. 472 pl. LIV 6.

England.

3. Æthelræd II den Raadvilde (978—1016). London. Ælfget. Defekt.

Mønten — og alle Mønter i det følgende — kaldtes Penning (engelsk Penny), paa Latin Denarius. [+Æ]-DELRÆD

Henvisninger:

BMC.: Warwick Wroth, Catalogue of the imperial byzantine coins in the British Museum II (London 1908).

Hild.: Bror Emil Hildebrand, Anglosachsiska mynt i svenska kongliga Myntkabinetet funna i Sveriges jord (Sth. 1881).

Dbg.: Hermann Dannenberg, Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I—IV (Berlin 1876—1905).

REX AN[GLOX] (d. v. s. Anglorum: Anglernes Konge). Brystbillede til højre med Scepter. Bagsiden: +ÆLFGET M-O [LVND]. Guds Haand mellem λ ω (M-O, d. v. s. Monetarius, Møntmester). Hild. Type B2 Nr. 2048 (eller 2049).

4. London. Cynsige. +[CYNSI]GE M-O LVNDONI Hild. B2 2297. Defekt.

5. London. Osulf. +OSVLF [M-O LVNDO) Hild. B2 2878. Brudstykke.

*6. Totness. Wulfgar. +PVLFGAR M-O TOTAN Hild. B2, mangler. 1,15 g.

7. Werham. Byrhtic. +BYRHTRIC M-O PER Hild. B2, 3953. 1,35 g.

*8. London. (Møntmester?)-O LVNDO Type som før, men med Korsstav i Stedet for Scepter og uden Alpha og Omega ved den velsignende Haand. Hild. B3, jfr. 2034, 2318 eller 2333 (Ælfgar, Eadelm eller Eadmund). Defekt.

9. London. Ælfwi. Brb. t. v. med Scepter.)(+ÆLFPI M-O LVND Kors med C R V X i Vinklerne. Hild. C. 2108. 1,21 g.

*10. Wilton. Sæwine. +SÆPINE M-O PILTV Hild. C. 4011. 1,56 g.

11. Winchester. Wunstan. +PVN[S]TAN M-O PINT Hild. C. 4339. Defekt.

Tyskland.

12. Cöln. Otto I som Konge (936—62). Indskrift i tre Linjer: (gennemstreget) S / COLONIA / A^G (Sancta Colonia Agrippina, Stadens latinske Navn.)(+OTTO REX Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. 331. 2 Ex. 1,62, 1,64 g.

13. — — S / COIOIII / A)(ODDO RE+ Jfr. Dbg. 329, men er antagelig en Efterligning, slaaet i Frisland (?). 3 Ex. 1,16, 1,52 g (1,27 g overbrudt).

14. — Otto II, Kejser 973—83. S / COLONII / A)(+OTTO IMPERATOR Dbg. 333. 1 Ex. 1,17 g.

15. — Otto III som Konge (983—96). +O[D]DO+REX Dbg. 335. 1 Ex. Defekt.

*16. Cöln. Otto III som Kejser (996—1002). †ODDO †IMP—AVG Dbg. 342. 1 Ex. 1,36 g.

17. — Efterligninger af foregaaende Mønttyper. Dbg. 1957 m. fl. 6 Ex., hvoraf 2 defekte. 0,70—1,01 g.

18. Deventer. Otto III som Konge (983—96). Indskrift i tre Linjer: (gennemstreget) S / OVANERI (bagvendt) / A^x Indskriften, der er forvansket for (Sancta) Davantria, efterligner Cölns Type.)(†ODDO REX Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. 1158 (jfr. S. 701). 1 Ex. 0,90 g. — Et Ex. var i Vaalsefundet, se Annaler f. n. Oldk. 1842 Taf. V 41.

*19. — — OTTO REX † Kronet, skægget Hoved.)(†DAVENATRIA Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. 560. 3 Ex. 0,94, 1,41, 1,41 g.

*20. — — Med Spor af Omskrift, i Midten korsstillet: ODDO / REX)(DAVENTRE Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. 561. 3 Ex. 1,13, 1,28, 1,33 g.

*21. Frisland. Ubestemt Sted. Forvanskede Omskrifter. Forvansket Tempelgavl.)(Kors med Kugle i Vinklerne. — Mønttypen er med Mellemlid en Forvanskning af Kejser Ludvig den Frommes Penning med Omskriften XPISTIANA RELIGIO. Dbg. 1309. 8 Ex., hvoraf 2 defekte: 0,71—0,87 g.

*22. Saxon. Hertug Bernhard I (973—1011). BERNHARDVS DVX Hoved t. v.)(N NOMINI DNI AMEN (In nomine domini, I Guds Navn). Midtkors. Dbg. 585. 5 Ex., hvoraf 2 defekte. 1,23, 1,33, 1,35 g.

23. Magdeburg. Otto III som Konge (983—96). †MAGADA[BVR]G Kirke.)(OTTO i Vinklerne af et Kors, hvorom †D[I GR-]A REX (Dei gratia rex). Dbg. 639. 1 Ex., defekt.

*24. — — Som forrige, men kun 15 mm i Tværmaal. Halvpenning. Dbg. 641. 2 Ex. 0,56, 0,70 g.

*25. — — Lignende Nr. 23, men Omskriften bagvendt og lidt forvirret.)(Som Nr. 22, men Omskriften (In nomine domini amen) endnu lidt mere forvirret: OMINDIAMEN Dbg. 643. 7 Ex. 1,03—1,57 g.

*26. — — Som forrige, men Halvpenning. Omskrifterne forvirrede: †VAVADADI)(NOMINIDANEA Dbg. 644. 7 Ex., hvoraf 3 defekte. 0,50—0,60 g.

6

8

10

16

19

20

21

22

24

25

26

27

*27. Mundborg. Henrik den Gode, Greve af Stade (976—1016). Forvirrede Omskrifter, der utvivlsomt skal gengive HENRICVS COMES)(MVNDBVRG. Guds Haand mellem $\bar{\lambda} \bar{u}$)(Midtkors. Fremstillingerne er laant fra Kong Æthelræds Mønter, se ovenfor Nr. 3—7. Dbg. 1605 (S. 641). 2 Ex. 1,18, 1,24 g. — Mundborg var anlagt der, hvor Ocker udmunder i Allerfloden.

28. Hildesheim. Biskop Bernward (993—1022). Af Forsideomskriften er kun læseligt PVS (af BERNWARD EPISCOPVS) Hoved t. v.)(Spor af Omskrift (skal være HILDENESHEM) Midtkors. Jfr. Dbg. 710. $\frac{1}{2}$ (overklippet) Ex. (0,73 g).

*29. Dortmund. Otto III som Konge (983—96). Indskrift i to Linjer, skilt ved et Midtkors: THERT MANNI)(+ODDO+RE+ Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. 743. 1 Ex. 1,30 g.

30. — — Som forrige, men Bogstaverne barbariserede og +OTTO REX bagvendt. 1 Ex., lidt beskadiget: 1,10 g.

*31. — Otto III som Kejser (996—1002). THEROT-MANNI Midtkors, fire Kugler.)(ODDO IMPERATOR Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. 744. 1 Ex. 1,68 g.

*32. — — THEROTMANNI Ansigt.)(Som forrige. Dbg. 745. 6 Ex., hvoraf 1 defekt: 0,62—1,20 g.

33. „Venderpenning“ eller rettere „Saxerpenning“. Sidste Tredjedel af det 10. Aarhundrede. IIIIOIIIIOIIIIOIII Tempel.)(+IIIIIIIOIIIIIII Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. 1325. 1 Ex., defekt (1,12 g). Fremstillingen efterligner karolingiske Mønter, der atter efterligner Tempelbilledet paa romerske Denarer. Disse Penninge, der er kendelige paa en ophøjet Rand, udmøntedes i det østlige Saxen, maaske i Magdeborg; de var særlig udbredte i de vendiske Lande.

*34. Otto III som Konge (983—96) og hans Farmoder, Enkekejserinde Adelheid (død 999). OTTO REX ADELHEIDA Hoved t. v.)(ODDO i Vinklerne af et Kors. +D-I GR-A+REX Dbg. 1164. 5 Ex., hvoraf 3 defekte: 1,13, 1,17 g. — Disse Penninge er antagelig udmøntede i Goslar. Det var her, i Rammelsbjerget, man i Kejser Otto I's sidste Aar fandt rige Sølvlejer; og dette Sølv var For-

29

31

32

34

35

36

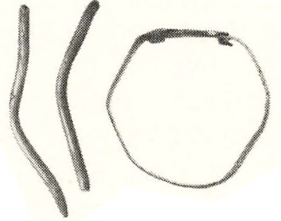
38

40

41

udsætning for de store Udmøntninger, især af disse „Otto-Adelheids Penninge“.

35. „Otto-Adelheids Penninge“. ATEAHLHT Kirke.)(Som forrige. Dbg. 1167. 288 Ex. 0,80—1,77 g, i Gennemsnit af 184 Stk.: 1,35 g; ca. 40 Varianter: $\bar{\alpha}$ ω (Alpha og Omega) ved Siderne af Kirken, 6 Ex.; T T sstds. 1 Ex.; L P (? Krumstav?) sstds., 1 Ex.; \therefore \therefore sstds. 13 Ex.; < > sstds. 14 Ex.; > < sstds. og X i Kirken, 1 Ex.; + i Kirken, 1 Ex.; \therefore i Kirken, 2 Ex.; \wedge i Kirken, 1 Ex. o. s. v. med forskellige Streger og Linjer i Kirken.

*36. Som forrige, men Halvpenning. 16 mm. Dbg. 1169. 9 Ex. 0,53—0,67 g.

37. Mainz. Otto I—III. Omskrifterne delvis utydelige og forvirrede, skal være: +MOGONCIA CIV (civitas, Stad) Kirke, hvori +)(+OTTO IMP AVG Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. 776—779. 7 Ex., hvoraf 2 defekte: 0,99—1,48 g.

*38. Worms. Otto II—III. Omskrifterne delvis utydelige og forvirrede, skal være: +WORMATIA Kirke, hvori o)(Som forrige, men Krumstav i den ene Vinkel. Dbg. 844. 1 Ex. 1,39 g.

39. Strasborg. Otto III som Konge (983—96) og Biskop Widerold (991—99). OTTO REX Brystbillede t. h.)(VVIDE[ROLT EP]S Kirke. Dbg. 938. 1 Ex. 1,00 g.

*40. — Otto III som Kejser (996—1002) og Biskop Alwich (999—1001). OTTO IMP AVG Brb. t. h.)(ALIVCVS EPS Kirke. Dbg. 943. 3 Ex. 0,90, 1,08, 1,17 g. Det sidste Ex. har i Stedet for Bagsidepræget et fordybet Aftryk af Forsiden, fremkaldt ved, at to Mønter paa engang har ligget mellem Hammer- og Ambolstempler.

*41. Regensburg. VCIVIT.. (REGINV CIVITAS) Kirke, hvori VVO)(. NDVS Kors med Kugle i Vinklerne. Dbg. mgl. $\frac{1}{2}$ Ex., overklippet. Paa Korsiden skulde staa Navnet paa en Hertug af Bajern, men der er ingen, hvorpaa de levnedede Bogstaver kan passe. Møntmesteren VVO . . . har slaaet denne Mønttype under Hertugerne Eberhard (937—38), Henrik I (948—55) og II (955—76), og Otto (976—82).

42. Regensborg. Omskrifterne bortskaaret. Kirke, hvori VV)(Kors med Kugle i Vinklerne. Brudstykke af en Halvpenning, jfr. Dbg. 1059, fra Hertug Henrik I (948—55).

43. Ubestemt Brudstykke. Spor af Tværskrift . . EAS. Mønten gør Indtryk af at være slaaet i Svejts (Basel), men lader sig ikke nærmere bestemme.

44. Ubestemt Mønt uden Spor af Præg, hvad enten dette nu er slidt helt af, eller det er en Blindmønt (Blanket), der ikke er blevet udmøntet. Itu.

Af Sølvstykkerne var de tre største afhuggede og udrettede Stykker af tre forskellige Armringer, hvis Ornamenter (Trekanter og Cirkler) er indslaaet med Stempler. Deres Udseende og Størrelse fremgaar af Afbildningerne. De vejer 4,90, 12,95 og 23,75 g. — To snoede Stykker Sølvstænger kan hidrøre fra en og samme Armring; de vejer 3,77 og 7,50 g. — Et tyndt, tre mm bredt Sølvbaand er sammensnoet til en Fingerring; den vejer 1,11 g. — Tre Stykker Sølvblik vejer 0,50, 1,49 og 2,54 g. — To Stykker tyndt Sølvtraad vejer 0,51 og 0,56 g.

Fundets yngste daterbare Mønter er fra Biskop Alwich af Strasborg (se ovfr. Nr. 40), og Pengesummen er aabenbart gemt ned kort efter Aar 1000. Det er bemærkelsesværdigt, at der ingen danske Mønter var imellem; i Hedeby udmøntedes ellers saakaldte Halvbrakteater, Efterligninger af karolingiske Dorestadmønter. Ligeledes er det paafaldende, at Forbindelserne med Øst og Vest, med Kalifatet, Byzans og England, er saa sparsomt repræsenteret. Hovedmassen af Pengesummen hidrører fra Tyskland, fra det gamle Hertugdømme Saxen, Danmarks nærmeste Nabo mod Syd.

Fundet fra Lymose minder i meget om det langt større og rigere Fund, som 1835 blev pløjet op af Fæstegaardmand Jørgen Jørgensen i Nabosognet Vaalse¹). Kun synes Vaalsefundet at være nedlagt godt en halv Snes Aar før eller ca. 990, og af arabiske Dirhemer var der i det mindste 160 Stykker.

Det er ørkesløst at gætte paa historiske Begivenheder,

som kan have foranlediget Nedlæggelsen af disse to Penge-sommer. Sven Tveskægs Kongetid var urolig nok til, at en varsom Bonde eller Købmand jævnlig kunde have nødig at fjæle sin Ejendom for Ransmænd. — Lymosefundets ca. 450 g Sølv svarede efter gammel nordisk Vægt til lidt over to Mark Sølv. Det lader sig ikke gøre at omregne denne Værdi i Nutidens Kroner og Øre. Men vil man alligevel gøre et Forsøg, kan man vel gaa ud fra, at den oprindelige Overensstemmelse mellem en Penning og Prisen paa en Skæppe Korn, som Saxo forlægger til Erik Egodes lykkelige Kongetid, ogsaa har haft Gyldighed ved Aar 1000. De to Mark Sølv skulde saa svare til 480 Skæpper Korn, d. v. s. Rug. Vi kender ikke Størrelsen paa Datidens Kornskæppe, men sætter vi den rent skønsmæssigt til $\frac{1}{8}$ af Nutidens Tønde (= 100 kg), faar vi 60 Tønder, der efter Nutidens Maximalpris (à 29 Kr.) har en Værdi af 1740 Kroner. — Omregner man derimod efter Sølvets Værdi, faar man et langt ringere Resultat, idet de ca. 450 g efter Maximalprisen (ca. 20 Øre) kun har en Værdi af ca. 90 Kroner.

Note:

¹⁾ Vaalsefundet er beskrevet af C. J. Thomsen og Jac. Chr. Lindberg i *Annaler for nordisk Oldkyndighed* 1842 S. 22—141. Det nævnes ogsaa i *Oversigten over Møntfund fra Maribo Amt* her i *Aarbogen* for 1924 S. 107—27. Jævnfør ogsaa Roar Skovmand: *De danske Skattefund fra Vikingetiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150*. *Aarbøger for nord. Oldk.* 1942 S. 95—99. En digterisk Behandling er givet af Vilhelm Bergsøe i *Fortællingen „Runevældsmarken“* („Skumringen“, *Poetiske Skrifter*, Folkeudgave 1907 V S. 343—63).

Oldtidsfund paa Lolland-Falster i de senere Aar.

Af *L. Kring.*

De sidste 3—4 Aar, da Fortidens Planter gennem Tørvgravningen i saa rigt Maal maa yde os Vintervarme, har Fundene af Oldtidens Vaaben og Redskaber været saa talrige som aldrig før og maaske aldrig senere. Nedenfor gives en Oversigt over Fund, som er kommet til min Kundskab, og som kan bidrage til at kaste Lys over Lolland-Falsters Oldtid.

I *Søborg Mose* ved Stubbekøbing fandtes i 1940 Hovedet af et Vildsvin, særdeles vel bevaret. Da det blev undersøgt i Danmarks geologiske Undersøgelser, blev dets Alder fastsat som det ældste hidtil fundne og værende fra Klosterlund- eller tidlig Mulleruptid, ca. 7000 Aar f. Kr. Og af Frø af Gaasefod i dets Hjernekasse sluttede Statsgeolog Dr. Iversen, at der i umiddelbar Nærhed af Findestedet har været en menneskelig Boplads. Dette er det hidtil ældste Vidnesbyrd om Bosættelse paa Lolland-Falster.

Mulleruptiden kaldes ogsaa Ældste Stenalder og undertiden Benalderen, fordi de fleste Vaaben og Redskaber fra denne Tid er af Ben eller Hjortetak; den strakte sig fra ca. 7000 til ca. 4000 f. Kr. Medens den hidtil ældste Boplads ved *Skottemark* er fra denne Periodes Slutning, er der altsaa nu hernede tillige fundet en Boplads fra Periodens ældste Tider.

Fra Mulleruptiden er der flere Fund. Fig. 1 viser en stortandet Harpun, fundet i *Taaderup* 1942 i samme Mose, hvor man fandt Elsdyyret, der staar lige for Indgangsdøren i Nationalmuseet. Som man ser, er det et meget smukt Stykke, man maa beundre den gamle Mester, der har formaaet at file det ud af et Ben med skarpe Flintesten.

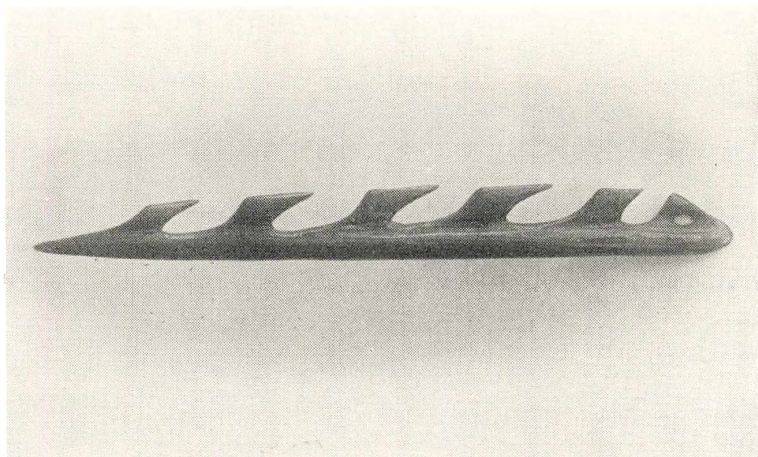

Fig. 1. Benharpun fra Mulleruptid, fundet 1942 i en Mose ved Taaderup.

Af en anden Art er de Benspidsler, der er afbildet paa Fig. 2. Det er saakaldte fintandede Benspidsler, der menes at være brugt som Lystertænder. De er fundne 1941 i *Lindet*, Birket Sogn.

En Tværøkse af Elsdyrtak fandtes 1943 ved Pløjning paa *Fuglsangs* Mark, og samme Aar fandtes i *Flintinge*

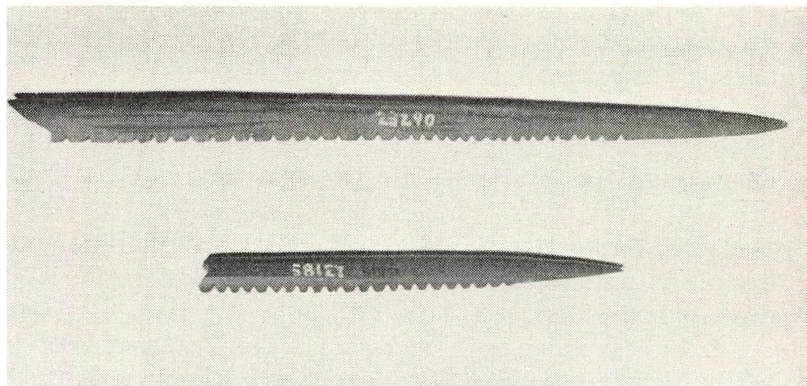

Fig. 2*). To Benodde fra Mulleruptid, fundet 1941 i Glirevangaards Mose ved Lindet.

*) Clichéen velvilligst udlaant af Maribo Stiftsmuseum (se Aarsberetning 1941—42).

gl. *Præstegaards Mose* en underlig Økse af Hjortetak med skævtstillet Æg. Den er antagelig fra samme Periode.

Lidt efter lidt blev Flint det mest benyttede Materiale, og omkring Aar 4000 begynder den Periode, man kalder den ældre Stenalder, Køkkenmødding- eller Ertebølletiden. Fra denne Periode findes jævnlig „Økser“ og andre Vaaben af uslebet Flint. Af Kystbopladser, Køkkenmøddinger, har vi hernede kun en daarlig bevaret Plads i den udtørrede *Vaalse Vig*. Havet er siden da steget op over den Tids Kyster og har skyllet Køkkenmøddingerne bort.

Den største Omvæltning i Forholdene, der nogen Sinde har fundet Sted, var Overgangen fra Jæger- og Fiskerlivet til Agerdyrkning og Kvægavl. Nu fik man Brug for Redskaber til Træfældning, og de slebne Øksers Tid begyndte. Fra denne Periode, den yngre Stenalder, Dyssetiden, foreligger ikke faa Fund. Falsters Minder har saaledes en Pilespids af smuk oval Form, fundet i *Flintinge*. Ogsaa Stiftsmuseet har faaet en god Pilespids med to Modhager, fundet paa *Landøgaard* i Rødby Fjord.

Netop i den yngre Stenalders Glansperiode, da man til Høvdingeslægterne byggede de mægtige Dysser og Jættestuer, kom et nyt Folk og gjorde sig til Herrer i Landet. Efter en ny Gravskik, de indførte, kaldes de Enkeltgravsfolket. Den Egn, hvor deres Grave er hyppigst, er det vestlige Jylland op til Limfjorden, medens der til de danske Øer, der nu i Modsætning til tidligere Perioder var Øer, formentlig kun kom mindre Flokke.

Fra dette Folk stammer det i Fig. 3 afbildede Fund paa ialt 80 større og mindre Perler. Det findes i Nationalmuseet, og i „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“ for 1942 pag. 11 er der gjort Rede for det, og det er karakteriseret som det første af Enkeltgravsfolkets Offerfund, der er fundet paa Øerne. Findestedet er en Mose ved *Stangerup* paa Nordfalster.

Fra Bronzealderen er der ogsaa en Del Fund. Paa Nationalmuseet findes en Spydspids af Bronze med lang Skaftdølle, hvori der er to Naglehuller. Den er fundet i Dyrehaven ved *Halsted Kloster*.

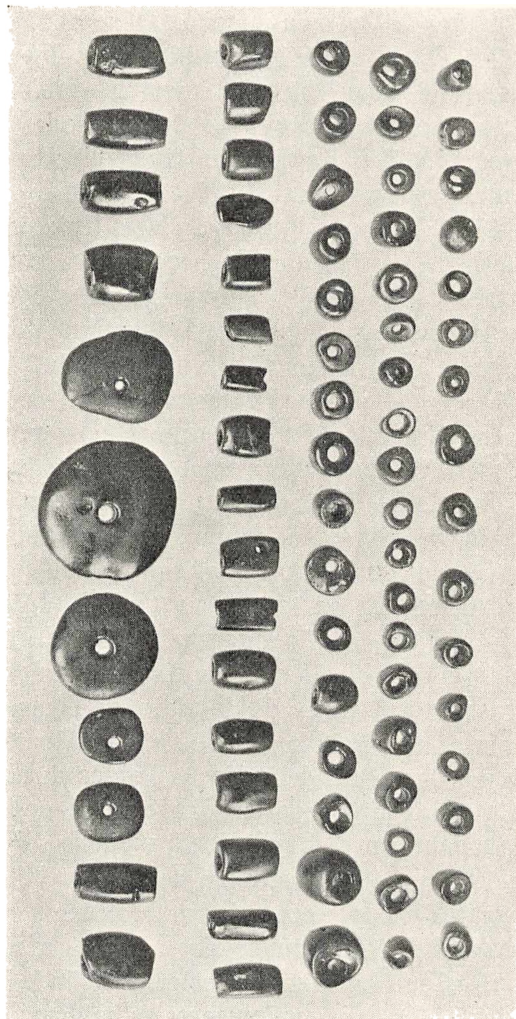

Fig. 3*). Ravperler fra yngre Stenalder, fundet 1941
i en Mose ved Stangerup.

Paa Falsters Minder er der en Bronzeknap og Skaar af en Lerpotte, fundet i en meget lav Høj i *Bangsebro Skov* ved Nykøbing, og en spiralsnoet Armring med 13 Vindinger, fundet i Gdr. Nymanns Mose i *Moseby*. Desuden en

*) Clichéen velvilligst udlaant af Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.

sværere Armring af Bronze med Stregornamenter paa langs og tværs, fundet i Karl Jørgensens Mose i *Virket*, og endelig en Skaalsten med 3 tydelige og een svag For- dybning, fundet i *Taaense*.

Ogsaa Jernalderen har ydet sit Bidrag. Fra Sv. Michael Jensens Mose i *Grænge* foreligger et Stykke Kronhjortetak, tildannet som Bidselstang, og fra en Mose ved *Horbelev* er der en interessant Spydspids til Kastespyd, den er lavet af en trekantet Knogle og smykket med Rækker af smaa Dobbeltcirkler.

Disse to sidste Ting er interessante ved, at de viser, at selv om man havde faaet haardere Materialer i Sten og Metal, brugte man stadig Ben og Hjortetak til Vaaben og Redskaber.

Af Lerkar er der naturligvis fremdraget en Del. Urner med brændte Ben er fundet hos Arild Jensen, *Nr. Radsted*, og i Brandt Hansens Grusgrav i *Sundby* ved Nykøbing.

Der er fundet ikke faa af de smaa Lerkar fra Jernalderen; en stor, smuk Urne fra *Oustrup Præstegaards Mose* er rekonstrueret af Nationalmuseet og opstillet i Falsters Minder.

Træsager er vanskeligt bestemmelige, og af Fundene skal her kun nævnes, at der i Pilekærgaards Mose i *Toreby* ved Grøftegravning fandtes en Brønd, hvis øverste Del har bestaaet af en udhulet Træstamme, ca. 1³/₄ m dyb, og omlagt med Sten, den menes at være fra Bronzealderen. En lignende, ikke nærmere undersøgt, Brønd fandtes hos Gdr. Ferdinandsen i *Haugbølle* ved Søllested.

I *Grænge Mose*, hvor der er fundet saa mange Levninger af Urokser, Kronhjorte og Elsdyr, bl. a. det ældste af de hidtil i Danmark fremdragne Uroksskeletter, er man stødt paa en Stenlægning, der af Geologer betegnedes som en Oldtidsvej. Den er endnu ikke undersøgt af Arkæologerne, men denne Mose vil muligvis, naar den bliver nærmere set efter, vise sig at rumme interessante Oldtidsminder.

Det er mig bekendt, at denne Oversigt ikke omtaler alle nævneværdige Fund, men det er jo muligt, at den ad Aare kan suppleres.

Lidt om den lollandske Del af Slægten Suhr.

Ai Alfred Larsen.

Et af de Slægtsnavne, der hyppigst træffes her paa Lolland-Falster, er Navnet Suhr. I vor Tid er Navnet vel nok trængt en Del tilbage, selv om der stadig lever en Mængde Mennesker af dette Navn her paa Øerne; men gaar man tilbage til det 18. Aarhundrede, viser Slægten en ganske overordentlig Udbredelse hernede, særlig i Embedsstanden.

Det kan som Eksempel nævnes, at i Tidsrummet fra ca. 1700 til ca. 1800, altsaa ca. tre Menneskealdre, var Slægten Indehaver af ikke mindre end 16 Præstekald paa Lolland-Falster, nemlig Landet-Ryde Capellani, Nr. Vedby og Nr. Alslev, Væggerløse, Slemminge, Købelev (i 3 Generationer), Sandby, Nakskov (Sognepræst og Capellan), Herredskirke, Vestenskov, Halsted (i 2 Generationer), Bogø, Hunseby, Utterslev, Nykøbing F., Dannemarre og Taagerup. Altsaa ikke de ringeste Kald.

Endvidere var Slægten „besvogret“ med følgende Kald: Kettinge, Rødby, Taars, V. Ulslev, Skovlænge-Søllested, Nebbelunde, Gloslunde og Errindlev.

Ganske vist var det paa den Tid meget almindeligt, at Præsteslægterne var indgiftede i hverandre, men det maa vel betegnes som ret usædvanligt, at en enkelt Slægt af Øernes ialt 99 Præstekald selv besætter de 16, og besvogres med yderligere 8, altsaa ialt ca. den ene Fjerdedel.

Paa Grund af den ovenfor nævnte store Udbredelse, Slægten har haft og stadig har hernede, har jeg ment det

af Interesse at berette lidt om de ældste Generationer af Slægten med særlig Henblik paa den lollandske Gren heraf.

Bernt Suhr (Sauer).

I gamle Domssamlinger fra Midten af det 16. Aarhundrede træffes en enkelt Gang Navnet Sur, men Forbindelsen — hvis den findes — derfra og til den nulevende Slægt Suhr kendes ikke.

Den ældste kendte Mand af Slægten er Bernt Suhr. Han blev født ca. 1615 i Tyskland, men Fødestedet kendes ikke, og i det hele vides der intet om ham, før han i 1635 kommer til Bremen og faar Plads som Livkarl hos Chr. IV' Søn, Hertug Frederik, som i 1634 var blevet „Ærkebiskop“, d. v. s. Herre, i Bremen.

Efter hvad der berettes, var han Hertug Frederik en tro Tjener, som denne ogsaa satte Pris paa, og da den udvalgte Prins Christian syntes dømt til en tidlig Død, og Hertug Frederik derfor blev kaldt hjem til Danmark, fulgte Bernt Suhr med Hertugen.

Nogen misundelsesværdig Lod har det nu næppe været at være ansat ved Fr. III's Hof. Gaar man de gamle Regnskaber igennem, viser det sig, at Lønforholdene var de slettest mulige. Den nominelle Løn kunde nok gaa an, men desværre blev Lønnen kun udbetalt med lange Mellemrum, og selv da aldrig fuldt ud. Bernt Suhr blev ansat i Bremen med en aarlig Gage af 50 Rdlr., men da han endelig den 5. Juli 1656, elleve Aar efter at han sammen med Hertugen var rejst fra Bremen, fik sit Rest-Tilgodehavende for denne Periode udbetalt, var Summen 218 Rdlr. 36 Sk.

Da Bernt Suhrs hele Løn for Tiden i Bremen vilde udgøre 500 Rdlr. (Tiaaret 1636—45), var altsaa kun godt Halvdelen af Lønnen blevet udbetalt til ham.

Efter at Hertug Frederik i 1648 var blevet Konge, blev Bernt Suhr udnævnt til Hoffurér. Da denne Stilling kun var aflønnet med 34 Rdlr. aarlig, var det jo en Tilbagegang i Løn, som forekommer mærkværdig overfor en Mand, der har været saa mange Aar i Tjenesten. Suhr har sikkert

gjort opmærksom paa dette, for ved et Kongebrev i 1651 blev der bevilget ham samme Løn som i Bremen — 50 Rdlr. — og det endda med tilbagevirkende Kraft fra 1648.

Imidlertid blev denne forhøjede Løn lige saa lidt udbetalt som den tidligere, og det har sikkert været for at hjælpe ham, at Fr. III i 1666 gav ham „Forvaltningen og Inspektionen paa voris Gaard i Gjentofte“.

Efter at Chr. V var blevet Konge, blev Suhr i 1673 optaget i Hofrullen som „Fodermarskal“ med en Løn af 300 Rdlr. aarlig. Dette vilde have været en Forfremmelse i Løn, der betød noget for ham, hvis han blot havde faaet Lønnen udbetalt, hvad han imidlertid — man fristes næsten til at sige selvfølgelig — ikke fik.

Derfor ansøgte han i Slutningen af 1675, om han „udi min høje Trang“ og for at kunne „contendere“ sine Creditorer, som Betaling for, hvad der skyldtes ham i Løn, maatte faa Dronningmøllen mellem Hornbæk og Gilleleje i Forpagtning. Ansøgningen blev ikke bevilget, men kort efter blev Bernt Suhr udnævnt til Bryghusskriver „ved Bryggeret“ i København med en aarlig Løn af 360 Rdlr. for sig, en Kældersvend og en Dreng.

Imidlertid varede det ikke længe, før Bernt Suhr opdagede, at en Del Sportler, som hans Forgængere havde haft, var unddraget ham, hvorfor han allerede i Juni 1676 indsender en ny Ansøgning med Ledemotivet „den mig tillagte Løns Ringhed“. Hvilke Sportler det er, som han har maattet give Afkald paa, antydes maaske af Ansøgningens Bøn om at maatte faa „samme Udgjær eller Overmaal af Malten som og Masken“. Ansøgningen blev vistnok ikke bevilget.

Som Bryghusskriver tjente Suhr i 10 Aar, indtil han blev afskediget i 1685, da han var ca. 70 Aar gammel. Hvordan han har passet denne Stilling, vides ikke, men i Chr. V's Skrivelse angaaende Suhrs Afsked, ved hvilken Suhr fik 200 Rdlr. i aarlig Pension, anføres det, at Pensionen skyldes „sær kongelig Naade“, og at det kun var, fordi Suhr havde været saa længe i kongelig Tjeneste, at Kongen tilgav ham „hvis Forseelse han nylig udi hans Bryg-

gertjeneste kan have begaaet“. Det antydes ikke, hvori Forseelsen bestaar, men muligvis har han af sig selv sørget for at faa de Sportler, som hans Forgængere havde.

I sine sidste Aar boede han i sit eget Hus „ligefor Holmens Post i Skipperboderne“ (nu Holmens Kanal), men lang Tid til at nyde sit Otium i var ham ikke beskaaret. Han blev afskediget i April 1685, og han døde allerede i Slutningen af Oktober samme Aar. Begravelsen fandt Sted d. 3. November 1685, efter at der den 1. November var opnaaet Bevilling til, at Begravelsen maatte foregaa om Aftenen.

Af Bo-Registreringen fremgaar det, at hans Hus var vel-forsynet med Sølv, Tin, Kobber, Lintøj og Gangklæder. Endvidere var der nogle faa Bøger, alle paa Tysk, samt Billeder af Bernt Suhr, Hustruen og Børnene. Ialt var Boets Aktiver paa 3747 Sltldr. 2 Mk. og 6 Sk. Til Betaling af Gæld og forskellige Udgifter medgik 3340 Sltldr. 1 Mk. 13 Sk., hvorefter der blev en Beholdning paa ialt 407 Sltldr. 9 Mk.

Heri var dog ikke medregnet den Løn, som Bernt Suhr havde til Gode hos Kongen. Dette Løntilgodehavende var ikke mindre end 7094 Sltldr. 1 Mk. 3 Sk., hvilket jo er et overmaade stort Beløb.

Ikke desto mindre fraskrev Børnene sig Arv og Gæld. Sagen er den, at Kongen i sin ovennævnte Skrivelse angaaende Afskedigelsen skriver: „at hvad hannem hos os af resterende Løn og Besoldning allerunderdanigst kan tilkomme, maa hannem godtgøres og betales udi hvis han for Mask allerunderdanigst kan skyldig blive“, og Arvingerne var selvfølgelig fuldt ud klar over, at Løntilgodehavendet aldrig vilde blive betalt, medens Kongen paa den anden Side vilde kræve et eventuelt Tilgodehavende i Boet udbetalt til den sidste Skilling; og for ikke at risikere at komme til at betale Kongen en Del Penge, gav de hellere Afkald paa Arven. Paa Grund af Arveafkaldet fremkom Kronen ikke med sit Krav paa Bernt Suhr, saa hvor stor hans „Forseelse“ har været, lader sig ikke opklare nu.

Vil man sammenfatte ovenstaaende Enkeltheder, saa teg-

ner der sig for os Billedet af Slægtens Stamfader som en hæderlig, uden Tvivl dygtig og pligtopfyldende Mand, der disse Egenskaber til Trods dog hele sit Liv maatte leve under trykkende økonomiske Omstændigheder, og som først paa sine gamle Dage, da han saa, at alle Forsøg paa at faa sit Tilgodehavende mislykkedes, selv „hjalp lidt til“. Naar man ved, at Bernt Suhrs Skæbne saa langt fra at være enestaaende tværtimod var den for Embedsmændene almindelige, saa fatter man i vore Dage egentlig ikke, hvordan disse i Grunden bar sig ad med at bjærge Føden.

Formentlig blev Bernt Suhr gift ca. 1641 — hans ældste Søn fødtes i 1642 — men hvad hans Hustru hed, hvornaar hun fødtes eller døde, vides ikke nu; det vides kun, at hun er død før 1685.

Bernt Suhr efterlod sig Børnene Elisabeth, Caspar, Johan, Johan Christopher og Frederik, og det er sidstnævnte, der blev Stamfader til den lollandske Gren af Slægten.

Frederik Suhr.

Frederik Suhr blev født i Bremen 25. Oktober 1644, og hvis man skal dømme efter hans Gravskrift, hvori det hedder: „I Krigen udenlands han otte Aar omsvefde“, maa han allerede 15 Aar gammel være blevet Soldat; thi disse otte Aar maa nødvendigvis være Aarene fra 1659 til 1667 — uden at der dog vides noget som helst om, hvor og hvorledes han tilbragte disse Aar — for i Aaret 1667 kom han i Tjeneste hos Rigsmarskal Johan Christopher von Korbitz, hvem han tjente i tre Aar til 1670.

Det maa være lykkedes ham at komme i Yndest hos denne mægtige Mand, for da hans Fader i 1681 vilde købe eget Hus — se ovenfor —, men manglede Penge, laante Frederik Suhr de fornødne Penge hos Rigsmarskallen, og udelukket er det jo ikke, at det ogsaa var von Korbitz, der 1670 skaffede ham Plads hos Enkedronningen som Amtsskriver paa Aalholm.

Paa den Tid var Aalholm Amt, ligesom Nykøbing Amt og Halsted Kloster Amt, udlagt til Livgeding for Enkedronning Sophie Amalie, og den 23. Marts 1671 foreligger

hendes Bestalling for Fr. Suhr. Som Løn faar han fri Bolig paa Aalholm Slot, det fornødne Brænde samt 140 Rdlr. aarlig for sig, en Skriver, en Kornmaaler o. s. v., og nu begynder der en travl Tid for Fr. Suhr.

Kammerraad Frederik Suhr.

Hans Hovedarbejde var Opkrævningen af Skatter og Afgifter, men han havde tillige mangfoldige andre Hverv, som det vil ses af det følgende. Ved Udførelsen af disse Hverv kom han snart i Samarbejde med de øvrige Amtsskrivere paa Lolland-Falster.

Saaledes foreligger der et Brev fra Fr. Suhr paa Aalholm Amts, Amtsskriver Claus Hartvigsen¹⁾ og Ridefogden Ivar Rasmussen Bruun paa Halsted Kloster Amts Vegne om, at de for bedre at kunne udføre deres Gerning

hver maatte raade over to Heste. Ganske vist skulde Bønderne sørge for deres Befordring, men denne Befordring var daarlig og langsom, og de vilde kunne komme meget hurtigere omkring, naar de havde deres egen Befordring.

Ogsaa sammen med Amtsskriveren i Nykøbing Amt Hans Rosenfeldt²⁾ havde Suhr Forretninger. Saaledes „annamme“ de Maribo Kloster paa Enkedronningens Vegne og havde ogsaa med Salget af hendes Korn — Skattekornet — at gøre. Her synes det for iøvrigt, at de hyppigt har købt Kornet for deres egen Regning. I et udateret Brev er de saaledes i Affekt over, at de fra Stiftamtmanden har faaet Besked om, at de skulde betale forrige Aars Korn til Mikkelsdag (29/9), og overtage det nye Korn til sidste Junis Kapitelstakst. Dette vilde være umuligt, erklærer de. Kornet var daarligt og Tiderne slette, saa det var umuligt at skaffe Købere til den forlangte Pris.

I et Brev fra 1680 beder de om at faa overdraget Kornet til en billig Pris samt om at faa Henstand med Betalingen. „Det er vanskeligt at skaffe Skibe til det og i det hele at faa det solgt. Det laa i Nykøbing og blev varmt“.

Det er muligt, at de har tjent paa disse Kornhandler, men for Hans Rosenfeldts Vedkommende endte det trist; i en Kontrakt af 20. Marts 1681 i Nykøbing Amts Regnskab ses det nemlig, at Enkedronningen eftergav Rosenfeldts Enke en Del af, hvad han skulde have betalt for Kornet.

Efter at have tjent Enkedronningen i smaa ti Aar fik Fr. Suhr den 2. November 1680 Bestalling som kongelig Amtsskriver over Aalholm Amt med „den sædvanlige Løn“. Hvad denne var kan ses i Kammerregnskabet for 1688, hvor Suhr staar opført med en Løn af 200 Rdlr. for Kontributionsregnskabet, 180 Rdlr. for Jordebogsregnskabet og 80 Rdlr. for Papir. Hertil maa dog bemærkes, at han paa denne Tid ogsaa var Amtsskriver over Maribo Amt — fra 1. Maj 1686 —, og da hans Svigersøn Jokum Boldt døde, fik han 19. August 1696 ogsaa Halsted Kloster Amt under sig — med en Gageforhøjelse paa 100 Rdlr. — og var saaledes nu Amtsforvalter — hans Titel var nemlig

10. September 1689 blevet ændret til Amtsforvalter — over hele Lolland. At Suhr fik sig underlagt Halsted Kloster Amt maa være et Bevis paa hans dygtige Arbejde; dette Amt blev nemlig igen selvstændigt, da Fr. Suhr døde. Et andet Bevis paa, at højere Steder paaskønnede hans Arbejde, er det, at han d. 27. Oktober 1703 blev udnævnt til Kammerraad.

Som ovenfor nævnt var Fr. Suhrs Hovedarbejde Opkrævningen af Skatter og Afgifter, men talrige andre Opgaver blev betroet ham. Som Eksempler skal her nævnes nogle af Rentekammerets Skrivelser til Suhr:

Han faar Ordre til at sørge for, at tre Bønder gør fuldt Hoveri til Forpagteren paa Højbygaard. — Han skal sørge for Reparationen af Aalholm Slots Vandmølle og af Nysted Skibsbro. — Han skal gennemgaa Præsternes Opgivelser angaaende deres Bidrag til Militzens Mundering. — Han skal forsyne kgl. Majestæts Bønder med Laanekorn til Vaarsæden. — Han skal lade Søllestedgaard besigtige, da dens Forpagter har klaget over, at den er bygfældig. — Han skal yde den, der vil overtage øde Gaarde, den i Lovgivningen bestemte Hjælp. — Han skal sørge for, at Nykøbing Skole straks faar udbetalt Renter af de 3400 Rdlr., som staar i Fuglsang „fremfor nogen anden“, o. s. v.

Som det vil ses, er det alt i alt et meget omfattende Arbejde, men desforuden bliver Fr. Suhr indvalgt i mange Kommissioner. Som Eksempler kan nævnes, at han i 1682 er med i Kommissionen for de lolland-falsterske Købstæder, der skulde iværksætte Købstadsforordningen af 28. Januar 1682, med Hensyn til Indretning af Grundtaksten, Undersøgelse af Byernes Forhold, Gennemgang af deres Regnskaber for Tiden fra 1670 til 1682 m. m. — Den 8. November 1690 bliver han indvalgt i den Kommission, der skulde undersøge Nykøbing Hospitals Forhold og afgive Beretning om, hvorledes dette kunde ophjælpes. — I Juni 1695 var han Medlem af den Kommission, der skulde takser Maribo Kloster og saa fremdeles. Man kan rolig sige, at hans Tid har været godt besat.

Efter hvad der vides, fandt Frederik Suhr sig godt til-

pas i sit Arbejde her paa Lolland, og ogsaa i sit Privatliv blev han en lykkelig Mand.

I 1671 giftede han sig med Cathrine Pedersdatter, der var født i Svendborg 1639 og altsaa var fem Aar ældre end han, og hermed begyndte et lykkeligt Samliv først paa Aalholm Slot senere i deres eget Hus i Nysted, og som de holdt sammen i Livet, saaledes fulgtes de ogsaa ad i Døden, idet de døde med et halvt Aars Mellemrum.

Til Befolkningen stod han i det bedste Forhold. Dette gav sig blandt andet Udslag i, at talrige Bøndersønner blev opkaldt efter ham, og da de i mange Tilfælde senere beholdt Navnet Suhr som Slægtsnavn, har det medført, at der i Dag paa Lolland lever adskillige Slægter Suhr, som ingen Forbindelse har med den Slægt, der her berettes om. Et Forhold som nok kan volde Personalhistorikeren nogle Vanskeligheder.

Men ogsaa med de saakaldte højere Lag af Befolkningen kom han i nær Forbindelse. I Nysted Kirkebog ses det, at han i Aarene 1671 og 1672 er Fadder i mindst tre forskellige Familier, og som Faddere for hans egne Børn er blandt andre opført Byfogden Mikael Troelsen, Tolderen Henrik Skullermand, Ridefogden paa Aalholm Gynter Gyntersen, Amtsskriveren i Nykøbing, Hans Rosenfeldt, Amtsskriveren over Antvorskov og Korsør Len, Peter Bruun³⁾, Præsten i Herridslev, Christen Mortensen⁴⁾, Præsten i Hillested Chr. Herfort⁵⁾, Præsten i Taars Claus Danchel⁶⁾ — som var hans Svoger —, og dennes Brødre Præsterne Poul Poulsen Danchel i Købelev⁷⁾ og Zacharias Danchel i Øster Ulslev⁸⁾. Endvidere var der forskellige Medlemmer af Præstefamilien i Nysted som Faddere, og det var en Familie, der paa den Tid havde stor Indflydelse. Præsten Oluf Lerche⁹⁾ var nemlig Brodersøn af Stiftamtmanden Cornelius Lerche¹⁰⁾, og denne og hans Hustru findes da ogsaa mellem Fadderne.

Det maa da antages, at Fr. Suhr kom godt ud af det med sin Overordnede, og ogsaa til Amtmanden over Aalholm og Maribo Amter, Jørgen Ernst von Reichow¹¹⁾ stod han i et godt Forhold. Suhrs Søn Bernt Frederik ledsagede saaledes Amtmandens Søn paa en Udenlandsrejse.

Ogsaa af deres Børn fik Ægteparret sikkert Glæde. De kom i hvert Fald alle i gode Kaar. Datteren Margrethe blev gift med den rige Købmand Hornemann i Næstved. Datteren Anne blev gift med Sognepræsten i Nykøbing F. Gregers Zimmer. Den tredje Datter Christine blev gift med Amtsskriveren over Halsted Kloster Amt Jokum Boldt. — Fra dette Bryllup, som blev holdt i Nysted d. 17. Oktober 1688, er der bevaret et Bryllupsdigt, som hendes Brødre Johan Christopher og Bernt havde skrevet. (Digtet er trykt i Kbhvn. i Fol. og opbevares i Universitetsbiblioteket i Oslo). — En Søn, Claus, blev „kgl. Pensionarius“, d. v. s. Forpagter paa Fuglsang og Priorskov, og de sidste tre Sønner blev alle Præster; Johan Christopher i Nr. Vedby-Nr. Alslev, Bernt Frederik i Købelev og Vindeby og Peder i Utterslev. En enkelt Sorg havde de dog, idet deres Søn Johan Christopher født i 1675 døde som spæd, men at kunne nøjes med at miste et enkelt Barn i en Flok paa otte, er i den Tid med dens store Børnedødelighed næsten enestaaende.

Den 23. Juli 1704 har sikkert været en stor Dag for Fr. Suhr og hans Hustru, for paa denne Dag blev deres to Sønner Bernt Frederik og Peder i Nysted Kirke indviede til Præstegerningen af Biskoppen for Fyens Stift Dr. theol. Christian Rud. Müller. Dagen har sikkert ogsaa været en Festdag for hele Nysted Menighed, for ifølge Jens Bircherods Dagbøger blev hele seks Præster indviet af Biskoppen denne Dag.

Det kan ogsaa noteres, at Brylluppet mellem den residerende Capellan i Nysted Jesper Jensen Odsted¹²⁾ og Jomfru Grete Hansdtr. Lind blev holdt i Fr. Suhrs Hus. Odsted var forøvrigt den første, der fik Vinjorderne i Forpagtning (se nedenfor).

Med Aarene blev Fr. Suhr uden Tvivl en velstaaende Mand. Allerede i 1676 gav han 20 Rdlr. til de fattige i Nysted, og af Nysteds Tingbog fremgaar det, at han havde Penge staaende i en Gaard der i Byen, der ved Ejerens Død i 1685 udlægges ham. 1690 faar han Adkomst paa nogle Jordstykker — maaske de nedenfor nævnte Vinjorder — og 1693 sætter han Penge i en nedbrændt Gaard,

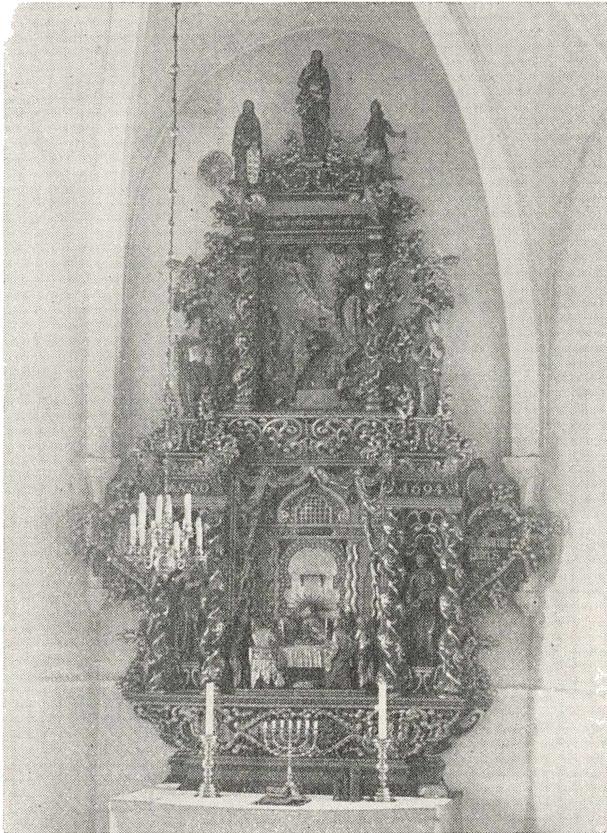
der skal opføres paa ny. 1694 faar han et kgl. Gældsbreve paa, at han havde „udlagt og forstrakt i voris Zahlkammer, til voris Udgifter“ 300 Rdlr., hvad der senere førte til, at han i 1699 fik Skøde paa fire Gaarde i Egholm i Herredslev Sogn. Af Tingbogen for Lolland-Falster Landsting ses det, at Suhr d. 19. Juli 1699 havde købt Vester Ulslev Konge-Tiende af Margrethe Gedde, salig Holger Winds. Lutter Tegn paa Velstand.

Omkring 1690 begynder han saa smaat at tænke paa Døden, og da han jo har Raad dertil, vil han gerne ofre noget paa sin Begravelse. I 1691 bliver han derfor enig med Nysted Kirke om, at han maa opmure en Begravelse under Kirkens Kor mod at betale Kirken 50 Rdlr. og give den en ny Altertavle. 1693 betaler han Pengene, og i 1694 lader han Tavlen, der er et stærkt forgyldt Billedskærerarbejde i Maribomesteren Henrik Werners Stil, opsætte; men først i 1697 faar han Skøde paa Gravstedet.

Da Arbejdet med Gravkammeret var fuldført, viste det sig imidlertid, at det stadig løb fuldt af Vand, skønt Suhr havde ladet det opføre med dobbelte Mure. (Det blev forøvrigt tilkastet i 1726, da det indtrængende Vand gjorde det farligt for Kirken). I Stedet for fik Suhr saa Lov til at lade en aaben Begravelse opmure paa Sydsiden af Kirken, og for at hans „døde Been ikke derfra nogen Tid skulde forrykkes“, testamenterede han Nysted Kirke tre Jorder — 27½ Td. Land — i Byens Marker, vistnok de senere saakaldte Vinjorder, som skulde forpagtes ud for en aarlig Afgift af 6 Td. Byg. Afgiften skulde gaa til Vedligeholdelse af hans Gravsted, og hvad der maatte blive tilovers til Vin og Brød i Kirken (heraf formentlig Navnet). Han havde dog betinget sig, at hans nærmeste Arvinger havde Ret til Jorderne paa Livstid.

Det Suhrske Kapel blev nedbrudt i 1862, men hans Grav er endnu at finde paa samme Sted og forholdsvis velholdt. I det hele maa det siges, at Nysted Kirke — i Modsætning til mangfoldige andre Kirker — har holdt Hævd over den indgaaede Forpligtelse. Af Kirkens Regnskaber fremgaar det, at der om Suhrs Begravelse i 1727 blev sat et

Stakitværk af Egetræ, som maledes, og saa sent som i 1801 udtaler Kirken, at det er „udenfor al Dispyt, at Arvingerne af afgangne Kammerraad Suhr, saa længe nogen af dem boe i Nysted, have Fortrinsret til Fæstet af de Jor-

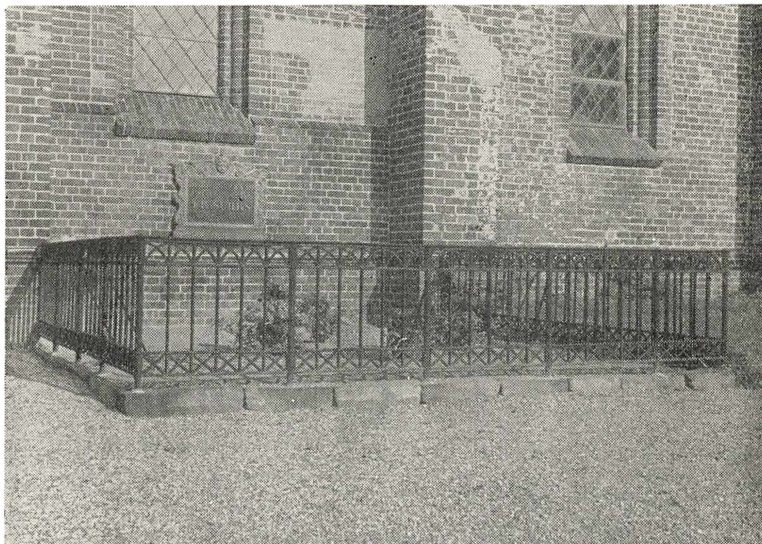

Altartavle i Nysted Kirke, skænket 1694 af Frederik Suhr.

der, hvilke benævnte Kammerraad Suhr til hans murede Gravsteds Vedligeholdelse har i Aaret 1709 skænket Nysted Kirke“. Og i Aaret 1843 bifaldt Kancelliet et af Kirkens Bestyrelse fremsendt Udkast til en Fundats for de Suhrske Jorder, i Overensstemmelse med Indførslen i Kirkens Regnskabsbog i 1710. (En af Grundene til, at der blev lavet Fundats, var iøvrigt, at ikke mindre end fem

af Suhrs Arvinger i 1843 gjorde Fordring paa Fæstet af Jorderne).

Aaret 1706 bragte Afslutningen paa Frederik Suhrs travle Virke. 3. Maj 1706 blev hans Hustru Cathrine Pedersdatter begravet, og kun et halvt Aar efter, 28. Novem-

Amtsforvalter Frederik Suhrs Familiebegravelse paa Nysted Kirkegaard.

ber 1706, fulgte han hende i Døden. Begravelsen fandt Sted 20. December 1706 i hans Kapel i Nysted Kirke — velsag- tens om Aftenen, hvilket den Tids honnerte Ambition kræ- vede. Over Forældrene har Børnene ladet opsætte to Epi- tafier i Nysted Kirke med følgende Indskrift:

Vilst du O Læser see et Dødeligheds Minde,
 Da er det Frederich Suhr, som her nu sluttes inde
 I dette enge Rum! Hand ærlig leivet har;
 Aar Tresindstyve Tre Hands gandske Alder var.
 I Krigen Uden Lands Hand Otto Aar omsvefde,
 I Rigens Marschalhs Gaard Hand tro og flittig leide
 I trende Aar. Da hand her til befordret blef,
 Mand Sexten Hundred og Halfjerdstestyve skref.
 Hand kom i Ægteskab, og otte Poder talte;
 Med Fliid Hand Ampterne har kundet saa forvalte,

At Kongen Cammer-Raads Bestalling hannem gaf
 i fjerde Aar tilførn, for han kom i sin Grav.
 Det Aar ham døde fra hans ægte Ven og Mage,
 Har Hjerte Suk og Sorg forkortet ham hans Dage;
 I Guds Haand Sjælen er; Hans Been her Hvile tar,
 Vist er Hand salig der, som her saa ærlig var.
 Født Anno 1644 den 20. October.
 Død Anno 1706 den 28. November Kl. 10¹/₂
 om Aftenen.

Agt Læser, som her staaer, hvo her sig monne hvile!
 Det er Frue Cammer-Raads, derpaa du ei maa tvile,
 Som udi Svendborgs Bye er født, til Daabs henbaaren!
 Hvor det Cathrinæ Nafn til hende blef udkaaren,
 Der vi Et Tusind skref Sex hundrede nie og tredive.
 Har siden i Guds-Frygt sit Lif her altid øivet,
 Hr. Cammer-Raad Friderich Suhr af Gud til Mand beschæret!
 Saa kiarlig og fornøjet det Ægteskab har været,
 Med otte yndig Børn Velsignet er af Gud!
 Hand være Deris Trøst, Hun bæris fra dem ud,
 Da Hendes Lefve Krafft i Døden Synder fryd!
 Kom Gud til Hende strax med Himmel, Lif og Lys.
 Anno 1706: den 3. May.

Endnu langt senere viste Slægten, at den ikke havde
 glemt sin Stamfader i Nysted, idet der 1780 blev opsat
 en Tavle i Nysted Kirke med følgende Indskrift:

„Anno 1780 er denne Tavle opsadt af Forrige Provst i Nørre
 Herred og Præst til Kjøbelev Meenighed Hands 2de Sønner, nemlig
 af S. T. Hr. Etats-Raad og Borgemester i Kjøbenhavn Johan Peter
 Suhr³¹⁾ og af Herreds Provsten i Thusse Herred Johannes Horne-
 mann Suhr, Sognepræst i Hundsebye, hvilke paa felles Bekostning
 lod deres afdøde Farfaders liigkister istandsette, da Begravelsen
 skal vedligeholdes af Kirken, hvortil er givet af vores Farfader
 Sl. Hr. Cammerraad Friderich Bernth Suhr, Kongelig Amtsforvalter
 over Lolland, 3de eiendoms jorder i alle Nystedes Marker til hans
 Begravelses Vedligeholdelse, der udgjør til Kirken Aarlig 6 Tønder
 Bygs Afgift, og paa det at denne vores Fædrene Begravelse ey
 for eftertiden og af efterslægten skulde forrykkes for dens bestemte
 Brug: Saa er denne Tavle forfærdiget til en beständig afmindelse
 med venligst Anmodning til Byens gode Præster og Magistrat, at
 de redelig sindede Mænd vilde have indseende med Begravelsens
 Vedligeholdelse, at de afdødes jordiske levninger maatte hvile med
 Fred til Opstandelsens herlige Dag: apoc. 14 Cap. 13 v.“.

Frederik Suhrs Eftermæle var i alle Kredse det bedste, og Epitafiets Ord: „som her saa ærlig var“, faar en dybere Baggrund, naar man ved, at saavel hans Forgænger i Embedet John Rahder¹⁴⁾ som hans Efterfølger Alexander Gorm¹⁵⁾, begge blev afskediget paa Grund af Uorden i deres Pengesager.

Hele Suhrs Børneflokk blev boende paa Lolland-Falster, men det vil føre for vidt at følge hver enkelt her. Som fuldgod Repræsentant for denne Generation kan nævnes

Bernt Frederik Suhr.

Bernt Frederik Suhr blev født 15. August 1677 paa Aalholm Slot. Der er intet overleveret til os om hans første Barndom, men muligvis har den senere Capellan i Nysted Jesper Jensen Odsted været hans Huslærer — denne var nemlig Medforfatter til ovennævnte Bryllupsdigt i 1688 (Aaret før han blev Capellan) og havde altsaa paa dette Tidspunkt Forbindelse med den Suhrske Familie. — Knap 14 Aar gammel blev han sammen med Broderen Johan Christopher sendt til Herlufsholm lærde Skole og indskrevet der den 18. April 1691.

Fra Herlufsholm Skole blev han efter fem Aars Skolegang dimitteret som Student i 1696 nitten Aar gammel, og kort efter kom han — formentlig grundet paa Forældrenes Venskab — som Ledsager for den unge Christian Frederik von Reichow (født 1686 som Søn af Amtmanden over Aalholm, Maribo og Halsted Kloster Amter, Jørgen Ernst v. Reichow) paa en Rejse til Udlandet, der varede fra 1696 til 1702.

Det vides ikke, men det maa antages, at de to unge Mænd — som Skik var — har studeret ved de forskellige Universiteter undervejs, for kort efter Hjemkomsten i 1702 tager Bernt Suhr Magistergraden ved Universitetet i København under Dr. Thom. Bartholin.

Hvor han færdedes de følgende to Aar er ubekendt, men formentlig har han i dette Tidsrum tjent som Huslærer forskellige Steder, men først den 23. Juli 1704 træffer vi ham igen, denne Dag blev han nemlig — som ovenfor nævnt — præsteviet i Nysted Kirke.

Den 2. Februar 1706 tiltraadte han Stillingen som Sognepræst for Købelev og Vindeby Menigheder, en Stilling, som Ejerinden af Grimsted (det nuværende Frederiksdal) Lutemelle Peters¹⁶), Enke efter Justitsraad Hoffmann, der havde Patronatsretten til Købelev Kirke, havde kaldet ham til.

Dette Kald hørte til de bedre paa Lolland. En Kommissionsbetænkning af 1687 angaaende „Gejstlighedens Indkomsters Forandring udi Laaland og Falster“, bemærker, at naar Vindeby bliver lagt til Købelev — hvad det ogsaa blev —, vilde Købelev Kald „være ringere end de bedste og bedre end de middelmaadige“. Det kan ogsaa anføres, at Kaldet var bedre lønnet end Nakskovs Kald.

Bernt Suhr slog sig til Rø i Købelev, hvor han hurtig blev en anset Mand. Allerede 1713 efter kun syv Aars Præstegerning blev han saaledes valgt til Provst for Lollands Nørre Herred, en Stilling som han beholdt i 32 Aar lige til sin Død 1745, og som Rhode skriver „blev (han) endda ikke ked af denne Ære“.

Som ovenfor nævnt var hans ældre Søster Margrethe i 1696 blevet gift med Købmand Hans Hornemann i Næstved, og mulig under Besøg hos hende, men muligvis allerede under sit Ophold paa Herlufsholm, lærte han Hans Hornemanns Datter med Christine Dideriksdatter Braes, Christence Hornemann¹⁷) at kende. Dette Bekendtskab udviklede sig til Troløvelse, men kort Tid før Brylluppet skulde finde Sted, døde Christence pludselig, kun 19 Aar gammel.

Om det nu er Tidens praktiske Aand i slige Forhold, der spiller ind, eller om Sorgen hurtig er blevet slukket af en ny Kærlighed, kan man jo nu kun gætte paa, men Aaret efter Christences Død holder han 16. August 1707 Bryllup i Næstved med Christences yngre Søster Christine Hornemann, der var født 28. Maj 1690 i Næstved og saaledes kun godt 17 Aar gammel.

I de følgende Aar vokser der nu i Købelev Præstegaard en betydelig Børneflokk op i hurtig Rækkefølge. Ialt fødes der Suhr fjorten Børn, men seks af dem døde som spæde, saa kun otte overlevede Forældrene.

Som et Træk, der viser, at Bernt Suhr var en stor Børneven og en godgørende Mand, fortjener det at bemærkes, at han, hvis han traf dygtige Børn i sine Sogne, tog dem hjem til sig i Præstegaarden og sørgede for deres Uddannelse. Blandt saadanne kan nævnes Rasmus Wind¹⁸⁾, hvis Fader var en fattig Skræder i Vindeby, og Mogens Minerth¹⁹⁾, som senere blev Præst i Arninge.

Der har nok ikke været helt stille i den Præstegaard, og til at hjælpe med ved Undervisningen holdt Bernt Suhr da ogsaa „Informatorer“. En saadan Huslærer var Hans Mejer²⁰⁾, og at han muligvis ikke har været en helt almindelig Huslærer, antyder Rhode, der fortæller følgende Historie om ham: „Medens han var her, skød engang Skytten paa Pederstrup en Jagthund for Hr. Mejer, og da samme Skytte nogen Tid efter skød Fuglevildt paa det Sted, hvor han havde skudt hin Hund, dræbte han først begge sine egne Jagthunde i eet Skud, og skød i det næste Skud sin Hest saaledes mellem Ørerne, at den ikke mere blev til Nytte. Flere troede, at Hr. Mejer havde haft en Finger med i dette Spil, og navnlig Skytten blev saa bange for ham, at han aldrig mere lod sig se paa den Egn, saalænge Hr. Mejer opholdt sig i Købelev.“ Men Rhode fortæller nu saa meget.

I 1730erne begyndte Bernt Suhr at føle sig træt og søgte derfor Hjælp til Præstegerningen. 1733 fik han Hans Chr. Schjern til person. Capellan, og at dette har været til gensidig Glæde, kan vel slutes af, at Schjern senere giftede sig med Suhrs Datter Cathrine Marie. Da Schjern i 1735 blev Capellan i Nakskov, fik Suhr sin Søn Frederik til Capellan, og denne var saa hos Faderen til dennes Død.

Med Befolkningen stod Bernt Suhr paa den bedste Fod, og særlig med Ejeren af Grimsted, Joachim Brockdorff²¹⁾ plejede han et meget fortroligt Venskab. De var meget tit sammen, og som en i den Tid meget sjælden Gunst havde Suhr fri Jagtret paa hele Grimsted Gods. Suhr opkaldte da ogsaa en af sine Sønner efter Brockdorff.

16. Marts 1745 døde Suhr i Købelev 68 Aar gammel. Hans Hustru Christine Hornemann døde 4 Aar før ham

. Aaret 1741 (jvf. Blochs Manuskript til „Den fynske Gejstligheds Historie“).

Alt i alt tegner sig da for os af de faa Træk, der er bevaret, Billedet af Bernt Frederik Suhr som en dygtig Præst, en venlig og godgørende Mand, og skal man dømme efter hans Mundheld, der var „O, forfængelige Rigdom“, tillige en klog Mand, der har hygget sig i en Landsbypræsts fredelige Kald.

Paa denne Tid har Slægten allerede bredt sig vidt ud paa Lolland, men som Repræsentant for det følgende Slægtled — det sidste, vi her beskæftiger os med — vælger vi Sønnen Frederik Bernt, som efterfulgte Faderen som Præst i Købelev og Vindeby.

Frederik Bernt Suhr.

Han blev født i Købelev 13. September 1709 eller muligvis 26. April 1708, hvilken Dato Ordinationsprotokollen anfører. Da Kirkebøgerne ikke gaar længere tilbage end til 1750, kan den rigtige Dato ikke afgøres nu, men i hvert Fald var han Ægteparrets ældste levende Søn.

Efter at have faaet Undervisning hjemme i Præstegaarden blev han sat i Nakskov Latinskole. En enkelt Begivenhed fra denne Tid kan noteres. Det var Fastelavns Søndag den 27. Februar 1724. Da var der sikkert Fest i den gode Stad Nakskov, for denne Dag opførte Latinskolens Elever „Comedien om Dronning Ester“ paa Raadhuset i Nakskov, og mellem de medvirkende træffer vi Frederik Suhr. Endelig i 1727 blev han Student, næsten 22 Aar gammel, og immatriculeret ved Universitetet i København den 19. Juli samme Aar.

I København valgte han Etatsraad Frederik Carl v. Gram til Privatpræceptor, og da han udviste megen Flid ved Studeringerne, kom denne til at synes saa godt om Suhr, at han skaffede ham Plads paa Regensen. Her boede han, til Regensen brændte under Københavns Brand i 1728, hvad der medførte, at han maatte drage hjem til Købelev.

I 1729 træffer vi ham som første Lektiehører i Nakskov Latinskole, hvilken Stilling han beklædte, til han i 1731 atter drog til København, hvor han var saa heldig at faa Plads paa Regensen igen. Under dette sit andet Ophold i København var han — foruden at passe sine Studier — tillige Huslærer hos Etatsraadinde Weyse. Efter fire Aars Studier blev han den 15. September 1735 cand. theol. med Hovedkarakteren Laudabilis.

Den 14. April 1736 blev han personel Capellan hos sin Fader, og han blev ordineret den 15. August samme Aar. Selvfølgelig vilde saavel hans Fader som han selv meget gerne være sikker paa, at han kom til at efterfølge Faderen i Købelev Kald, og den 6. December 1737 blev han da ogsaa af Schack Brockdorff til Grimsted forsynet med Ventebrev paa Embedet, og efter Faderens Død i Marts 1745 blev han Sognepræst i Købelev og Vindeby. Senere blev han ligesom Faderen Provst i Nørre Herred, hvilken Stilling han beklædte til sin Død i 1767.

Under sit Ophold som Hører i Nakskov lærte han Raadmand og Købmand Hans Bennike at kende, og efter dennes Død ægtede han Enken Abigael Maria Dorothea Müller. Brylluppet stod i Vindeby 7. November 1740, og de nygifte tog Bolig i Vindeby Præstegaard, hvor de blev boende indtil Faderens Død i 1745.

Det var en anset Slægt, Fr. Suhr giftede sig ind i ved dette Ægteskab. Hustruens Fader var Georg Rudolph Müller, Kancelliraad og Ejer af Øllingsø. Farfaderen var den bekendte Rentemester Heinrich Müller. Hendes Moder var Edle Urne Mund, Enke efter Erik Vind til Øllingsø.

Abigael Maria Dorothea Müller kan tidligst være født i 1716 — hendes Forældre blev gift 4. September 1715 — saa hun har ikke været ret gammel, da hun blev Enke første Gang, og det var kun en kort Levetid, der var hende beskaaret; hun døde allerede i Januar 1752 fra syv smaa Børn.

Nogen lang Tid sad Frederik Suhr ikke hen som Enkemand, allerede 20. Juni 1752 blev han i Maribo viet til Anna Elisabeth Wichmand. Denne var født i 1732 i Nykøbing F. som det tyvende Barn af Købmand i Nykø-

bing F., Ejer af Engestofte, Bertel Wichmand og Bodil Cathrine From.

Nogen lys Barndom har hun næppe haft. Claus Seidelin skriver i sine Memoirer, at „hun blev født, mens hendes Faders Ligkiste blev pikket til“; og Barndommen tilbragte hun hos Moderen paa Engestofte, hvor Forholdene i disse Aar — der var daarlige for Landbruget — var meget fattige, men sikkert gode i alle andre Henseender, da Moderen af Samtiden stadig skildres som en ualmindelig god og from Kvinde.

Hørte Købelev Præstegaard ikke til de stille i Landet i Faderens Tid, saa blev den ikke mere stille i Fr. Suhrs Tid. Ialt fik han i begge Ægteskaber 16 Børn, hvoraf 7 overlevede Forældrene.

I en anden Henseende fulgte Fr. Suhr ogsaa i sin Faders Fodspor nemlig med Hensyn til at tage fattige, men dygtige Børn til sig og sørge for deres Uddannelse. Af saadanne, som kan takke Fr. Suhr for deres Fremgang, skal kun nævnes Poul Heye²²⁾ og Michael Rasmussen, som begge først var Hørere ved Nakskov Latinskole og siden begge fik Præstekald. Sidstnævnte blev indgiftet i Slægten.

En Dag, som Frederik Suhr sikkert huskede til sin Død, var den 25. April 1759. Paa denne Dag brændte nemlig Præstegaarden. I gamle Dage var dette jo ikke mindre end katastrofalt for Præsten; det var nemlig denne selv, der skulde sørge for Genopbygningen, ligesom alle Avlsredskaber var Præstens Ejendom. Held i Uheld var det nu for Suhr, at Præstegaarden ikke var brændt tidligere. 1747 havde Præsterne paa Lolland-Falster nemlig oprettet en Brandkasse for Fyens Stift. Hver Præst gav 3 Rdlr., hvilket gav den brandlidte en Sum af ca. 600 Rdlr., og yderligere fik Præsten som Regel kgl. Bevilling til at faa een Rdlr. af hver Kirke i Fyens Stift (Suhrs Bevilling er dateret 6. Juli 1759), saa at der ialt blev ca. 900 Rdlr. til Raadighed for Genopbygningen.

Fr. Suhr byggede nu en ny trelænget Gaard, hvoraf Stuehuset endnu er i Brug. De to Sidelænger, der for Enderne af Stuehuset gik vinkelret paa dette, er derimod nedrevet først i dette Aarhundrede.

I Aarenes Løb havde Præsterne i Købelev opsparet en Kapital paa 172 Rdlr., hvis Renter uddeltes til de fattige i Købelev og Vindeby Sogne. For at sikre denne Kapital i Fremtiden lod Fr. Suhr den 2. Januar 1754 oprette et Legat af denne Sum, og dette Legat eksisterer endnu.

Købelev Præstegaard, opført 1759 af Frederik Bernth Suhr.

Frederik Suhr døde 23. Marts 1767 i Købelev, og samme Aar døde hans Hustru Anna Elisabeth Wichmand, en tragisk Skæbne for Børnene af sidste Ægteskab, hvoraf den ældste paa dette Tidspunkt var 9 Aar og den yngste kun 5 Aar.

De faa Enkeltheder, der er bevaret, tegner Billedet af Frederik Suhr som en Mand, der i alle gode Egenskaber var sin Faders gode Søn.

Det var en livskraftig og dygtig Slægt, der med Bernt Suhr kom til Danmark i 1645, og den lollandske Gren af Slægten blev ikke den ringeste. Her paa Lollands fede Jord trivedes den og fandt sig hjemme, og herfra har den igen bredt sig over snart sagt den halve Jord.

Af trykte Kilder til denne Artikel kan nævnes:

C. Nyrop: „Det suhrske Hus i København“. 1899. — P. Rhode: „Saml. til Laaland og Falsters Historie 1776“. — P. Rhode: „Saml. til Laalands og Falsters Historie ved J. J. F. Friis. 1859“. — Trap: Danmark IV. Bind. — Holger Hjelholt: „Falsters Historie“. 1934. — Hofmanns Fundationer Bind VI, 1761. — Schacks Fundatssamling Bind VI. 1833—44. — Wibergs Præstehistorie. — G. Wad: Meddelelser om dimitterede fra Herlufsholm. — Jens Worm: Lexicon over lærde Mænd 1771—84. — Hundrup: Lærerstanden ved de lærde Skoler i Nakskov, Nysted og Rønne. 1866. — Claus Seidelin: Memoirer 1712—82. (Memoirer XXII). — H. F. Rørdam: Efterretninger fra Lolland. — C. C. Haugner: Nørre Herreds Historie 1922. — Personalhistorisk Tidsskrift 5. Række VI; 7. R. II, IV, V; 8. R. II, IV, V; 9. R. IV, V; — Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbøger I, III, X, XV, XVI, XX.

Noter.

¹⁾ Claus Hartvigsen var Amtsskriver paa Halsted Kloster fra 1/5 1670 til 1/7 1688. Døde som Slotsfoged paa Kbhvns Slot. — ²⁾ Hans Rosenfeldt var Amtsskriver i Nykøbing Amt 1/5 1663—1681. Døde 1681 i Nyk. F., g. m. Bodil Iversdtr. (F.: Iver Nielsen i Nysted). — ³⁾ Peter Bruun var først Dronning Charlotte Amalies Livkarl; var fra 1670—77 Amtsskriver over Antvorskov og Korsør Amter. Begravet 25/5 1677. — ⁴⁾ Christen Mortensen, Sg.-Præst i Herridslev; f. 1634 i Nakskov — † 1679. — ⁵⁾ Christian Christoffersen Herfort. Sg.-Præst i Hillested; f. 1637 i Nyk. F. — bgr. 11/3 1678 i Hillested. (F.: Hofapoteker i Nyk. F., Christoffer Herfort). — ⁶⁾ Claus Poulsen Danchel. Sg.-Præst i Taars; f. i Købelev — † 7/3 1716 i Taars; (F.: Sg.-Præst i Købelev Povl Povlsen Danchel — M.: Kirsten Zachariasdtr.) g. m. 1) 30/9 1678, Ane Pedersdatter, f. i Svendborg, † 1684 i Taars; g. m. 2) 29/12 1684, Birthe Stølhof; f. 1648 — † 1695; g. m. 3) 10/8 1695, Abele Dorthea Berg. f. 1671 — † 1721. — ⁷⁾ Povl Povlsen Danchel. Sg.-Præst i Købelev; (F.: se Note 6) f. 3/1 1638 i Købelev, † 28/4 1681 i Købelev; g. m. 1) Elisabeth Madsdtr.; g. m. 2) Anna Cathrine Folkmarsdatter von Støcken; g. m. 3) 24/9 1679 Else Jensdtr. Fers. — ⁸⁾ Zacharias Povlsen Danchel, Sg.-Præst i Ø. Ulslev; F.: (se Note 6) f. i Købelev — † 1715 i Ø. Ulslev; g. m. 15/1 1671, Margrete Rud, f. 1648 — † 1693. — ⁹⁾ Oluf Knudsen Lerche, Sg.-Præst i Nysted; f. 1622 — † 19/4 1782; (F.: Sg.-Præst i Nysted, Knud Madsen Lerche — M.: Sophia Bathe); g. m. 29/1 1654 i Nakskov, Karen Pedersdtr. — ¹⁰⁾ Cornelius Lerche, Stiftamtmand over Lolland-Falster; f. 1615 i Nyborg — † 1681 paa Nielstrup (F.: Borgmester i Nyborg Peder Nielsen, M.: Zidsele Knudsdtr.); g. m. 1) Sø-

ster Fiuren; g. m. 2) Anna Christine Friis; g. m. 3) Zidsel Grubbe. — ¹¹⁾ Jørgen Ernst v. Reichow, Amtmand over Lolland; f. 7/5 1658 i Durlach — † 21/4 1735 i Nyk. F.; g. m. 1) Sophia Amalia Holck; g. m. 2) 1699, Anna Margrethe v. Knuth f. 1678 — † 5/12 1712. — ¹²⁾ Jesper Jensen Odsted, resid. Capel. i Nysted; f. i Odsted, † 12/4 1716 i Nysted; g. m. Margrethe Henriette Hansdtr. Lind, † 1737 (hun g. m. 2) Niels Andersen Schytte, resid. Capel. i Nysted). — ¹³⁾ Johan Peter Suhr, Borgmester i København; f. 1712 i Købelev — † 28/5 1785 i Kbhvn.; g. m. 22/11 1748, Anna Dorthea Aagaard, f. 1730 i Kbhvn. — † 27/8 1766 i Kbhvn. — ¹⁴⁾ Johan Rahder, Amtsskriver i Aalholm Amt 1664—1671. — ¹⁵⁾ Alexander Gorm, Amtsforvalter i Aalholm og Maribo Amter 8/1 1707—9/8 1712. — ¹⁶⁾ Lutemelle Peters, død 1708; g. m. Justitsraad, Overkrigskommisær, Ejer af Grimsted, Johan Jeronymus Hoffmann, død 11/6 1696. — ¹⁷⁾ Christence Hornemann, dbt. 10/4 1687 i Næstved — bgr. 16/6 1706 i Næstved. — ¹⁸⁾ Rasmus Nielsen Wind, resid. Capellan i Søllested; f. 7/2 1702 i Vindeby — † 1777 i Søllested (F.: Skræder i Vindeby Niels Rasmussen — M.: Anna Jacobsdtr.) g. m. 1) Formandens Enke; g. m. 2) Cathrina Sibylla Hørup. — ¹⁹⁾ Mogens Madsen Minerth, Sg.-Præst i Arninge; f. 2/8 1714 i Købelev — † 12/11 1781 i Arninge. (F.: Bonde i Købelev, Mads Minerth; M.: Kirstine Sørensdtr.) g. m. 1) Edle Kirstine Winkel; g. m. 2) 1756, Anna Lundgaard, f. 1730 i Nakskov — † 1782. — ²⁰⁾ Hans Mejer, Sg.-Præst paa Fejø; f. /5 1695 i Trondhjem, begr. 23/11 1735 paa Fejø; g. m. Mette Johanne Ludvigsdtr. Munthe. — ²¹⁾ Joachim Brockdorff, Ejer af Grimsted; død 1714 paa Grimsted; g. m. Sophia Amalie Brockdorff. — ²²⁾ Poul Petersen Heye, Sg.-Præst i Sjelle; f. 6/2 1730 i Købelev — † 8/5 1810 i Sjelle; (F.: Degn i Købelev Peder Heye — M.: Marie Elisabeth); g. m. ca. 1798 Christine Sophie Harlev, dbt. 18/9 1754 i Aarhus — † 25/3 1810 i Sjelle.

Hvorledes bliver man Lokalhistoriker?

En Opdagerfærd paa Nakskovs historiske

Enemærker

Af C. C. Haugner

Aarbogens Redaktion er fra historisk interesseret Side blevet spurgt: Hvorledes bliver man Lokalhistoriker? Vi har ladet Spørgsmaalet gaa videre til Redaktør Haugner, og han svarer:

Uden levende historisk Interesse, Flid og Taalmodighed bliver man ikke Lokalhistoriker af den Gruppe, der regnes med. Kombinationsevner og Fantasi er ogsaa nyttige Egenskaber, vel at mærke saa længe man i Tankerne arbejder med et vanskeligt Problem, men naar man faar Pennen i Haanden, maa Fantasien køres i meget stramme og haarde Tøjler, og de Resultater, den har af født, maa ikke fremsættes som Kendsgerninger, men udstyres med passende Forbehold som „formentlig“, „maaske“, „man tør vel formode“ osv.; eller man kan benytte den bagvendte, men hævdvundne Brug af positive Udtryk i negativ Betydning. Naar man f. Eks. siger „det har sikkert været“, betyder det netop, at man ikke er helt sikker, ligesom „der kan næppe være Tvivl om“ udtrykker, at man ikke er fri for Tvivl. Man kan altsaa vel tillade sig Formodninger, men Fremstillingen skal bygges paa *Kendsgerninger* og ikke paa Formodninger. Byg aldrig paa den mundtlige Overlevering alene, thi den kan sjældent staa for Kritik og halter i heldigste Tilfælde slem. Den trykte Beretning, som fremtræder uden Kildehenvisninger og Beviser, maa behandles med den samme Varsomhed, med

mindre en anset Forfatter og Autoritet staar inde for det med sit Navn. Det giver mindst Arbejde og størst Resultat at gaa grundigt til Værks fra Begyndelsen og ikke begynde at skrive paa Afhandlingen, før man har samlet alt det Materiale, der er at faa.

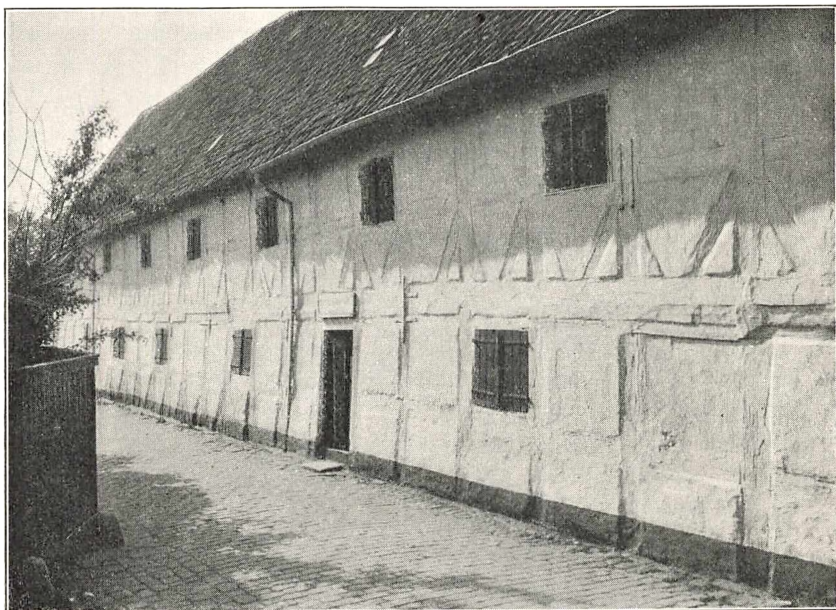
Materialet findes i Bibliotekerne og Arkiverne, og man maa begynde med at støve Navnet op paa den By, det Sogn eller den gamle berømte Gaard, man vil skrive om. Her er de af vort historiske Samfund udgivne „Kilder og Hjælpemidler til Studiet af Lolland-Falsters Historie“ en udmærket Vejviser paa de første Stadier af Undersøgelserne, men selv her henvises der til en saadan Stofmængde, at det hele for Begynderen kan se ret haabløst ud. Jeg skal da nævne nogle af de vigtigste trykte Kilder. De er alle Optryk af Arkivernes gamle Dokumenter: Frederik d. I's danske Registranter, Danske Kancelliregistranter 1535—1551, Kancelliets Brevbøger 1561—1636, Forordninger, Ressesser og andre kongelige Breve, Kongens Rettertings Domme, Kronens Skøder og Dronning Sophies Kopibog. I dem alle findes der Navneregister bag i Bogen, saa det er let at finde de Navne, man søger. Iøvrigt er der i „Hjælpemidler“s Bogfortegnelse nok af Titler, som angiver Indholdets lokale Karakter. Kancelliets Brevbøger, der indeholder Statsadministrationens Skrivelser, er kun naaet til 1636, og man er da for den efterfølgende Tid henvist til Rigsarkivet, hvor der findes lange Rækker af Smaalandske Tegnelser, Smaalandske Registre og Fynske (og Lolland Falsters) Rentekammers Protokoller. De er alle forsynet med Registre, saa man hurtigt kan finde, hvad man søger. En vigtig Række er ogsaa de saakaldte Supplikprotokoller, som indeholder Andragender og meget ofte Svaret paa dem. En anden af Rigsarkivets Samlinger, som man ogsaa gør vel i at gennemgaa, er de saakaldte Topografiske Papirer, ordnede baade i en kronologisk og en alfabetisk Række. Det er Kapsler eller Æsker af Form som en Salmebog og indeholdende Papirer af samme Størrelse med Optegnelser navnlig af topografisk Karakter, de bærer Henvisninger til de Arkivalier, de

hidrører fra, men Gengivelsen er saa fyldig, at man ikke behøver at ulejlige sig med at gaa til Originalerne. I øvrigt findes i Arkivet en trykt Registratur, der giver Oplysninger om Arkivets forskellige Afdelinger.

Vender vi os fra Statsadministrationen til Administrationen af vor Landsdel, dvs. fra Rigsarkivet til Landsarkivet i København, bliver det hele straks besværligere, thi her findes endnu ingen trykt Registratur eller andre Hjælpebidler, og ingen af Dokumenterne er udgivet paa Tryk, men Arkivets Tjenestemænd er altid villige til at hjælpe med Raad og Anvisninger, saa med lidt Taalmodighed gaar det. Har man først med Energi og Beslutsomhed kastet sig ud i det, bliver man efterhaanden hjemmevant. Den Tilfredshed og Opmuntring, man føler, naar man efter en lang Ørkenvandring pludselig støder paa en Oase med en saare værdifuld Oplysning — ja, den skal man have oplevet for at kunne værdsætte. Jeg skal ikke fortsætte med Oprensningen, men derimod give et Par Eksempler paa, hvilke Misforstaaelser, Formodninger kan afføde, og hvilke Resultater en systematisk Kildejagt kan give.

I min lille Afhandling i Aarbogen i Fjor omtalte jeg, at der ved en Udgravning i en Gaard i Havnegade i Nakskov var fundet en velbevaret Rest af en Skibsbedding. Den laa saa langt inde i Gaarden, at der var ca. 40 Meter ud til Bolværket. Jeg skrev, at „Skibsbeddingen laa saa tæt op ad Magasinet i Dronningens Stræde, at Værftet maa have været nedlagt, da Magasinet i 1590 blev bygget“. Mine Tanker har siden ofte dvælet ved denne Bedding og affødt Ønsket om at faa den tidsfæstet. Ethvert Haab herom maatte dog opgives, saafremt Bemærkningen om, at Værftet var nedlagt allerede før 1590, var rigtig. Men var den rigtig? Vi prøver. Det første, der maa gøres, er at se lidt nærmere paa Magasinets Tilblivelse. Jeg har i Nakskov Historie kun ofret det nogle faa Linier. Der staar, at Magasinet er opført ad to Gange, den ene Ende 1590, den anden 1656, og jeg slaar uden videre fast, at den nederste Ende er den ældste ud fra den Betragtning, at naar Manden, som ejede Gaarden, solgte noget af sin Grund,

maatte det være det nederste Stykke. Men havde jeg — da der ingen Kilde var at henvise til — Lov til uden videre at fastslaa, at Magasinets nederste Ende var den ældste? Det maa vi undersøge nærmere.

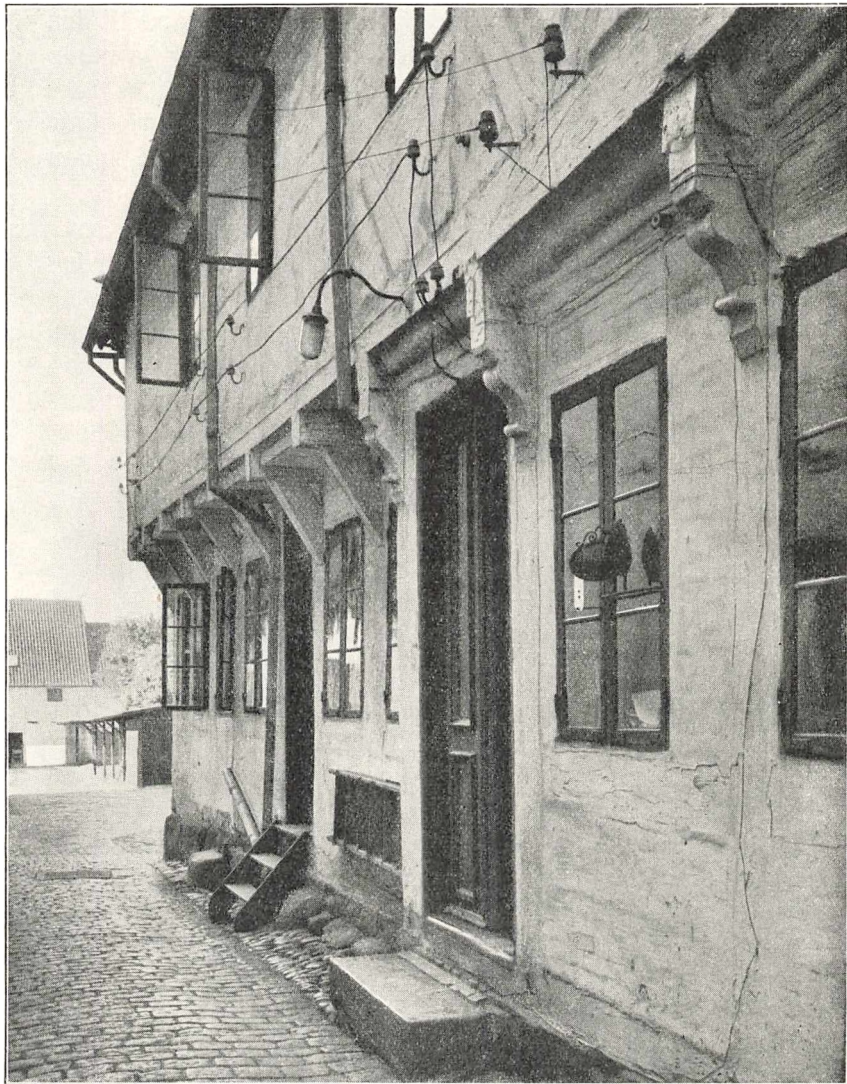
Det gamle Kornmagasin i Dronningens Stræde.

1937 udkom Dronning Sophies Kopibøger, og der finder vi ved Hjælp af Navneregistret følgende: 1589 købte Dronning Sophie en Gaard i Nakskov, hvor hun vilde opføre et Kornmagasin til Modtagelse af sit Landgildekorn. Hun havde lige nedrevet den gamle Hovedbygning paa Halsted Kloster og begyndt Opførelsen af den store røde Hovedbygning, som staar den Dag i Dag. Tømret fra det nedrevne Hus vilde hun benytte til Kornmagasinet i Nakskov. Men saa viser det sig, at Pladsen i den Gaard, hun har købt, ikke er stor nok til at rumme Huset fra Halsted Kloster; men „lige op til“ Gaarden ligger en stor ubebygget Grund, og hun giver saa Ordre til at købe den og bygge Huset der. Vi ved altsaa nu, at den Gaard, Dron-

ningen først købte, laa „lige op til“ dvs. var Nabo til den Grund, hvor Kornhuset blev bygget, og det var jo netop i denne Gaard, Beddingen laa. Men det bragte os ikke nærmere til Gaadens Løsning. Lad os saa foreløbig lade Kornmagasinet ligge og prøve, om vi kan komme nogen Vej frem om ad Skibsbeddingen.

Hvad ved vi om gamle Skibsbygninger i Nakskov? Grumme lidt. Med Nakskov Tingbog som Kilde nævner jeg i Nakskov Historie¹⁾, at Borgmester Matz Bergen havde en Brabænk (Skibsbedding), men der meldes intet om, hvor den laa. Det er rimeligt at antage, at den har ligget nedenfor Matz Bergens Gaard, da alle Gaardene i Søndergade og Vejlegade strakte sig lige ned til Stranden (Havnegade fandtes jo ikke). Men hvor boede Matz Bergen? I Nakskov Historie skrev jeg, at der „næppe er Tvivl om“, at han har beboet Gaarden nuværende Nr. 6 i Søndergade. Jeg har som Bevis kun en Portoverligger, der er fundet i Gaarden. Den har formentlig tidligere siddet over Porten, men var degraderet til Bærestolpe i Magasinet mod Havnegade. Overliggeren bærer følgende Indskrift: LØKKEN KOMMER : LØKKEN GAAR : HVO GUD FRØGTER : HAN LØKKEN NAAR: ANNO 1644. Paa den øverste Ende af Stolpen staar i Forsiringer Bogstaverne M. B. Den nederste Ende af Stolpen, der paa tilsvarende Maade har baaret Hustruens Forbogstaver, var desværre skaaret af, idet Portoverliggeren har været for lang til Stolpe i det lavtloftede Magasin. Det var beklageligt, thi vi ved, hvem Matz Bergen var gift med, og Hustruens Forbogstaver vilde altsaa have kunnet være et kraftigt Bevis. Nr. 6 har været en for sin Tid stor og flot Gaard, der vidner om Bygherrens Velstand og Anseelse. Den er bygget i Matz Bergens Glansperiode, og Stolpen bærer hans Fogbogstaver. Altsaa faldt jeg for Fristelsen og skrev „der er næppe Tvivl om“ osv. Nr. 6 er meget langt fra Nr. 22, hvor Beddingen blev fundet. Det blev vi altsaa ikke meget klogere af, og vi maa saa se at finde ud af, hvem der ejede Gaarden med Beddingen.

Dette maatte paa Forhaand betragtes som en yderst van-

Stuehuset fra 1644, Søndergade 6.

skelig Opgave. Thi Nakskovs ældste bevarede Protokoller, der er fra Tiden omkring 1640, er kun Panteprotokoller, og først fra 1680 bliver Protokollerne baade Skøde- og Panteprotokoller. Dernæst findes der ikke i ældre Tid

Gadenumre eller Matrikelnumre; et Hus blev betegnet ved, at det laa mellem N. N.s og M. M.s Hus. Men vi lader os ikke afskrække. Vi prøver. Den ældste Fortegnelse, vi har over Ejendomme i Nakskov, findes i Perlestikkerbogen. Listen er fra Aarene indtil 1627. Vi er ovenud heldige; thi i Listen optræder Matz Bergen som Ejer af hele 3 Gaarde ved Siden af hinanden i Søndergade. Vi tæller os frem gennem Gaardene fra Badstuestræde og ned ad Søndergade og kommer minsandten til det Resultat, at den ene af hans Gaarde netop er den, hvor Beddingen blev fundet. Dermed er fastslaaet, *at* Matz Bergen, der døde 1649, har bygget Skibe paa Beddingen i sin Gaard, *at* Stranden den Gang gik langt op i de nuværende Gaarde, og *at* derfor ikke den nederste, men den øverste Ende af Kornmagasinet er opført 1590. Efter at Langebro, der forbinder Dronningens Stræde med Færgelandet, var bygget 1646, er Opfyldningen af Strandkanten skredet rask frem, og 1656 er den naaet saa vidt, at den nederste Ende af Magasinet kunde bygges. Frederik III giver det nævnte Aar Lensmanden Flemming Ulfeld Ordre til at lade Kornhuset forlænge „saa vidt, som den os og Kronen tilhørende Plads ved Enden kan tilstrække“. Egetømmeret skal han lade hugge i Kronens Skove. Men Fyrretømmeret, Kalk, Sten og andet skal han indkøbe her i Landet til billigst mulig Pris²⁾). Bygningsmaade og Tømmer er saa ensartet i øverste og nederste Ende af Magasinet, at man ikke kan se, hvor Tilbygningen er sket. I de strenge Tider, der herskede i det følgende Aarhundrede, forfaldt Magasinet — som saa mange andre Bygninger — slemt. Et i 1750 foretaget Syn gav det Resultat, at en Hovedreparation vilde koste 1347 Rigsdaler. Regeringen foretrak da at sælge Huset og satte det til Auktion, man opgav Vurderingssummen til 450 Rigsdaler, men baade ved første og anden Auktion blev der kun budt 350 Rigsdaler. 5. Maj 1750 blev der udstedt kgl. Skøde til Anders Schmidt³⁾). Siden har Huset ofte været i Handelen, ja, har endog til Tider været delt paa baade to og tre Hænder.

Vi skylder endnu at klare Sammenhængen med Sønder-

gade Nr. 6, som altsaa ikke var Borgmester Matz Bergens Gaard. Naar man bor langt fra Arkiverne i København, maa man have en arkivbefaren Mand derinde som Hjælper, og jeg har i over 20 Aar haft Forbindelse med cand. Henrik Larsen (Adr. Egebjerg pr. Ballerup), der er lige saa fortrolig med Arkivernes Krinkelkroge som med Skufferne i sin Moders Dragkiste, ham beder vi om at undersøge Sagen. Pantebogen 1641—61 har ingen Oplysning. Saa maa Kirke- og Skiftebøger holde for, og da det kun drejer sig om Tiaaret 1640—50, er det overkommeligt. Cand. Larsen naar da ogsaa som sædvanligt et Resultat. Gaarden har tilhørt Mathias Bergen, Søn af Borgmester Matz Bergen, og Mathias har faaet den gennem Giftermaal. Det er altsaa ham, der har bygget Gaarden 1644. Kort efter er han død; thi den 27. Marts 1645 holdes der Skifte efter ham, og det er hans Fader Borgmester Matz Bergen, der bliver Børnenes Værge⁴). Den i Nakskov Historie udtalte sikre Formodning var altsaa ikke rigtig. Bogstaverne M. B. sagde ikke Matz Bergen, men Mathias Bergen, og at det „næsten var rigtigt“ gør i Virkeligheden ikke Fejltagelsen mindre.

Borgmester Matz Bergen har spillet en saa stor Rolle i denne Artikel, at det er rimeligt, at vi slutter med nogle korte Træk fra hans daadrige Liv. Vi ved nemlig god Besked om ham, takket være hans Enke, der lod Ligtalen over ham befordre i Trykken. Bogen findes nu paa det kgl. Bibliotek. Efter den Tids Skik gennemgik Præsten hele den afdødes Liv fra Vuggen til Graven og holdt en Tale paa 2—3 Timer. Matz Bergen var født i Rødby, hvor Faderen var Tolder, og begyndte som Skriverdreng hos Lensmanden Knud Urne paa Aarsmarke (Knuthenborg), uddannede sig derefter i Handelen, nedsatte sig 1616, da han var 24 Aar, som Købmand i Nakskov og gjorde her paa Grund af sin Dygtighed — og vel ogsaa ved Hjælp af den Indflydelse, hans tidligere Principal Lensmanden øvede — en hurtig Karriere. Allerede efter et Aars Forløb blev han Kirkeværge, og 2 Aar efter sin Start blev han i den unge Alder af 26 Aar Raadmand. 1630 blev han Borgmester

og beklædte denne Stilling til sin Død 1649. Skønt han kun blev 57 Aar, havde han haft Sæde i Byens Raad i 31 Aar. Hans Navn staar paa Byens Signet fra 1636, som endnu den Dag i Dag bruges paa Politikontoret. En fremragende dygtig og driftig Mand har Matz Bergen været; han drev ikke blot Handel med egne Skibe paa Søen — som flere af hans Standsfæller — men han har aabenbart ogsaa selv bygget Skibene.

Noter.

¹⁾ Bind I Side 210. — ²⁾ Smaalandske Tegnelser 1656 den 8. August.
— ³⁾ Fyns Rentekammers Kopibog 1649 den 2. og 30. August, 1650 den 17. Januar, Nakskov Skøde- og Panteprotokol 1747—62 Folio 133 b. — ⁴⁾ Nakskov Børnebog 1640—46 Side 165 ff.

En falstersk Musikerslægt.

Af L. Larsen Eske.

Jørgen Allert, eller „gamle Allert“, som han almindeligvis kaldtes, var en smuk Type paa de rigtig gamle falsterske Spillemand.

Han var født i Bjørup ved Nykøbing i Aaret 1828, men boede Størstedelen af sit Liv i Paare ved Stubbekøbing, hvor han ved sit Giftermaal overtog sin Kones Hjemsted, en mindre Landejendom. Hvor han havde lært at spille, vides ikke; men da han havde en Broder, der ogsaa var Musiker — Musikdirektør Peter Bjørup, Næstved — ligger det nær at antage, at Faderen eller andre af Slægten ogsaa har været Musikere, og at Brødrene allerede i Barneaarene har spillet eet eller flere Instrumenter.

Som de fleste af den Tids Landsbyspillemand maatte Jørgen Allert for at kunne eksistere drive andet Erhverv ved Siden af Musikken. Til Hverdag passede han sin Jordlod, og hans Virke i Hjemmet har næppe formet sig stort anderledes end andre Landsbyfolks i hine Tider.

Men Musikken var og blev hele hans Liv igennem hans Hovedinteresse. Allerede faa Aar efter at han var kommet til Paare, dannede han sit første Orkester, som havde følgende Sammensætning: Jørgen Allert I-Violin, Peder Andersen, Sortsø, II-Violin, Lars Andersen, Havnsø, Kontrabas, Jørgen Ungermann, Nr. Vedby, Fløjte, og Christian Nielsen, Lillebrænde, Cornet.

Allerts Orkester blev snart kendt og skattet over hele Nordfalster, men da hine Tidens Gilder foregik i Hjemmene, havde man ikke ret ofte Brug for hele Orkesteret, men nøjedes med 2, højst 3, Musikere, ja undertiden med en enlig Violin.

Til Gengæld var der et Utal af Gilder, der krævede Spillemænds Medvirken. Der var saaledes Kirkegangsgilderne, hvor der næsten altid var Musik, og Bryllupperne, der som Regel varede i flere Dage. Derimod hørte man næsten aldrig Tale om Konfirmationsgilder. Ved Jul, Fa-

Jørgen Allerts Orkester omkring 1880.

Siddende fra venstre: Hans Allert, Paare, Jørgen Allert, Paare. Staaende fra venstre: Jørgen Ungermann, Nr. Vedby, Peter Andersen, Sortsø, Frederik Hansen, Skerne (senere Nr. Aislev) og Christian Nielsen, Lillebrønde.

stelavn og Paaske havde Landsbyens Unge deres Gilder hos Bønderne, og det var gerne flere ved hver Højtid, saa da var Spillemændene som Regel stærkt optaget. Der-til kom endelig om Sommeren Have- og Skovballerne.

Jørgen Allerts Svigerdatter, den nu aldrende Karen Marie Allert, husker endnu disse Gilder og deres mange og afvekslende Danse. De ældste var Turdansene: To-, Tre-, Fire-, Halvfemte- og Sekstur, hvortil senere kom Fran-

caise og Lanciers. Saa var der Runddansene: Vals, Wienervals, Hamborger, Galop, Hopsa og Totrit. Endelig dansedes ogsaa: Spansk Vals, Bøhmerdans, Jysk Polonaise („Jysk paa Næsen“) samt de op til vor Tid kendte „Napoleon“ og „Tre Skridt fra Livet“ (ogsaa kendt under Navnet „Jydevals“).

De fleste af disse Danse spillede Spillemandene efter Gehør og uden Brug af Noder; men Allerts Orkester havde dog ogsaa haandskrevne Nodebøger. Karen Marie Allert mener, at Jørgen Allerts Nodebøger gik i Arv til Sønnen Hans Allert, og at de ved dennes Død solgtes til en anden Musiker; men her er de desværre ikke. Det maa derfor antages, at de forlængst er gaaet til Grunde. Borte er de i hvert Fald, og hvorledes en saadan Nodebog kunde forsvinde, har forannævnte Lars Andersen fortalt mig, da jeg som Skoledreng fik Undervisning i Violinspil hos ham. Han havde spillet til et Gilde, der havde varet en hel Nat, og som han var gaaet dertil paa sine Ben, saaledes begav han sig nu i Morgenstunden til Fods paa Hjemvejen. Kalveskindsposen med Violinen havde han, som det almindeligvis var Skik, paa Ryggen og Nodebogen under Armen. Som saa ofte før skød han Genvej over Markerne; men søvnig og træt som han var, hvilede han sig en Stund paa et Gærde, lagde Nodebogen fra sig — og glemte den, da han vandrede videre. Da han senere kom i Tanker om den og fandt den, havde et øsende Regnvejr ødelagt den.

Jørgen Allert var ikke alene en dygtig og skattet Spillemand, men han var ogsaa en fortrinlig Lærer for en Række yngre Musikere, som han uddannede. Blandt disse var ogsaa 2 af hans egne Sønner, af hvilke Hans Allert blev en paa Nordfalster lige saa kendt Musiker som Faderen, medens den anden Søn i en ung Alder rejste til Amerika.

Endnu før sin Konfirmation kom Hans Allert med i Orkesteret som 1. Violinist. Nogle Aar senere overtog han helt Pladsen som saadan, og der skete samtidig nogle andre Forandringer i Orkesterets Sammensætning. Fa-

deren spillede saaledes herefter II-Violin, og Lars Andersen, Havnsø (som forøvrigt var Broder til Peder Andersen, Sortsø) flyttede fra Egnen og afløstes af Frederik Hansen, Liselund.

Paa sine gamle Dage boede Jørgen Allert hos en Datter i Paare, men ofte kom han paa Besøg hos Sønnen, som

Hans Allerts Orkester omkring 1900.

Siddende fra venstre: Chr. Andersen, Eskildstrup, Hans Allert, Taarup (senere Nr. Alslev), Aksel Buck, Nr. Ørslev. Staaende fra venstre: P. Panton, Maglebrænde, Vilh. Hansen, Gunslev, Hans Larsen, Vaalse, og Chr. Nielsen, Lillebrænde.

nu boede i Taarup. Traf det sig da saa, at andre af Orkesteret var til Stede, dukkede Minderne fra det gamle Spillemandsliv op, og ikke sjældent kom da Instrumenterne frem, og gamle, nu glemte, Dansemelodier opfriskedes til stor Glæde for den gamle Spillemand.

„Gamle Allert“ døde i Aaret 1900 — 72 Aar gammel — og paa Begravelsesdagen samledes Sønnens Orkester i Hjemmet i Paare. Med en Sørgemarch hædrede de den gamle Landsbymusikant paa Vejen til hans sidste Hvilested paa Lillebrænde Kirkegaard.

Som før nævnt fortsatte Hans Allert Faderens Gerning.

Omkring 1890 havde hans Orkester følgende S sammensætning: Hans Allert I-Violin, Peter Andersen, Sortsø, II-Violin, Frederik Hansen, Nr. Alslev, Kontrabas, Jens Peter Panton, Maglebrænde, Fløjte, Johan Truelsen, Vaalse, I-Cornet, P. Holm, Nr. Alslev, II-Cornet, Rasmus Boding, Nr. Alslev, Basun, og Peter Kjøl, Nr. Vedby, Tromme.

Efter Landsbyforhold var Allerts Orkester et stort og anseligt Orkester, og det blev snart benyttet overalt paa Nordfalster, hvor Allert-Navnet fra gammel Tid havde god Klang. Ogsaa i Købstæderne anvendtes det. Saaledes spillede det i en lang Aarrække paa de traditionelle Markedsdage til Dans paa Freys Hotel i Stubbekøbing.

De fleste af dets Medlemmer er nu døde og borte; men de faa nulevende kan berette om hyggelige „Gammelgilder“ i Vaalse Kro, om støjende Markedsballer, om idylliske Skovballer og vældige Fugleskydningsfester.

Men Tiden blev en anden, Smagen blev en anden, Musikken blev en anden — og den nye Tid havde ikke Brug for de gamle Landsbyspillemand og deres Musik.

Som det gik andre Steder i Landet, saaledes gik det ogsaa her: Orkesteret opløstes, Instrumenterne hang og samlede Støv, og de gamle haandskrevne Nodebøger gik i Brokkassen.

Hans Allert døde den 14. Oktober 1925 og ligger begravet paa Nr. Alslev Kirkegaard.

Men Navnet Allert lever videre gennem en tredie Generation; og dets Traditioner bæres videre af en af Hans Allerts Sønner, der er uddannet som Musiker og har faaet sit Virke i København.

Helene Strange.

1874—1943.

Af Svend Jørgensen.

Den 6. August 1943 døde Forfatterinden Helene Strange pludseligt efter faa Dages Sygeleje. Ingen havde ventet, at denne Sygdom, der til en Begyndelse kun var en almindelig Forkølelse, skulde medføre Døden, selv om de, der kendte hende, ikke havde kunnet undgaa at mærke, at hun i de sidste Maaneder af sin Levetid var ældet stærkt.

Det var ikke sunget for Helene Stranges Vugge, at hun skulde blive sin Hjemegn Nordfalsters fremragende Skilddrer, der ved sin Digtning vandt sig Venner ikke alene i sin Hjemstavn, men i hele det danske Folk. Hun fødtes 26. September 1874 i et fattigt Bondehjem i Oustrup som Datter af Gaardmand A. P. Strange og Hustru Kathrine Prier. Moderen døde tidligt, og Helene Strange kom 5 Aar gammel i Huset hos en Bedstemoder. Hun fik kun den nødtørftigste Undervisning i Landsbyskolen og blev allerede 13 Aar gammel udskrevet af Skolen, fordi Faderen havde Brug for hende i Hjemmet.

Hendes Livsbane synes saaledes allerede fra den første Ungdom afstukket, men Prierslægtens stærke Selvstændighed, som hun i sjælden Grad havde arvet, og som hele hendes Liv igennem gav sig stærke Udslag, rejste sig stejlt og stærkt hos den unge Pige imod en saadan ensformig og snævert afstukket Livsbane. Hun vilde ud og se andre Folk og andre Skikke, og hun vilde have sine fattige Kundskaber øgede. Begge Dele naaede hun i rigt Maal og — hvad der fortjener at fremhæves — helt og holdent ved egen Hjælp. Hun søgte Uddannelse paa Høj-

skole, gennem Kursus, ved Rejser og ved aarelange Ophold i Udlandet. Men over alt dette glemte hun ikke den praktiske Uddannelse, saa hun var i Stand til at ernære sig ved husligt Arbejde, samtidig med at hun søgte aandelig Uddannelse i Norge, England og Amerika.

Helene Strange.

Efter Maleri af Marie Henriques paa Stiftsmuseet i Maribo.

Efter sin Hjemkomst tog hun varigt Ophold i sin Hjemegn og kastede sig straks med Lyst og Iver ud i forskelligt Foreningsarbejde. Hun deltog med Interesse i det politiske Liv, blev energisk Forkæmper for Kvindesag og Fredsbevægelse og var ivrig for Husmandsbevægelsen.

Men stærkest optoges hendes Sind af den gryende Hjemstavnsbevægelse, der fra vore Nabolande — især Sverige og Finland — bredte sig til Danmark netop i disse Aar og bl. a. gav sig Udslag i Oprettelsen af vore historiske Amtssamfund.

Straks efter sin Hjemkomst efter det sidste Ophold i Amerika meldte hun sig ind i vor Forening og blev fra nu af et af dens ivrigste og mest interesserede Medlemmer. Allerede Aaret efter — 1916 — fik hun optaget sit første Bidrag i vor Aarbog: En gammel Vise. Pigemordet i Gunslev 1811.

Gennem sin Bedstemoders Fortællen om gamle Tider og Skikke havde Helene Strange erhvervet sig et indgaaende Kendskab til falstersk Folketro og gammel Sæd og Skik, og denne rige Viden øgede hun nu ved en systematisk Gennemtrawling af Nordfalster for hos de gamle at indsamle alt, hvad der endnu kunde reddes af Folkesagn og Folketro. Det er uanede Mængder af værdifuldt historisk Stof, hun paa denne Maade — ofte i sidste Øjeblik — har bjerget i Lade til Gavn for vor Aarbog, for Danmarks Folkeminder og Danske Folkemaal.

Og denne rige Viden øgede hun ved flittige Undersøgelser i Rigsarkivet og Landsarkivet. Adskillige Slægtstavler over nordfalsterske Bondeslægter og en meget lang Række Artikler i vor Aarbog blev Frugten af disse Undersøgelser. Bedst huskes maaske hendes udførlige Udredning af den ulykkelige Præstedatter fra Gunslev Jomfru Karen Birgitte Mossins tragiske Livsskæbne (Aarbøgerne 1917, 1919 og 1920), et dygtigt Arbejde, som man læser fra Ende til anden med usvækket Interesse.

Den Interesse, disse historiske Artikler i vor Aarbog og i Dagblade og Tidsskrifter vakte om hendes Navn, bestyrkede utvivlsomt Helene Strange i den Tro, at hun havde en Mission at udføre som Forfatterinde.

Under Pseudonymet „En Bondepige“ havde hun omkring 1910 udsendt sin første Bog „Fremmed Fugl“, der tydeligt nok er en Skildring af hendes egne kæmpende Ungdomsaar. Den efterfulgtes af „Oluf Ruder“ og „Skærlunde Kro“, som alle vidner om, hvorledes hun kæmper med sit Stof og med Sproget. Men først med „Prieggaardslægten“ og „Inger Prier“ slog hun igennem, fandt sit Stof, sin Plads i dansk Litteratur og vandt sig en trofast Læserkreds.

*Helene Stranges Hovedværk er ubestridt Sværkeslæg-
tens Historie, en vældig Romancyklus, som hun udsendte
i Aarene 1929—42. De 8 Bind, som denne Skildring om-
fatter, bærer som Undertitel „Vestfalstersk Hjemstavns-
skildring“. Men den er mere end det; dette Værk er intet
mindre end Helene Stranges Hjemstavns Historie gennem
halvtredie Hundrede Aar og samtidig Danmarks Historie,
men set nedefra, fra Almuens Stade; og endelig er den et
vældigt Monument over denne Egns særprægede, stærke
og stundom stridige Mænd og Kvinder.*

*Begavet med kunstneriske Evner var Helene Strange
ikke; men med dette Værk har hun alligevel i Kraft af
sin rige Viden, sin Slægtstroskab, sin vældge Energi og
utrolige Flid skabt sig et Mindesmærke, der vil blive
staaende, naar meget andet, af hvad der er talt og skrevet
i disse Aar, forlængst er glemt.*

*Af Helene Stranges øvrige Produktion fortjener at næv-
nes „Jomfru Mossin“, med hvilken Bog hun i kunstnerisk
Henseende naar højest, samt de 4 Samlinger „Den ældste
Generation“, der er ypperlige Skildringer af lolland-falster-
ske Almuefolks Liv og Tankesæt og som saadanne Kilde-
skrifter af blivende Værd for fremtidige Forskere af dansk
Folkekarakter.*

— — —

*Lolland-Falsters historiske Samfund har med Helene
Strange mistet et af sine mest trofaste Medlemmer. Lige
til sin Død var hun en utrættelig Medarbejder ved vor
Aarbog, og hun efterlod sig en lang Række Manuskripter
og Optegnelser, som vil komme fremtidige Aarbøger til
Gode. — Som mangeaarigt Bestyrelsesmedlem var hun
meget virksom for at virke for Tilgang af nye Medlem-
mer, og hun var en fortrinlig Arrangør af de Møder, For-
eningen lod afholde paa Nordfalster. Ikke sjældent førte
hun forøvrigt Ordet ved disse Møder. Det skyldes ogsaa
hende, at vort Samfund for en Del Aar siden fik rejst det
kendte Mindesmærke i Vaalse for Hans Rasmussen,
Egense.*

Helene Stranges Bortgang vil føles som et Tab for vort fremtidige Virke, og vi vil bevare hendes Minde i taknemmelig Erindring.

* * *

Ai Helene Strange er udkommet:

Fremmed Fugl (under Pseudonymet, En Bondepige), Oluf Ruder (1910), Skærlunde Kro (1912), Priergaardsslægten I (1922), Priergaardsslægten II (1923), Inger Prier I (1923), Inger Prier II (1924), Jomfru Mossin (1925), Fra Nordfalster til Stillehavet (1926), Søren Sværke (1929), I Fædreens Spor (1931), Den ældste Generation I (1933), Slægtens Arv (1934), Den ældste Generation II (1935), Rodbundne (1936), Den ældste Generation III (1936), Den ældste Generation IV (1937), Under Familieloven (1938), Ad Pligtens Vej (1939), Tro i Liv og Død (1940), Den sidste Sværke (1942).

Utrykte er: Omkring Nr. Vedby Møllebanke, Skuespillet Husmandens Kampe samt en hel Række smaa Hjemstavnskuespil, der Tid efter anden er opført paa Friluftsscenen paa Møllebanken.

Smaastykker.

Fra Brandstrup Mølle.

Lidt Nord for Brandstrup By i Tirsted Sogn staar paa en lav Banke, der fra gammel Tid har været kaldt Thorsbanke, Resterne af Brandstrup Mølle. Oprindeligt var den en Stubmølle, men denne brændte i 1880'erne og blev saa erstattet med en hollandsk Vindmølle, der altsaa nu synger paa sit sidste Vers.

Om den gamle Møllegaard og Møllen, der i ca. 200 Aar var i samme Slægts Eje, fortæller den nu 75-aarige A. Johannesen, København — en Brodersøn af den sidste Møller i denne Slægt:

I Marken omkring Møllen har min Onkel pløjet adskillige gamle Urner op, saa der maa vel i Oldtiden have været en Begravelsesplads. Navnet Thorsbanke kunde maaske ogsaa tyde paa et Gudehov viet Guden Thor.

Møllen kom i Slægtens Eje omkring 1680, og Traditionen fortæller, at den første Møller var en uægte Søn af den daværende Ejer af Tostrup (Christianssæde). Hans Søn — eller Sønnesøn — *Andreas Møller*, min Tipoldefar, der overtog Møllen efter ham, var et udpræget mekanisk Snilde, der sikkert kunde have drevet det vidt, om han havde faaet Lov at følge sin Lyst.

Allerede som ganske ung var han dygtig til at forfærdige Ure og lignende; men han vilde gerne til Udlandet for at søge yderligere Uddannelse. Imidlertid var han jo stavnsbunden, og Herskabet vilde ikke give ham Rejsetilladelse, skønt han sammen med sin Ansøgning derom sendte det en meget kunstfærdig Garnvinde, som han selv havde konstrueret og udskaaret. Den var saaledes ind-

rettet, at der paa en lille Platform stod en Kvindefigur og ved Siden af denne en Præst med en Bog i Haanden. Naar Garnvinden var i Brug, dansede Kvindefiguren rundt paa Platformen, medes Præsten løftede Haanden med sin Bog. Naar Garnvinden var omtrent tom, kom en Arm og Overkroppen af en Djævel til Syne; den greb efter Kvindefiguren, men Præsten slog ham i Hovedet med Bogen, saa han dumpede ned i Kassen, som han havde forsøgt at krybe op ad.

Senere lavede Andreas Møller ogsaa et Taarnur og sendte det til Herskabet, men heller ikke denne Gang lykkedes det ham at faa den ønskede Rejsetilladelse.

Saa slog han sig til Ro i Møllegaarden. Men oppe i Toppen af Møllen havde han sit Værksted, som ingen uvedkommende fik Lov til at betræde. Op til Møllen førte en lang Trappe, hvis øverste Trin var indrettet saaledes, at hvis nogen traadte paa det, bevirkede det, at to Trævæddere oppe i Værkstedet dunkede Panderne sammen. Saa vidste Mølleren, at der var kommet Folk til Mølle, og for en Stund maatte han saa forlade sit Urmageri.

I dette primitive Værksted i Møllehatten blev en lang Række smukke Bornholmerure til. De var alle mærkede A. Møller og med et sammenslynget T og B, der skulde betyde Thorsbanke. Adskillige af disse Ure er i Brug den Dag i Dag. Et Eksemplar, jeg selv ejer, har Nr. 181 og bærer Aarstallet 1764.

Efter Andreas Møller fik hans Søn *Hans Andreasen* Møllen. Han døde i en forholdsvis ung Alder 1811; men hans Enke *Karen Marie Abrahamsdatter* var Mand for at drive Mølleriet videre; og ikke alene klarede hun Dagen og Vejen for sig og sine mange smaa Børn, men som Aarene gik, blev hun tillige meget velhavende. „Du bliver rig, Ka' Mølres“, sagde Folk ofte til hende, hvortil hun spøgende svarede: „Ja, jeg kan ikke gøre for det, for Møllen ligger højt og Gaarden lavt, og Pengene ruller ned derfra i Mængde; jeg kan ikke holde dem herfra med en Riskost!“ Det var derfor ikke noget Under, at hun nød almindelig Anseelse. Hun døde 17. November 1845 og blev

begravet fra Tirsted Kirke under meget stor Deltagelse. Efter Begravelsen var der efter de Tidens Skik et vældigt Begravelsesgilde, hvor det gik lige vel haardt til. Min Far har fortalt, at Godsforvalteren fra Christianssæde ogsaa var blandt Gæsterne. Han var ridende, og da han ud paa de smaa Timer vilde hjem, maatte et Par behjertede Mænd give ham en Haandsrækning, for at han kunde komme op paa Hesten. Saa red han adstadigt op ad Markvejen, forbi Møllen og op til Brandstrupvejen. Men inden han naaede saa langt, var han faldet i Søvn. Ved Udkørslen til Vejen stod et Par svære Egestolper. Da han naaede hertil, gled Tømmerne fra ham, og de faldt saa uheldigt, at de gled ned over den ene af Stolperne. Hesten blev ved med at gaa rundt og rundt om Egestolpen med den sovende Godsforvalter paa Ryggen, indtil omsider en Flok Gildesgæster, der ligeledes var paa Hjemvejen, fik Hest og Rytter paa ret Vej igen.

Efter den gamle Møllerenkes Død overtog den ældste Søn *Johannes Hansen* — min Bedstefader — Mølle og Gaard. Han var gift med *Karen Brems* fra Askhøjgaard i Vejleby. De havde kun 2 Børn, *Marie* og *Hans Jørgen Johannessen*. Far fik ikke Møllen, men købte Gloslunde Mølle, og byttede senere denne bort mod Landet Mølle.

Søsteren *Marie*, gift med *Ole Hansen Lund*, fik saa Brandstrup Mølle og Møllegaard, men da de daarlige Aar i 1880'erne kom, solgte de det hele, og derved gik Møllen ud af Slægtens Eje efter at have tilhørt den i over 200 Aar.

A. Johannessen.

Tiulshøjmarken.

I Opager i Landet Sogn findes i Nærheden af Landet Kirke en Mark, der bærer det mærkelige Navn Tiulshøjmarken. Hvoraf Navnet kommer, ved ingen mere. Mulig skyldes det en nu forsvundet Oldtidshøj, men det kan ogsaa skyldes den Omstændighed, at Marken ligger lidt højere end de omliggende lave Jorder.

Sagnet beretter, at det oprindelig var Meningen, at Landet Kirke skulde have ligget paa denne Mark. Noget af Kirken blev ogsaa opført, og der blev ligeledes indrettet Kirkegaard. Men de døde vilde ikke ligge her, „de løb derfra om Natten“, berettes der. Saa maatte man flytte Kirken til dens nuværende Plads.

Man har længe vidst, at der ogsaa paa anden Maade var noget særligt ved denne Mark. Saaledes er der flere Gange fundet Oldsager her, sidst i Slutningen af forrige Aarhundrede, da der fremdroges et Bronzesværd.

I det tidlige Foraar 1943 lod den nuværende Ejer, Gaard-ejer Arne Rytter, Marken dræne. Ved denne Lejlighed stødte man paa en Oldtidsgrav, der indeholdt de hensmuldrende Skeletdele af en Kvinde, der var blevet jordet i en Trækiste. Ved Liget fandtes endvidere Rester af en lille Træ- eller Barkæske samt nogle Smykker, et ovalt skaaldannet Bæltespænde med dobbelt Skaal samt et Hals-smykke, bestaaende af en tynd, spiralformet Sølvtraad, hvorpaa var trukket en Række flerfarvede Perler. Ved Hjælp af disse Smykker bestemtes Fundet, som stammende fra Tiden 800—100 e. Kr. F.

Under det fortsatte Arbejde fandtes endvidere spredt i samme Mark en Række Urnegrave. I en af disse fandtes omkring ved et Hundrede af de førømtalte Perler.

Paa underlig Vis rækker altsaa Sagn og Historie hinanden Haanden gennem disse Fund. Gennem et Tusinde Aar har Mindet om den hedenske Gravplads levet videre i Sagnet, der tillige synes at afspejle Befolkningens Modstand overfor Tanken om at lægge en kristen Kirke paa dette Sted.

Svend Jørgensen.

Hvad siger Nattergalen?

Den siger i hvert Fald mere end det Brudstykke, der er anført S. 150 i Aarbogen 1943.

Den Variation, jeg kender, giver en slet ikke ueffen Illustration af Nattergalens Melodi og lyder saaledes:

Pige og Dreng,
 Pige og Dreng!
 Gaar i Seng,
 Gaar i Seng!
 Staar op ti-dligt!

Saa Byg,
 Saa Byg!
 Kør Hesten frem!
 P-r-r-r-r.
 Staa!

Oluf Olsen.

*Da Børnene i Klodskov Skole skrev til
 Bjørnstjerne Bjørnson.*

Den norske Digter Bjørnstjerne Bjørnson blev født 8. December 1832. Han begyndte sin Forfattervirksomhed, da han var 25 Aar, med „En glad Gut“, „Synnøve Solbakken“ o. fl. a. af de kendte Bondefortællinger. I Aaret 1907 kunde han saaledes fejre 50 Aars Jubilæum som Digter og samtidig sin 75 Aars Fødselsdag.

I den Anledning udgav Gyldendal „Bjørnsøns Fortællinger“ i Subskription. Jeg tegnede mig, og da det første Hefte var kommet, sagde jeg til min ældste Klasse: „Jeg vil i Løbet af Sommeren læse nogle af Bjørnsøns Fortællinger for jer og lære jer nogle af Bjørnsøns Sange, hvis I hver for sig vil skrive et lille Brev til Bjørnson, naar det bliver hans Fødselsdag“. Børn vil gerne høre en god Historie, saa vi blev snart enige.

I det følgende gengives nogle af de mest karakteristiske af Børnenes Breve samt mit Brev til Bjørnson og dennes Svar.

Klodskov Skole, den 29. November 1907.

Hr. Bjørnstjerne Bjørnson.

Nu vil jeg ønske Dem til Lykke i Anledning af Deres 75-aarige Fødselsdag og sige Dem Tak for Deres mange

og gode Historier og Sange. Af Deres Sange synes jeg bedst om „Nu Tak for alt, ifra vi var smaa“ og „Undrer mig paa, hvad jeg faar at se“, og af Deres Histoier synes jeg bedst om „Synnøve Solbakken“ og „Blakken“.

Venlig Hilsen fra Kristian Hansen. 13½ Aar.

Klodskov Skole, den 29. November 1907.

Kære Hr. Bjørnstjerne Bjørnson!

Hjertelig Lykønskning i Anledning af din 75-aarige Fødselsdag og Tak for alle dine mange herlige Sange, som vi har sjunget, og dine Historier, som vor Lærer har læst for os.

Venlig Hilsen fra Kristine Larsen. 13½ Aar.

Klodskov Skole, den 29. November 1907.

Kære Hr. Bjørnstjerne Bjørnson!

Nu vil jeg sige Dem Tak for alle de Sange og Historier, De har skrevet. Af alle Fortællingerne synes jeg bedst om „Synnøve Solbakken“, og af Sangene „Ja, vi elsker dette Landet“. I Anledning af Deres femoghalvfjerdsindstyveaarige Fødselsdag vil jeg ønske Dem hjertelig til Lykke.

En venlig Hilsen. Deres hengivne Helga Pedersen. 13 Aar.

Klodskov Skole, den 29. November 1907.

Hr. Bjørnstjerne Bjørnson.

Hjertelig Lykønskning i Anledning af din 75-aarige Fødselsdag. Du skal have mange Tak for de dejlige Historier og Sange, du har digtet. Den af dine Historier, jeg synes bedst om, er „Arne“.

Venlig Hilsen fra Bertha Simonsen. 13 Aar.

Klodskov Skole, den 29. November 1907.

Hr. Bjørnstjerne Bjørnson!

Hjertelig Lykønskning i Anledning af Deres 75-aarige

Fødselsdag, og mange Tak for Deres Historier og Sange, og særlig Tak for den om „Blakken“.

En venlig Hilsen fra Deres hengivne Lydia Jensen.
12¹/₂ Aar.

Hr. Bjørnstjerne Bjørnson! Norge.

Vedlagte Smaabreve til Dem er fra Skolebørnene i min ældste Klasse. De har skrevet dem i Skolen; men det er deres egne Tanker, de har udtalt i Brevene, og deres egne Ord, de har brugt.

Maa jeg føje min „Tak for Deres Digtning!“ til Børnernes. For en Del Aar siden talte De i Nykøbing F. om „Engifte og mangedgifte“.

Da De traadte frem til Talerstolen, rejste min daværende Sognepræst, Pastor Johannes Fibiger i Ønslev, sig og sagde: „Lad os rejse os for den store Digter og Forkæmper for den gode Sag!“

Disse Ord vil jeg gerne gøre til mine og dermed bede Dem modtage en hjertelig Lykønskning i Anledning af Deres 75-aarige Fødselsdag den 8. Decbr.

fra Deres ærb. R. P. Nielsen.

Klodskov Skole, Eskildstrup, Falster, 2. Dcbr. 1907.

Roma, Corso Umberto 397, den 16de december 1907.

Til den ældste klasse i Klodskov skole, Falster.

Det var et morsomt infall av lærer og derer at skrive mig til, som var saa langt borte! Saa maatte jo jeg til Falster og in i deres klasse. Der saa jeg dere stræve med hver sit brev, le og sammenligne. Og senere at spørge hverandre: mon vi faar svar?

Jovist faar I svar; I har gjort mig glad, og derfor skal I ha tak. Husk paa, at gamle folk kjæner sig ensomme, jo længer de lever; naar I glæder dem, da gjør I hver gang en god gjærning.

Eders væn: Bjørnson.

Fra Bogverdenen.

Museumsinspektør Dr. Broholm, hvis fremragende Arbejder om Bronzealderen vil være Aarbogens Læsere velkendt, har i Efteraaret 1943 udsendt to Arbejder, „Danmarks Bronzealder“, der skal omtales nedenfor, og en lille Bog med ovennævnte Titel. Den er, som dens Undertitel fortæller, et Resultat af Forfatterens omfattende Læsning, for en stor Del uden for hans egentlige Felt. Den indeholder 12 velskrevne og almenfattelige Afhandlinger og Anmeldelser, hvoraf kun een ikke har været trykt før. De tre første Afhandlinger behandler Emner fra den græske Oldtid; disse falder derfor uden for denne Aarbogs Rammer, men der skal dog gøres opmærksom paa en af dem, nemlig „Den græske Væv“, hvori Forfatteren viser den store Overensstemmelse mellem den gamle græske og den gamle nordiske Væv, der kendes fra Færøerne. Af de øvrige ni Afhandlinger tager de fem deres Stof fra Danmarks Oldtid. Der er af disse særlig Grund til at omtale „Lurerne“, fordi denne Afhandling omhandler Restaureringen af fire Lurer fra falsterske Moser, nemlig et Lurpar fra Radbjerg og et fra Lommelev. Disse Lurer henlaa paa Nationalmuseet i mindre god Stand, men er nu blevet udmærket restaureret af Billedhugger William Larsen. De to *Radbjerg-Lurer* fandtes i 1894 liggende tæt sammen i en Mose i Radbjerg, hvor der sikkert havde været et gammelt Offersted, da der sammen med Lurerne fandtes Ben af Mennesker og Dyr samt Potteskaar. Metallet var forvitret og havde lidt meget ved Menneskers

H. C. Broholm: Læsefrugter. Spredte Studier og Omrids.

og Dyrs Færden over Mosen. Ved Restaureringen maatte der derfor laves et Rør, der svarede til Lurernes Krumning og hele Form, og paa dette fæstedes de originale Stykker, saa at Lurerne nu fremtræder i deres oprindelige Form. *Lommelev-Lurerne* fandtes i 1846. Der mangler Stykker af dem begge, men ikke de samme Dele paa hver Lur, saa Rekonstruktionen har kunnet foretages med Sikkerhed. Man behøvede ikke at bygge disse Lurer helt op som Radbjerg-Lurerne, men man nøjedes med at samle de enkelte Dele ved Hjælp af Kobberrør, der fastgjordes til de oprindelige Stykker. Begge Mundstykker var bevaret, men paa den ene Lur manglede Lydpladen helt; paa den anden fandtes Halvdelen og det meste af Bærekæden. I Afhandlingen gøres der endvidere Rede for Lurernes Udvikling og for deres Stilling under Blæsningen. Der er visse Ting, der tyder paa, at Lommelev-Lurerne har været holdt paa en anden Maade end den sædvanlige, og Forfatteren mener derfor, at de har været holdt med Lydaabningen nedad og med Røret ført bag om Spillemandens Ryg. — I de øvrige Afhandlinger hører vi om vort Lands ældste Indbyggere, om Danmarks Handel i yngre Bronzealder, om de nye videnskabelige Metoder, der er bragt i Anvendelse ved det nye Runeværk, om gamle danske Træbygninger (Bulhuse) og — i „Naar de Døde vidner“, der er en Anmeldelse af Dr. Isagers Værk om Skeletfundene ved Øm Kloster i Jylland — om den katolske Kirkes Omsorg for Syge- og Fattigpleje i Middelalderen; Forfatteren giver her den katolske Kirke Oprejsning og hævder, at det er paa Tide, man reviderer sine Begreber om det dybe kirkelige og aandelige Forfald før Reformationen. De Minder, der er bevaret fra Tiden kort før denne, viser os den katolske Kirke som en Kulturfaktor, der ikke burde have været fejlet saa brutalt til Side.

Med Støtte af Carlsbergfondet og Undervisningsministeriet foreligger nu det første Bind af Dr. Broholms *Danmarks Bronzealderværk*, en større videnskabelig Behandling af *Danmarks Bronzealder*. Første Bind indeholder en samlet

Fortegnelse over alle kendte Fund fra ældre Bronzealder i Museerne indtil Udgangen af 1942. Efter Planen vil dette Bind i 1944 blive fortsat med Bind II, der i Følge Forfatterens Forord til det foreliggende Bind vil bringe „en Undersøgelse over Oldsagstyperne i ældre Bronzealder, en Drøftelse af Bronzealderens Gravskikke, af Befolkningsspørgsmaalet og af Tidens Kulturhistorie“. Aarbogens Læsere vil følgelig særlig se hen til det næste Bind. Men første Bind bringer Materialet, der sammen med de jordfaste Mindesmærker udgør Kilderne til Danmarks ældre Bronzealder, og udgør saaledes en nødvendig Forudsætning for Forskeren, der vil beskæftige sig med denne Periode af vor Forhistorie. Selv om første Bind saaledes særlig henvender sig til Fagfolk, Arkæologer og Historikere, vil dog enhver, der interesserer sig for vort Lands Forhistorie, have Udbytte ogsaa af Bind I. Man vil glæde sig over de rige Fund fra Danmarks Bronzealder — man behøver kun at nævne de aldeles enestaaende Dragter, der er de ældste i Verden — og over Værkets ypperlige og rige Illustrationsmateriale. Lolland-Falster er naturligvis ogsaa repræsenteret i denne Opregning af samtlige Fund, omend ikke med særlig fremragende Fund fra denne Tid. Der er al mulig Grund til at glæde sig over, at den danske videnskabelige Litteratur atter bliver beriget med et Storværk, der tjener vor Arkæologi og ikke mindst Forfatteren selv til Ære. Sv. Laursen.

Af Storværket *Danske Slotte og Herregaarde* under Redaktion af Arkivar ved Rigsarkivet *Arthur G. Hassø* er nu udkommet 2. Bind omhandlende Præstø, *Maribo* og Odense Amter. Dette Bogværk er tænkt som en haardt tiltrængt Afløser af „*Danske Herregaarde ved 1920*“. De enkelte Skildringer, af hvilke 17 omhandler lolland-falsterske Herregaarde, er udarbejdede efter en meget tiltalende og fast tømret Plan, der tager ligeligt Hensyn til saavel Bygningshistorie som Gods- og Personalhistorie, og de talrige Illustrationer er omhyggeligt udvalgt og anbragt særdeles virkningsfuldt i Teksten. Af de mange interessante Afhandlinger er der Grund til at fremhæve

Første Bind:
Samlede
Fund fra den
ældre Bronze-
alder.

Danske Slotte
og Herre-
gaarde. Under
Redaktion af
Arthur G.
Hassø, Bd. II.

C. C. Haugners fyldige Skildring af *Knuthenborg* med særlig Hensyntagen til den berømte Park og Louis Bobés Skildringer af *Christianssæde* og *Pederstrup*.

V. Thorlacius-Ussing: Reventlow-Museet, Pederstrup.

Aaret har iøvrigt bragt en hel lille Pederstrup-Litteratur. Foruden ovennævnte Skildring og en tidligere omtalt Afhandling i Tidsskriftet „Danmark“ af V. Thorlacius-Ussing er af sidstnævnte Forfatter i Kunstmuseets Aarskrift 1942—1943 fremkommet en meget fyldig og overordentlig interessant Skildring af *Reventlow-Museet*. *Pederstrup*. Til Trods for, at der i de senere Aar er talt og skrevet meget om Pederstrup, bringer Afhandlingen paa Grundlag af indgaaende Undersøgelser i Museets Arkiv en Mængde nyt og værdifuldt Stof til Belysning af Stedets interessante Bygningshistorie fortrinligt illustreret med et hidtil ukendt Billedstof. Fremhæves maa ogsaa den dygtige Gennemgang af Museets Billedkunst, Møbler og øvrige Kunstsager. Med særlig Interesse læser man i dette Afsnit om den unge Maler *Nicolai Wolff*, som Reventlow nærede stor Interesse for, men som forspildte sine rige Evner for til sidst helt at forsumpe. Han endte sine Dage i Dresden, hvor han i 1813 skød sig.

Reventlow-Museet paa Pederstrup. Vejledning udgivet af Museumsbestyrelsen ved V. Thorlacius-Ussing.

I Omtalen af Pederstrup-Litteratur skal heller ikke glemmes en nylig udkommet Vejleder *Reventlow Museet paa Pederstrup* udgivet af Museumsbestyrelsen ved V. Thorlacius-Ussing. Det lille, smukt udstyrede Hæfte vil formentlig afhjælpe et længe følt Savn.

Kristian Hald: De danske Stednavne paa -um.

I sin Afhandling for Doktorgraden *De danske Stednavne paa -um* fastslaaer *Kristian Hald*, at -um er det samme som -hem og betyder Hjemsted, Bosted. Disse Stednavne, der sandsynligvis stammer fra Folkevandringstiden, er almindelige i Jylland, men forekommer kun sparsomt paa Øerne. Paa Lolland-Falster findes der saaledes kun eet eneste, nemlig *Emb* i Arninge Sogn. Navnet, der tidligere skreves *Øm* og *Øøm*, har oprindeligt været *Ø-hem*. Forstavelsen betyder lav Strækning ved Vand, hvad der passer særdeles vel paa *Emb*, der ligger ved Ryde Aa paa meget lavtliggende Terræn med Engstrækninger.

I Anledning af, at det den 1. Maj 1943 var 100 Aar

siden, at Firmaet blev grundet, har Aktieselskabet *C. A. Qvade & Co.* udsendt et stort og pragtfuldt udstyret *Jubilæumsskrift*. Bogens to første Afsnit, der behandler Qvade-Slægten og Firmaets Historie, skyldes Lærer *I. P. Christoffersen*, Maribo, der paa en udmærket Maade har løst den ham stillede Opgave. Her er fortrinlige Skildringer af „den retskafne“ *Carl Ludvig Qvade* (1778—1836) — de lollandske Qvaders Stamfader — og hans haabløse Kamp for i de vanskelige Aar efter Statsbankerotten at bevare først *Baadesgaard*, siden *Kirstinefeldt* for Slægten, af Firmaets Stifter Kgl. Agent *C. A. Qvade* (1818—1900), Sønnen *Carl Qvade* (1850—1920) og Svigersønnen *Carl Martin Thousig* (1850—1922), der i Forening førte den gamle Agents Livsværk videre, og af Aktieselskabets Oprettelse 1/5 1900. Endelig tegner Forfatteren i Afsnittet om Firmaets Historie et ypperligt Billede af 1840'ernes Maribo, der med sine 1356 Indbyggere og sine faa Husrækker markeret af de 4 Acciseboder helt igennem bar et landligt Præg. — Et Par smaa Unøjagtigheder i det ellers saa sobre Arbejde bør dog anholdes. Naar Forfatteren pag. 12 fortæller om Qvade-Slægten Stammoder, Præstedatteren fra Vesterborg: „Kun fire Aar gammel mistede Dorthie Wiinholt sin Fader, og Biskop P. O. Boisen i Vesterborg tog da den lille Pige til sig som sin egen“, burde han have oplyst, at dette skete, ved at Pastor (han blev først Biskop langt senere) Boisen 1788 ægtede Enken paa Kaldet, hvorved Dortha Wiinholt blev hans Steddatter. Pag. 52 fortælles der om den gamle Bispegaard i Maribo, „hvor Biskop Rasmus Møller boede, og hvor de to saa højt ansete Digtere Poul Martin Møller og Christian Winther ofte gæstede deres Far og Mor“. Forfatteren kan næppe være uvidende om, at begge de to Digteres Mødre døde og ligger begravet i Købelev.

Vor fornemste Kender af gammel dansk Bondekultur, Museumsinspektør, Dr. phil. *Axel Steensberg*, har udsendt et overmaade interessant og fornemt udstyret Værk om *Danmarks gamle Bøndergaarde*, en Art Kavalkade over vore ældste Bøndergaarde. Blandt Bogens mange udmær-

Aktieselskab
bet C. A.
Qvade & Co.
1843—1943.

Axel Steens-
berg: Dan-
marks gamle
Bøndergaarde

kede Illustrationer er ogsaa Billeder og Skildringer af særprægede Gaarde fra *Bjørup* (den nu forsvundne „Klokkergaarden“), *Virket, Hasselø, Landet, Frejlev, Blands* (Tvillingegaarden Stokkenæs) og *Taagense*. Den sidste er erhvervet af Frilandsmuseet i Lyngby og vil i nær Fremtid blive genopført her.

V. Kolbye: . I det af *Arbejdsgiverforeningen for Land- og Skovbrug i Maribo Amt* i Anledning af Foreningens 25-aarige Bestaaen udgivne *Festskrift* har fhv. Driftsbestyrer paa Maribo Sukkerfabrik *V. Kolbye* skrevet en meget læseværdig Artikel om *Fremmed Arbejdskraft* specielt paa de lollandfalsterske Roemarkers. Spørgsmaalet blev aktuelt, da Brødrene Frederiksen 1873 begyndte Sukkerroedyrknin-gen paa Sydjylland. Det første Aar hjalp man sig med 70 nykonfirmerede „Arbejderlæringer“, men allerede næste Aar indkaldte man svenske Piger, der i Flokke paa fra 20 til 70 under en Roeforvalters Ledelse var en udmærket Hjælp paa de store Gaarde. Pigerne fæstedes gerne fra 8. Maj til 20. November og fik fast Løn samt Kost og Logi. Denne Ordning vedblev at bestaa, ogsaa efter at Polakkerne i 1893 begyndte at komme til Landet, og endnu saa sent som 1906 fik enkelte store Gaarde svenske Piger. 1893 foretog imidlertid Sukkerfabrikerne et kraftigt Fremstød for at udvide Roearbejdet, og i den Anledning tilbød Fabrikerne at forsøge Indførelsen af polsk Arbejdskraft paa samme Maade som i Mellemtyskland, hvor man forøvrigt brugte det pudsige Navn „Sachsengängerei“ om denne vandrende Arbejdskraft. Det var Erhard Frederiksen, der paa Fabrikernes Vegne satte Roearbejdet med polsk Arbejdskraft i System. Der blev bygget 8 Kaserne, nemlig i *Mariebjerg, Vindeby, Horslunde, Vesterborg, Stokkemarke, Ryde, Opager* og *Kappel* med Plads til 400 polske Piger. Disse fik man gennem tyske Entreprenører, „Aufsehere“, der tillige fungerede som Arbejdsledere og Tillidsmænd. Ordningen var dog ikke helt tilfredsstillende, hvorfor man meget hurtigt kom ind paa, at Gaardene — og nu kom Bøndergaardene med — selv opførte „Kaserne“ og saa rekvirerede Arbejdskraften gennem Fabrik-

kerne. Det hele sattes i System ved Polaklovene af 1908 og 1912. I Begyndelsen var de svenske Piger i Flertal, men allerede i 1907 var der ca. 6600 polske Arbejdere her i Landet, og i 1913 naaedes det højeste Tal, nemlig 12700. Under Verdenskrigen 1914—18 gik Tallet paa indførte Arbejdere naturligvis stærkt ned, og i Aarene 1918 og 1919 kom der slet ingen. I de følgende Aar vekslede Tallet noget, og i 1929 var Forholdene ændrede saaledes, at det da var sidste Gang, der indførtes polske Arbejdere her til Landet — ialt 465. Selv om der endnu findes en Mængde — nu fast bosiddende — Polakker her i Landet, især i vor Landsdel, er hele dette Forhold altsaa nu blevet Historie, og vi skylder Bestyrer V. Kolbye Tak, fordi han gennem sin Afhandling, der forøvrigt er kommet i Særtryk, gør opmærksom paa, at her er et Afsnit af vor Landbrugshistorie, der fortjener Opmærksomhed.

I Anledning af Nakskov kommunale Gymnasiums 25 Aars Jubilæum har *Nakskov Samfundet* udsendt et meget smukt og stateligt *Festskrift*, der tillige er Samfundets første Aarbog. Naturligvis bringer Festskriftet bl. a. en Skildring af Nakskov gamle Latinskole, og lige saa naturligt skyldes denne Skildring Nakskovs Historiker C. C. *Haugner*, der tidligere i sin Nakskov Købstads Historie har behandlet Emnet udførligt. Den gamle Latinskole, der var opført 1573, laa i Kirkegaardens nordvestre Hjørne ud mod Nordenkirke. Da den i 1796 blev erstattet med en ny Skolebygning paa Hjørnet af Vejlebygade og Ølkarsvej, blev det gamle Skolehus indrettet til Arbejdsanstalt; men allerede 1802 blev en Del af Bygningen paany anvendt til Skolebrug, idet den dansske Skole fik Lokale her. Senere havde saavel Borgerskolen som Friskolen til Huse her, indtil Latinskolen i 1839 blev helt ophævet. Dens Lokaler blev derefter overladt Borgerskolen, medens Friskolen først 1873 rykkede ind i den nyopførte Skole paa Ølkarsvej. Borgerskolens tidligere Lokaler blev indrettet til Smaalejligheder, og i en af disse fødtes Nakskovs store Søn H. N. Andersen 10. September 1852. Først 1898 blev den da 325 Aar gamle Latinskolebygning nedrevet og

Nakskov
Samfundet
1918—1943

Grunden indlemmet i Kirkepladsen. C. C. Haugner slutter sin interessante Afhandling med følgende Linier: „For 5—6 Aar siden sendte jeg Byraadet et Forslag om, at der i Kirkegaardsmurens nordvestre Hjørne indsattes en Marmorplade, der oplyste, at her laa Nakskovs fire Hundrede Aar gamle Latinskole, og at her var H. N. Andersen født. Forslaget blev henlagt.“ — Byen burde for sin egen Skyld snarest tage dette Forslag op til ny Behandling. Af Festskriftets øvrige Indhold er der Grund til at nævne Lektor *Marie Henriksens* fortrinlige Afhandling om Lollands eneste egentlige Hjemstavnsdigter, Nakskovitten *Olaf Hansen*. Afhandlingen, der bærer Undertitlen „Olaf Hansen og Hjemstavnen“, er en fortræffelig Indførelse i Olaf Hansens alt for lidt kendte lollandske Hjemstavnsdigtning.

N. Clausen-
Bagge:
Mod Vind
og Strøm.

N. Clausen-Bagge, der vil være Læserne bekendt fra en Række Artikler i vore Aarbøger, har skrevet sine Erindringer: *Mod Vind og Strøm. Nogle Oplevelser*. I Kapitlet „Barndom og Ungdom“ faar vi et Indblik i Livet, som det formede sig omkring 1870 paa Herregaarden *Sæbyholm* ved Nakskov, hvor Forfatteren er født og opvokset. Patriarkalske Forhold raadede her som paa saa mange andre af Datidens Herregaarde mellem Herskabet og de mange Tjenestefolk, men ogsaa mellem de mange Familiemedlemmer, af hvilke især to fint dannede Damer, Tanterne Annette og Georgia, prægede Hjemmet og hele Omgangskredsen. — Bogen giver ogsaa et interessant Billede af Latinskolen i Nykøbing i 1880'erne.

Oscar
Geismar:
Erindrings-
billeder.

Endnu en Præst med Tilknytning til Lolland har i dette Efteraar udsendt et Bind Erindringer. Det er nuværende Slotspræst *Oscar Geismar*, der i sin Tid var residerende Kapellan i *Tirsted-Skørringe-Vejleby* og beboede — efter eget Sigende — „den mindste og faldefærdigste Præstebolig paa det ganske Lolland“, d. v. s. Kapellanboligen i *Brandstrup*, som forøvrigt er til den Dag i Dag, men nu tjener andet Formaal. Med faa og raske Streger tegnes i Afnittet „I gejstlig Havn“ et interessant Billede af den sær-

pærgede Egn, hvor der i hin Tid fandt stærke Brydninger Sted imellem Indre Mission og Grundtvigianismen.

I Personalhistorisk Tidsskrift 11. Række 3. Bd. (1942) strejfer *Alfred Larsen* i sin Afhandling „*Om nogle Descendenter af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde*“ ogsaa lollandske Forhold, idet han her omtaler *Hunseby-Præsten Jens Olufsen Riber* († 1639) og hans Strid med Knud Urne paa *Aarsmarke* om nogle Gaarde, som denne havde berøvet Præsteembedet. Striden endte bl. a. med, at Jens Olufsen Riber blev afskediget. Man har hidtil ment, at hans Skæbne efter Afskedigelsen var ubekendt; men det er nu lykkedes Alfred Larsen at fastslaa, at Jens Olufsen Riber er identisk med den stridbare Hr. Jens i Lunde paa Fyn, der døde 1639 efter at have voldt sine Foresatte mange Kvaler. Forøvrigt er C. C. Haugner i „*Maribo og Fejø Birker*“ pag. 244 kommet til samme Resultat.

I *Julehilsen 1943* udgivet af Lollands Højskoles Elevforening har Højskoleforstander *Sigurd Brøndsted* offentliggjort en fortjenstfuld Artikel *Lollændere i Danmarks Historie*, der paa udmærket Maade viser, at ogsaa Lolland har et ærefuldt Galleri af Mænd, som vort Folk har Lov til at være stolt af. Her er Omtale af Mænd som *Niels Hemmingsen, N. E. Balle, H. N. Clausen, Andreas Brünnicke, Emil Rostrup, Erhard Frederiksen, H. J. Rasmussen, C. C. Andresen, Ludvig Schrøder* og *H. N. Andersen* for blot at tage nogle enkelte.

I samme Forbindelse skal her nævnes *Axel Pilles Bog Rasmus Jensen Vandman. Hans Liv og Virke for Husmandssagen*, der fornylig er udsendt i Anledning af den bekendte Husmandsførers 90 Aars Fødselsdag. Den tegner et udmærket Billede af den stoute lollandske Husmand, der blev sin Stands Førstemand, og den er samtidig en god Skildring af den lolland-falsterske Husmandsbevægelses Vækst siden den Dag i 1901, da Vandman oprettede den første lolland-falsterske Husmandsforening i *Skørringe*.

Tage Nissen: De mange Fold er en Skildring af den lollandske Husmandssøn *Hans Fugls* (1811—1900) bevæ-

Personalhistorisk Tidsskrift 62. Aarg.

Julehilsen 1943, udgivet af Lollands Højskoles Elevforening.

Axel Pille: Rasmus Jensen Vandman.

Tage Nissen: De mange Fold.

gede Liv og hans Livsgerning: Oprettelsen af den store danske Koloni Tandil i Argentina. Til Trods for, at Bogen er formet halvt som en Levnedsskildring, halvt som en Roman, giver den dog — blevet til som den er paa Grundlag af Hans Fugls egne 4 Bind stærke Erindringer, der nu findes i det kgl. Bibliotek — et overordentlig virkelighedstro Billede af denne særprægede, viljestærke Lollænder og hans Tid. Vi læser saaledes med Interesse om hans fattige Barndom og Ungdom i *Horslunde*, hans Drøm om at komme paa *Vesterborg Seminarium*, der imidlertid nedlægges, inden Drømmen opfyldes, og om hans Tjenertid hos den gamle Biskop Rs. Møller i *Maribo Bispegaard*. Men Hans Fugl var en higende, urolig Sjæl, der ikke kunde finde sig til Rette i en smaaborgerlig Tilværelse, men droges ud til større Forhold, og dermed forsvinder han af vor Synskreds.

Svend Jørgensen.

Aarsberetning.

Paa Generalforsamlingen den 27. November 1943 i Nykøbing F. aflagde Formanden, Stiftamtmand Greve *F. Reventlow*, følgende Beretning for Aaret 1942—43:

Siden sidste Generalforsamling er et af Historisk Samfunds mest trofaste og interesserede Medlemmer, Forfatterinden Frøken *Helene Strange*, Nr. Alslev, død. Efter sin Hjemkomst fra Amerika meldte hun sig straks ind i det da nystiftede Lolland-Falsters historiske Samfund og blev omtrent straks Medarbejder ved Aarbogen, hvor hun har skrevet en lang Række udmærkede Artikler. Hun blev snart Medlem af vor Bestyrelse og beklædte denne Stilling til sin Død. Adskillige af vore Møder paa Nordfalster har hun været med til at planlægge, og ikke sjældent førte hun selv Ordet ved disse Møder. Vi er hende Tak skyldig for et stort, godt og uegennyttigt Arbejde i vort Samfunds Tjeneste og vil ære hendes Minde i Taknemmelighed.

Det forløbne Aar — 1942—43 — har som de nærmest foregaaende Aar været et vanskeligt Aar. Alligevel har vi gennemført vore to aarlige Møder. Det første holdtes den 28. Juni ved Kong Svends Høj i Svinsbjerg, der paa vor Foranledning i Sommeren 1942 blev restaureret af Nationalmuseet. Her talte Museumsinspektør Dr. phil. *Therkel Mathiasen* for en stor og interesseret Forsamling om den historiske og kulturelle Baggrund for Oldtidsmindets Tilblivelse. Mødet fortsattes senere i det nærliggende Pederstrup, hvor Direktør for Ny Carlsbergfondens *V. Thorlacius-Ussing* talte og var Fører paa en Rundgang igennem Museet.

Den 6. September afholdtes endvidere et Møde i Nykøbing F. med et stort og interessant Program. Først talte i Kirken Lektor Dr. phil. *Johs. Lollesgaard* om Kirkens og Klosterets Historie. Derefter forlagdes Mødet til Nykøbing F. Hospitals Kapel, hvor Arkitekt *C. E. Dam*, Nykøbing F., talte, og sluttelig foretoges en Byvandring under Ledelse af Dr. Lollesgaard med Besøg bl. a. ved Ruinen af Nykøbing Slot og i Falsters Minder, hvor Lektor *Thuesen* foreviste Guldborgsundbaaden.

Det udmærkede Besøg ved vore Møder til Trods for de vanskelige Trafikforhold har bestyrket os i den Opfattelse, at disse Møder har deres Mission, og vi vil derfor ogsaa efter Evne fortsætte dem.

Men trods dette, at vore lokale Foredragsholdere intet Honorar har faaet for deres Medvirken, har disse Møder dog medført mærkbare Udgifter til Avertering m. v. Naar saa dertil kommer, at vi var lidt flutte med den sidst udsendte Aarbog, der var paa 10 Ark plus et Register paa 60 Sider, vil det forstaas, at ogsaa dette Aar har givet et føleligt Underskud. Skønt vi har holdt vort Medlemstal (838) har vi maattet bruge 1570 Kr. af Formuen.

Hadde vi ikke en Række Tilskud, vilde det være os umuligt vedblivende at opretholde vor Virksomhed i det Omfang, som sket er. Vi takker derfor Undervisningsministeriet, Maribo Amtsråd, Det Classenske Fideicommis, Lollands Spare- og Laanebank, Nakskov, Den lollandske Landbostands Sparekasse, Nakskov, Landbostandens Sparekasse, Nakskov, Landbostandens Sparekasse, Nykøbing F., Landmandbanken, Nykøbing F., Sparekassen for Nykøbing F. og Omegn samt Maribo Byraad for de ydede Tilskud.

Det tynder ud i Rækken af Historisk Samfunds Stiftere og ældste Medlemmer. Vi maa derfor tænke paa Erstatning for dem, der er gaaet bort, og vi beder Medlemmerne være os behjælpelige med at skaffe os nye Medlemmer. Det skulde ikke være umuligt at skaffe os f. Eks. 50 nye Medlemmer, og det vilde betyde en stor Styrkelse for os.

Sluttelig skal det nævnes, at Dansk historisk Fællesforening har holdt Aarsmøde i København; vort Samfund var ved denne Lejlighed repræsenteret af Redaktør C. C. Haugner og Lærer Svend Jørgensen.

Kassereren, Lærer *Svend Jørgensen*, fremlagde derefter det reviderede Regnskab (se omstaaende Uddrag). Saavel Beretning som Regnskab godkendtes.

Paa Forslag af Gdr. *N. P. Brygger*, Bruntofte, vedtoges det under Henvisning til det stadigt stigende Underskud og de høje Trykkeriudgifter at forhøje Kontingentet fra 3 til 4 Kr.

Til Bestyrelsen genvalgtes ihv. Bestyrer *V. Kolbye*, Maribo, Baron *Rosenørn-Lehn*, Oreby, og Lærer *Svend Jørgensen*, Toreby. I Stedet for afdøde Frk. Helene Strange valgtes Forstander *N. P. Gaardmand*, Næsgaard. Som Revisorer genvalgtes Amtsforvalter *O. E. Sonne*, Maribo, og Direktør *V. Knudsen*, Maribo.

Til Medlemmerne.

Med denne Aarvog følger som Gave til samtlige Medlemmer Hæfte 3 af 2. Del af Amtsudgaven af *Danmarks Riges Breve* samt *C. A. Christensen: Historiske Oversigter til Danmarks Riges Breve 1. Hæfte 1250—1305.*

Vi har erhvervet et Antal Eksemplarer af *Franz Blatt: Under vor Haand og Segl*, et lille, højt læseværdigt Hæfte i samme Format som Historiske Oversigter. Det faas ved Henvendelse til Kassereren, Lærer Svend Jørgensen, Toreby, Søllested, og koster 50 Øre. Beløbet modtages gerne i Frimærker, men kan ogsaa indbetales paa Postkonto 35525 (Lolland-Falsters historiske Samfund, Søllested).

I nær Fremtid udsender Danske Folkemaal *J. Jørgensen: Ordbog over det lollandske Sprog*. Dette store interessante Værk vil af vore Medlemmer kunne erhverves til Favørpris (antagelig 3 Kr.), Henvendelse herom sker ligeledes til Kassereren.

Efter Henstilling fra flere Medlemmer har Bestyrelsen vedtaget, at Aarbogen fremtidig udsendes i Rækker á 5 Bind (i Stedet for som hidtil á 10 Bind) med fortsat Paginering og med Register for hver Række. Det vil herefter være muligt at lade hver Række med Register indbinde samlet. Hvert enkelt Bind vil dog som hidtil faa eget Titelblad og Indholdsfortegnelse, saaledes at hele Forandringen i Virkeligheden kun bliver den fortsatte Paginering. Til Brug ved den eventuelle Indbinding af en afsluttet Række vil der dog blive fremstillet Indholdsfortegnelse omfattende samtlige 5 Bind i Rækken. Nærværende Aarvog er 2. Bind i 4. Række.

Sluttelig har vi en Bøn til Medlemmerne. De senere Aars Regnskaber er afsluttet med et stedsse stigende Underskud, hvorfor det har været nødvendigt at forhøje Kontingentet. Alligevel vil der næppe kunne skabes Balance, med mindre Medlemstallet stiger ret betydeligt. Det er i Øjeblikket 826. Hvis Medlemmerne vil hjælpe os, skulde det ikke være umuligt at forhøje dette Tal til 900. Tal med interesserede Venner og Bekendte og send venligst eventuelle Nyindmeldelser til Kassereren, hvorfter Medlemskort og sidst udkomne Aarvog omgaaende skal blive tilstillet de paagældende. — Paa Forhaand Tak for hver Haandsrækning.

Uddrag af Regnskabet for 1942—43:

<i>Indtægt:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgift:</i>	Kr. Ø.
Formue $\frac{1}{4}$ 1942	4097 61	Administration	843 18
Renter	155 40	Aarbogen	4446 33
Tilskud	1080 00	Møder	514 43
Medlemsbidrag	2823 80	Andre Udgifter.....	3 60
Salg af Aarbøger	137 40	Formue $\frac{3}{4}$ 1943.....	2528 17
Indkommet ved Møder.....	41 50		
	<u>8335 71</u>		<u>8335 71</u>

Nye Medlemmer (indtil 1. April 1943).

Direktør V. Thorlacius-Ussing, Kbh.
 Lærer Birkebæk, Halsted.
 Læge K. A. Kristensen, Horslunde.
 Vesterborg Sognebibliotek.
 Fotograf F. Saxfjed, Rødby.
 Gaardejer Knud Knudsen, Thorslunde.
 Politimester Kjalke, Rødby.
 Gaardejer Helmer Hansson, Vesterborg.
 Gaardejer Rasmus Stryhn, Torrig.
 Købmand Holger Hansen, Nøbbølle.
 Proprietær Galsgaard, Lille Købelev.
 Lærerinde Frk. Hansen, Østoftø.
 Gartner H. F. Ferdinandsen, Nørreballe.
 Det kgl. Bibliotek, Kbh.
 Pastor Bang Andersen, Ringsbølle.
 Gaardejer Johs. Hansen, Assenbølle.
 Forligsmægler Fr. Petersen, Rødby.
 Lærer J. Svava Olsen, Torøby.
 Kommunelærer E. Folmann, Rødby
 Havn.

Biskop N. M. Plum, Nykøbing F.
 Forstander O. Helstrup-Andersen,
 Skanderup, Lunderskov
 Fru E. Wismer, Nykøbing F.
 Revisor Carl Rittmer Jacobsen, Kbh.
 Købmand F. G. Lund, Kragenæs.
 Korrespondent Esther Steffensen, Kbh.
 Blikkenslagermester E. Henningsen,
 Kbh.
 Dyrlæge Ove Hansen, Bandholm.
 Kjeldgaard Jørgensen, Bulskov.
 Johanne Petersen, V. Kippinge Vandrehjem.
 Gæstgiver Mortensen, Fejø.
 Fotohandler Chr. Eliassen, Nakskov.
 Parcellist Jørgen Husmand, Lindet.
 Kommunelærer Leo Jørgensen, Nakskov
 Forstander N. P. Gaardmand, Næsgaard.

Tidligere Aarbøger m. m.

Ved Henvendelse til Samfundets Kasserer, Lærer Svend Jørgensen, Toreby pr. Søllested, faas:

Aargangene 1913—1932 (med Undtagelse af 1913, 1915, 1916, 1917 og 1920, der er ud-solgte) á.....	Kr. 1,00
Aargangene 1933—1942 á	— 2,00
Aargang 1943	— 3,00
Norvin, William: Kilder og Hjælpe midler til Studiet af Lollands og Falsters Historie I—II	— 1,00
Litteratur om Lolland-Falsters Historie og Topo-grafi	— 0,50
Beretning om Hjemstavnskursuset paa Søllested Højskole 1926	— 2,00
Jørgensen, J. og Ussing, H.: Lollandsk Landsbyliv	— 2,00
Hjelholt, H.: Falsters Historie I—II (Kun nogle enkelte Eksemplarer til Rest)	— 10,00
Haugner, C. C.: Maribo Historie I—II.....	— 7,00

Ovenstaaende Tilbud gælder *kun* for Samfundets Medlemmer.

Vore Medlemmer kan ved Henvendelse til Dansk historisk Fællesforening, Askov pr. Vejen (Postkonto 20185), bestille Tidsskriftet *Fortid og Nutid* til Favørpris 3,00 Kr. aarlig (Bogladepris 6,00 Kr.).